

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 14 (386) 10 – 16.04.2015 р.

Сіім Каллас
про
євроінтеграцію
і ціну
незалежності

Хто не зацікавлений
у реформуванні енергетики

Як дефіцит землі у містах
впливає на економіку

Якими насправді були українські
селяни 100 років тому

Україна²⁰¹⁵ Реформи

ЗАЧЕКАЙТЕ, ПРОЦЕС У СТАДІЇ ОБРОБКИ

The
Economist

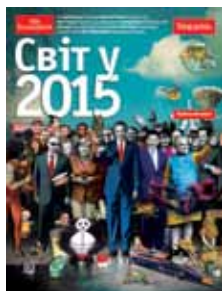
Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

14

«Світ у 2015» – українська версія щорічного спецпроекту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже четвертий рік поспіль спільно із The Economist видає проєкт «Світ у...», третій рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друк цього спецпроєкту. Змістову частину спецпроєкту «Світ у 2015» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2015 році.

Передплатний індекс «Світ у 2015» **68098**

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки
за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00, оператор скине
Ваш виклик і перетелефонує);

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»
за індексом 99319;

«Світ у 2015»
за індексом 68098:

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- за 1 міс. – 45 грн
- за 3 міс. – 135 грн
- за 6 міс. – 270 грн
- за 12 міс. – 540 грн

«Світ у 2015» – 45 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

повідомлення	отримувач платежу		
	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
	поточний рахунок отримувача		код отримувача
	назва установи банку		300023
	ПАТ «Укрсоцбанк»		МФО банку
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал **		
	період:		
касир			сума, грн
	платник (підпис)		

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

НА ЧАСІ

Навчитися з цим жити
Тероризм як іще одна
українська реалья

4

Едвард Лукас про те,
який вигляд мав би світ
у разі перемоги Путіна

7

Сіім Каллас: «Коли розумієш,
що твоя доля у власних руках, це допомагає»
Колишній прем'єр Естонії про те, як його
країна переживала пострадянську кризу

8

ТЕМА НОМЕРА

Непомітний фронт

Юрій Макаров про війну
за реформи

10

Тернистий шлях

Егор Фірсов про перешкоди
на шляху до якісних перетворень

12

Микола Сунгуровський:
«Зараз не можна проводити реформу
армії, можна тільки вдосконалювати те,
що існує»

Військовий експерт про можливі
зміни в оборонній сфері

14

Показовий рівень

Як далеко просунулися
реформи у правоохоронних
структурах

16

Сергій Іванов:
«Рік після Майдану – це рік втрачених
можливостей щодо реформування
прокуратури»

Колишній слідчий прокуратури
про збереження старого змісту
в оновленій формі

18

Суміш примусу, зволікання та успішного досвіду сусідів
Яким є темп економічних змін

20

Як не хліба, то хоч видовищ

Директор Фонду «Демократичні
ініціативи імені Ілька Кучеріва»
Ірина Бекешкіна про суспільні
очікування змін

23

Вільна енергетика та її вороги

Як олігархи опираються реформам
у стратегічно важливій галузі

24

Вилікуватися самим

Коли медицина з безплатної
перетворюється на ефективну

28

Від написання до втілення

Що встигли змінити
в освіті за останній рік

30

Мовчання муз

Чому «непріоритетна» культура
приречена на животіння

32

СУСПІЛЬСТВО

Вільні кияни підземелля

Як облаштовують свій побут
беззатценки у центрі столиці

34

СВІТ

Парадокс землі

Чому постіндустріальна економіка
застрягла в мегаполісах

36

Політичний пріоритет,
економічний ризик

Про переваги й недоліки
спеціальних економічних зон

40

Ярослав Пешек про поділ на Схід і Захід,
що досі існує в чеському суспільстві

42

Дві вершини

Якими будуть глобальні наслідки спаду виробництва
сталі й попиту на неї в Китаї

43

СПАДОК

Сини ображених батьків...

Звідки постав селянський
рух в Україні

44

НАВІГАТОР

Наказано радіти

Чим замінили останній
незалежний телеканал
у Криму

48

«ДНР» і «мультизона»

Як рубль із гривнею зрівняли
у правах

49

Олена Стяжкіна про
трансформацію стилю 1990-х

50

Тиждень

№ 14 (386) 10 – 16.04.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,

Алла Лазарева, Олександр Крамар,

Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,

Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,

Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua

тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової

інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідчення суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 15-0779

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 8.04.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на ліцензування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

Навчитися з цим жити

Автор:
Роман Малко

Нині Україна, попри своє бажання, змушена прийняти цю нову реальність – терор, жертвами якого вже почали падати зовсім невинні цивільні громадяни. На жаль, відкрутитися від неї і пересидіти на печі не вдасться. Вона вже прийшла, не питаючи дозволу, і набула цілком реальних обрисів, як і війна, яку колись навіть неможливо було собі уявити, але яка врешті-решт змушує до себе звикати. Звикнеться і до цього, хоч як страшно це звучить. Питання вибору: хочу – не хочу, боротися – не боротися або ховатися чи не ховатися – у цьому випадку навіть не стоїть. Українці не перші й не останні у світі, у чий двері постукався такий жах. І це, звісно, аж ніяк не спрощує та не пом'якшує проблеми, просто хоч трохи додає впевненості, що з цим як мінімум можна боротися, а за бажання ще й побороти. ■

ФОТО: УКРАЇНОСФЕРИ

Прикро, але світ анітрохи не подобришав від часу свого створення. Люди як вбивали одне одного на виході з Едемського саду, так і роблять це до сьогодні. Винаходяться лише досконаліші й технологічніші способи, як відправити свого ближнього хробакам на поживу, благо поступ цивілізації таке дозволяє. Вбивати можна як завгодно і чим завгодно, на відстані й навіть не виходячи з дому. І коли лінія фронту більш-менш окреслена та зрозуміла, позиції проглядаються і їх можна намалювати на карті, то тероризм – це кошмар, що, мов вірус, може вразити все і всіх, з'явитися з нічого й перетворити життя на справжнє пекло. Мешканці Харкова й Одеси вже мали нагоду на власній шкурі це відчути. Але на тому не закінчиться. Під прицілом вся Україна, і можна не сумніватися, куди ведуть смертельні ниточки, хто замовник і з якою метою все це відбувається. Власне, думка про те, що до Києва, Рівного чи Львова той жах не докотиться, щонайменше неактуальна. Або в убивць туди ще не дійшли руки, або вдало спрацювали спецслужби на місцях. А завдання з дестабілізації України, а ще краще знищення її, дане в Кремлі своїм кілерам, точно ніхто ніколи не скасує. Принаймні поки цей Кремль стоятиме неушкоджений.

Терористи поки що обережні. Часто обирають символічні цілі: офіси волонтерів чи стелу з українським прапором, як-от недавно в Харкові. Але хижак уже відчув запах крові й не зупиниться, доки його не зупинять.

Утім, панікувати не варто. Як показує невеликий, але все ж таки досвід, боротися українці, якщо дуже захочуть, можуть із будь-яким злом. А коли ще озброїтися передовими напрацюваннями таких спеців, як Британія, Ізраїль та США, котрі боротьбу з тероризмом відточили до дрібниць, то можна буде спати спокійно й ходити не оглядаючись. І, власне, відносно успішна анти-терористична профілактика та протидія в столиці України, коли за рік війни в країні нічого суттєвого не сталося, це гарно підтверджує. Бо навряд чи варто сумніватися, що за фактично прозорої лінії фронту й такого самого прозорого кордону, за неза-

чищеної феєсбешної агентури та й просто доволі значної кількості в деяких регіонах неадекватних поціновувачів «руського міра» ніхто ніколи не робив хоча б якийсь спроб щось організувати в Києві. Дякувати Богу, пронесло. Або професійність українських спеців виявилася в рази вищою, тому біди вдалося уникнути, чого не скажеш про ті самі Одесу й Харків. Там, звісно, своя специфіка. Вони і вразливіші, і більше потребують опрацювання та зачисток. Та й концентрація п'ятої колони там, очевидно, вища. І в цьому світлі призначення, наприклад, у Харкові керівником міліції легендарного горлівського борця із сепарами Андрія Крищенко – хороший знак. Це той випадок, коли професіоналізм може чудово накладатися на особисті порахунки. Харківська міліція, яка багато років усе-таки існувала під дбайливою опікою Гели, а хто ж не знає, що міліція (та сама, яка рік тому безперешкодно запустила антимайдан до обиради, звідки його «викурю-

чупальця спрута й робити це якісно та регулярно, потрібні нова філософія життя і нова система, досконала й жорстка. З її створенням, безумовно, можуть виникнути певні проблеми, як, власне, і з функціонуванням. Бо з нашими специфічними особливостями характеру та хитами виховання інакше неможливо. Але очевидно, що у світлі нової, страшної реальності українська влада нарешті буде змушена визначитися, у якому напрямку їй рухатися, і деякі рішення прийматиме швидше, ніж зазвичай. Наприклад, щодо перекриття кордону з країною-агресором. А ще приділить трохи більше уваги своїм спецслужбам і, можливо, дещо їх осучаснить та модернізує, принагідно займеться формуванням правильної громадської думки, дещо поприкручує гайки, стане менш доброю і таки заборонить або хоч приструнить сумнівні товариства та організації, яких наплодилася в минулі роки сила-силенна. Так, буде очікувано багато плачів і смороду з цього приводу. Але...

Не вдається, напевно, оминати й надмірності в роботі правоохоронців, не обійдеться без зловживань. І не варто навіть сумніватися, що такі зловживання й справді часом будуть, бо всі живі люди. Але завдяки цьому українське відділення Amnesty International, наприклад, отримає трохи свіжої роботи й зможе освоювати більше грантів, що теж у принципі непогано. Звичайно, можуть виникнути й традиційні фінансові питання про невинуваті космічні бюджети, виділені на таку роботу, чи нечемно освоєні кошти, але куди без цього. Країна лише вчиться жити, лише намагається стати на ноги, змінити правила гри, знищити корупцію і так далі.

Питання, які порушує нова реальність, доволі жорсткі, і відповіді на них, хоч як це прикро, також мають бути чіткі й лаконічні. Нова реальність змушує коригувати звички й розставляє крапки над «і». Те, що не вирішувалося роками, а то й століттями, закривається в одну мить. І це так добре, бо краще пізно, ніж ніколи. Гірше, що платити за весь цей прогрес доводиться людською кров'ю. Але такою, мабуть, є ціна свободи. ■

ЩОБ ЗАБЕЗПЕЧИТИ СПОКІЙНЕ ЖИТТЯ, ОБРУБАТИ ЩУПАЛЬЦЯ СПРУТА Й РОБИТИ ЦЕ ЯКІСНО ТА РЕГУЛЯРНО, ПОТРІБНІ НОВА ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ І НОВА СИСТЕМА, ДОСКОЛА І ЖОРСТКА

вали» вже вінницькі підрозділи) завжди тісно співпрацює з місцевою владою, вже давно потребувала апгрейду, особливо у верхах. Запитань накопичилося чимало, а системні провали в боротьбі з тероризмом просто довели ситуацію до абсурду. Так, Харків – прифронтове місто, так, воно дуже близьке до кордону з окупантом, але це не аргумент, щоб дозволити вбивцям влаштувати там вакханалії. В Ізраїлі також де не плонь всюди дуже близьенько до ворожих територій, але там якось дають собі раду. Доведеться й українцям так навчитися. Адже ціна питання доволі переконлива, хіба ж не так?

І, мабуть, замало буде замінити кількох керівників на більш професійних та патріотичних. Замало буде змінити і всіх керівників. Щоб забезпечити спокійне життя в містах і селах, обрубати

Якби Росія перемогла

Автор:
Едвард Лукас, Велика Британія

Підігравати панічні настрої – це погано. Але видавати бажане за дійсне – а саме таким принципом десятки років Захід керується в підході до Росії – нічим не краще. Тож варто замислитися, який вигляд мав би світ, якби ми програли, а Володимир Путін отримав те, що хоче.

По-перше, склавши на плечі України, нашого найслабшого союзника, тягар найбільшої безпекової кризи, нам не варто надто дивуватися, якщо під цією ношею вона впаде. Її втомлене війною населення збунтовується проти труднощів, викликаних реформами. Росія доводить це до потрібного їй завершення. Європа дістає обізлену державу-обрубок, що потерпає від насильства, голоду й екстремізму, і джерело злочинності та біженців.

Надихнувшись таким успіхом, Росія береться за держави Балтії. Вона кидає виклик Північноатлантичному Альянсу, влаштовуючи провокації та інші витівки. Жодна з них не є достатньо серйозною, щоб спровокувати передбачену ст. 5 Статуту НАТО реакцію, але кожна дедалі чіткіше показує, що у випадку інших загроз – злочинів, безладу, корупції, пропаганди, диверсій, зриву енергопостачання чи кібератак – естонці, латвійці та литовці залишаються з ворогом сам на сам. Такий тиск деморалізує населення. У результаті в одній із трьох країн відбувається зміна влади – не без допомоги агентів впливу, глибоко інфільтрованих у політику та державний апарат.

НАТО розгублене. Нова влада у, скажімо, Латвії, прийшла до влади конституційним шляхом. І що в такому випадку робити Північноатлантичному Альянсу? Вторгатись у цю країну?

Хай там як, та особливої реакції, зрештою, не видно. На відміну від 1940 року Кремль не вимагає створення там своїх військових баз. Пленісцитів із вимогами про анексію не проводить. Просто із провідних посад, пов'язаних із розвідкою, безпекою, контролем за дотриманням правил та обороною усувають кількох відомих атлантистів. ЗМІ стають більш слухняними. Хтось виїжджає із країни. Змінюються закони про державну мову та громадянство.

А глибинні зміни відбуваються деінде. Після такої символічної поразки довіра до НАТО падає

нижче плінтуса. Москві уже не потрібно відкрито перемагати в Балтії. Їй залишається показати, що концепція багатосторонньої безпеки провалилася. Росія наголошує на цьому своїм громадянам – приводить ядерні сили в боеготовність, регулярно влаштовує показові військові навчання, що симулюють застосування ядерної зброї. Європейські уряди, зіткнувшись із економічними проблемами та політичним хаосом (не без допомоги, скажімо, греків або через вихід Британії з Євросоюзу), в результаті яких оборонні бюджети вкрай скорочені, а серед громадськості панують скептичні настрої, не здатні протистояти діям РФ. Ключовий момент настає тоді, коли американські політики дають чітко зрозуміти, що не підуть на ризик Третьої світової війни, щоб захистити Європу, яка не хоче захищати себе сама.

Тоді європейські уряди починають намагатися поодиночки домовитися з Росією. Та роздає їм щедрі прянички: довгострокові контракти на постачання газу зі знижками замість правління дискредитованого ЄС; гарантії для іноземних інвесторів; постійні фінансові потоки під прикриттям нових правил щодо приватності; тісну співпрацю в питаннях безпеки, особливо протидії тероризму. В обмін на все це Росія лишень просить гарантій невтручання в її внутрішні справи, а ще екстрадиції людей на Заході, яких вважає «екстремістами» (ті, кому пощастить, встигають утекти з Європи до США).

Укладені поодиночі, такі домовленості, звісно, значно гірші за ті, яких Європа могла б домогтися, якби діяла колективно. Блок із півмільярдом населенням і \$20 трлн ВВП однозначно має перевагу перед країною,

де живе 140 млн осіб, а валовий внутрішній продукт становить \$2 трлн. Але багатосторонні переговори безнадійно провалилися. У цій новій епісоді білатералізму Росія стає сильною країною. Вона й далі ввічливо обходить з великими державами, але жорстко давить своєю вагою на менших. Америка виводить залишки свого військового контингенту з Європи за взаємною згодою. НАТО продовжує якесь рудиментарне існування, але функціонує виключно як форум безпекової співпраці з Росією. Такий вигляд має світ, у якому ми програли: він не неминучий, але ближчий, ніж здається. ■

**ВАРТО ЗАМИСЛИТИСЯ,
ЯКИЙ ВИГЛЯД МАВ БИ
СВІТ, ЯКБИ МИ ПРОГРАЛИ,
А ВЛАДИМІР ПУТІН
ОТРИМАВ ТЕ, ЩО ХОЧЕ**

Сіім Каллас:

«Коли розумієш, що твоя доля у власних руках, це допомагає»

Тижень розмовляв із колишнім прем'єр-міністром Естонії Сіімом Калласом про естонський досвід європейської інтеграції, основні реформи, які провела країна після відновлення незалежності, та уроки, які Україна може винести з цього.

У. Т.: Ви є одним з ідеологів нового мислення та економічної незалежності Естонії, але для маленької пострадянської країни було досить важко досягти таких цілей. Які основні кроки допомогли вам у цьому?

**Спілкувалась
Ольга
Ворожбит**

— Важливим для нас було фундаментальне заперечення наявної на той час системи. Тоді думки про незалежність країни та належність до західного світу ще, звісно, частково видавалися мрією, але всі були готові до будь-яких змін незалежно від того, скільки за це треба буде заплатити. Звичайно, у нас також були старі менеджери, радянського зразка фабрики й заводи, колгоспи, але загалом усе суспільство було готове робити щось абсолютно нове. Ми, утім, також зрозуміли, що не маємо ресурсів, людей, знання і досвіду, щоб створити таку державу, як Фінляндія чи Німеччина, тож довелося обрати дуже просту версію. Крім того, була проблема «комунального виживання», тому що радянське суспільство не піклувалося про вас узагалі. Ви були абсолютно самотні, мали відремонтувати свій автомобіль, квартиру, податися кудись, щоб знайти необхідну їжу. Ніхто вам не допомагав, і це створювало певний менталітет та дух індивідуалізму. Хоча то, звісно, мої спостереження, вони не наукові.

Напевно, ми мали трохи більший доступ до інформації завдяки знанню іноземних мов. Люди в нашій країні досі розмовляють німецькою. Мої батьки говорили вільно цією мовою. Мати дружини була вчителькою німецької. Вони слухали різні іноземні радіостанції. Ми також мали досить велику естонську громаду за кордоном, яка передавала нам інформацію. Не варто недооцінювати тісні контакти з Фінляндією. Фінська мова дуже близька до нашої. Ми могли дивитися фінське телебачення. Звісно, радянська влада піддавала його жорсткій цензурі, чинила тиск на фінів, щоб ті були доброзичливіші до СРСР, але це все одно не було радянське ТБ, ми почерпнули з нього багато ін-

формації. Наприклад, дізналися про чорнобильську аварію.

Коли відкрилися кордони і легалізувалися контакти, був великий наплив фінів. Звичайно, деякі з тих фінів мали не зовсім чисті наміри, але то інша проблема. Фінські контакти були важливі. В Естонії існував досить узгоджений підхід до основних проблем. Ми ніколи не мали значної конфронтації між великими групами. Були демонстрації, були ті, хто виступав проти певних законів, і так далі, але ви не побачите в Естонії великих конфліктуючих таборів.

У. Т.: А як щодо російської меншини? Чи не конфліктують вони?

— Інтеграція людей, які приїхали до Естонії, не була настільки успішною, як нам хотілося б. Загалом їхні лідери вільно говорять естонською, беруть участь у нашому політичному житті. Населення по-різному ставиться до багатьох питань, вони також більше підтримують офіційну російську позицію щодо України, ніж естонці. Але водночас не стають у якусь опозицію до естонської держави й намагаються пристосуватися. Це інша культура, люди дивляться російське телебачення. Але знову ж таки зіткнення між групами сталося тільки один раз, у 2007 році, через так званого бронзового солдата, якого перенесли з одного місця в інше.

У. Т.: Інший колишній естонський прем'єр-міністр Март Лаар в одній зі своїх статей писав, що в перші роки після відновлення незалежності естонською стратегією було «дайте нам більше торгівлі, ніж допомоги». Як пострадянська країна з перехідною економікою залучала інвесторів і торгувала з європейськими державами, що були набагато розвиненішими?

— І дуже субсидованими, особливо що стосувалося сільського господарства... Наше сільське господарство не субсидується, але ми змагалися дуже успішно. Справді, ми були одні, й ніхто не вірив у нас від самого початку. Пам'ятаю, якось дуже поважний гість із шанованого банку підійшов до мене й запитав, чому Естонія досі не позичає грошей. У нас досі не було державних облігацій, але це наслідок тих перших років, тому що нам ніхто не позичав. Усе дуже

просто. Ми повинні були вижити і, звичайно ж, хотіли відкритої торгівлі, бо зрозуміли, що нам не вдасться встановити митні бар'єри, як в інших країнах. Коли Естонія провела грошову реформу, МВФ ніколи не надавав країні жодних коптів. Там була певна сума, але згідно з нашими правилами ми не могли позичати гроші у Фонду. В умовах фіксованого обмінного курсу це не було потрібно, і тоді я попросив закрити той рахунок.

Щодо України я думаю, що, можливо, вашій країні варто відчувати себе більш самотньою. Коли розумієш, що твоя доля у власних руках і все залежить від тебе, це допомагає. Звичайно, українське питання зараз має високу ціну, але, думаю, ментально краще ставитися до всього так, ніби ви одні. Бо завжди так виходить, що коли ви не потребуєте допомоги, кожен хоче її надати, а коли потребуєте, то неймовірно складно знайти цю допомогу. На такі самі приклади можна натрапити в банківській історії, коли видається парасолька, поки світить сонце, і забирається, коли йде дощ.

У. Т.: Чи вдавалися ви до податкових пільг, щоб залучити в країну іноземних інвесторів?

— У нас були низькі податки. На початку це був низький податок на прибуток. Звичайно, мала заробітна плата також була спокусливою для інвесторів. Крім того, у нас було пропорційне оподаткування на прибуток, а пізніше, з 2000 року, ми скасували податок для бізнесу на доходи від реінвестування прибутків, щоб залучити інвесторів, і це спрацювало. Гадаю, іноземних інвесторів здебільшого приваблював процес приватизації, оскільки все робилося на відкритих тендерах і всі вважали цей процес справедливим. Крім того, інвестори заходили зі Швеції та Фінляндії, тому знали нашу ситуацію, мали тісні контакти, чимало купували і вкладали в Естонію. У нас значно менше німецьких, латвійських та литовських інвесторів. Часто в дебатах із фінами можна почути, що вони багато вкладали в Естонію, але я завжди відповідаю, що вони й прибутку чимало отримали, тож процес був взаємовигідним.

БІОГРАФІЧНА НОТА

Сіім Каллас народився 1948 року в Таллінні. Був прем'єр-міністром Естонії (2002–2003), міністром фінансів Естонії (1999–2002), міністром закордонних справ (1995–1996), членом Верховної Ради ЄСР і членом Рійгікогу. У 2004–2014 роках обіймав посади єврокомісара з різних питань, віцепрезидента Єврокомісії. Каллас закінчив Тартуський університет у 1972 році

У. Т.: Як вам вдалося повернути естонське золото з іноземних банків після відновлення незалежності?

— Золото було в Банку Англії, Банку міжнародних розрахунків і Центральному банку Швеції. Я очолював делегації до них, вів переговори. Це три різні історії. Найтривалішим був процес повернення коштів із Банку міжнародних розрахунків. Там це не була політична проблема, вони готові були повернути гроші, але питання стосувалися офіційної процедури. У Великій Британії повернення бачилося найбезнадійнішим. Там було найбільше золота (разом у трьох банках 11 т). У нашій делегації був я, мені було близько 40, два дипломати, яким ще не було 30, й один британський юрист; з британської сторони було дев'ять досвідчених осіб. Нам допомогло те, що в них саме тривала виборча кампанія, це був уряд Джона Мейджора. Він раптом виявив, що золото Естонії повернули до ЄСР за лейбористського уряду Гарольда Вілсона в 1969 році. І, звичайно, використав це у виборчій кампанії, але політичне рішення було прийнято й усі формальності залагоджено. Наступна наша зустріч пройшла дуже гладко, і врешті-решт вони допомогли нам підготувати всі необхідні документи та угоди. Зі шведським урядом також були проблеми, тому що він повернув гроші ЄСР ще в

У НАС ТАКОЖ БУЛИ СТАРІ МЕНЕДЖЕРИ, РАДЯНСЬКОГО ЗРАЗКА ФАБРИКИ Й ЗАВОДИ, АЛЕ ЗАГАЛОМ СУСПІЛЬСТВО БУЛО ГОТОВЕ РОБИТИ ЩОСЬ АБСОЛЮТНО НОВЕ

1940 чи 1941 році, а потім мав багато неприємностей. Тож вони казали нам їхати до Москви повертати золото. Ми ж наполягали на тому, що це не наша проблема. Карл Більдт був на той час прем'єр-міністром, і він прийняв рішення відновити наш депозит. З погляду монетарної реформи те золото відіграло вирішальну роль, тому що ми змогли гарантувати конвертованість нашої валюти на основі цього резерву. ■

Україна²⁰¹⁵ Реформи

ЗАЧЕКАЙТЕ, ПРОЦЕС У СТАДІЇ ОБРОБКИ

Непомітний фронт

Автор:
Юрій Макаров

Ми на війні. Точніше на двох війнах одразу. Одна – наочна, всім зрозуміла: безпосередня агресія сусідньої держави із залученням місцевого люмпену. Друга – менш очевидна: шалені зусилля частини суспільства щодо трансформації держави й не менш шалений опір політичних та бізнес-еліт (а в нас вони давно злилися) будь-яким перетворенням. Я зважився б назвати її прихованою громадянською.

У таких випадках – а Україна з її прагненням модернізації геть не унікальна у світовій історії – провідником реформ зазвичай виступає вище керівництво держави, спираючись на соціальну базу щоразу різних верств (інший варіант – окупаційна адміністрація, як у повоєнній Західній Німеччині, Японії тощо). Політологи та економісти давно зламали арсенали списів навколо питання: чи є авторитарна фаза абсолютно необхідною для нейтралізації саботажу, а відтак для ефективних перетворень? Відповідь уже відома з досвіду: авторитаризм полегшує завдання організаційно, але позбавляє реформатора зворотнього зв'язку й таким чином прирікає на помилки, яких можна було б уникнути за умови, що весь процес зазнавав би конструктивної критики суспільства.

Безумовно, якби не Майдан, значна частина українців свідомо чи підсвідомо воліла б залишити все як є. Не лише ті, хто обіймає хлібні посади, а й прості люди «з вулиці», які, не дотримуючись ретельно букви закону, натомість завжди розраховують перевести зіткнення з тим чи тим представником влади в неформальну площину. Грубо кажучи, значно простіше вкласти в залічковку 500 грн, ніж учити ту клятву теорематику (або конституційне право,

або гістологію з цитологією) – це ж так, для прикладу. Позбутися цих звичних «зручностей» громадянин погодиться тільки побачивши перспективу змінити цілу конструкцію життя, в яку він вбудований.

Можливо, ми сьогоднішні самі не чекали від себе вчорашніх безкомпромісності. Але після сплеску гідності все одно залишається величезна спокуса повернутися до відпрацьованих технологій виживання. У цьому сенсі лінія фронту «прихованої громадянської» проходить у середині кожного, буквально кожного з нас, за винятком окремих пасіонаріїв. Тому для перемоги потрібна низка постійних стимулів.

Від квітня громадяни України можуть отримувати довідки від Мін'юсту в режимі онлайн після ліквідації окремих старих служб, уражених зловживаннями. Генпрокуратура оголосила прийом на роботу свіжих кадрів, не запламованих участю в попередніх схемах. МОЗ розпочало у столиці пілотний проект перетворень усієї галузі із запровадженням страхової медицини, а також нібито перекрило корупційно небезпечні схеми закупівлі ліків. МВС уже за два місяці випустить на вулицю нових патрульних поліцейських, які не братимуть хабарів, а виконуватимуть свої прямі функції. У Мінфіні, Мінекономіки, інших відомствах ліквідуються або змінюються департаменти, які довгий час були годівницею для афілійованих бізнесів. Антикорупційне бюро нарешті ось-ось запуститься. Якби все це відбувалося рік або навіть півроку тому, то нічого, крім оплесків, не викликало б. Зараз ті самі дії провокують нові хвилі скепсису й втоми. Чому? Бо, по-перше, із запізненням, по-друге, в оцінці дій держави суспільство виходить із презумпції винності. Має право! Завжди й скрізь, а в нашому випадку поготів.

Для підтримання тону громадськості конче необхідні регулярні сигнали, що ці зміни постійного й глибинного, а не тимчасового й косметичного характеру. Якоюсь мірою позитивна інформація (як і конструктивна критика) є зброєю в цій війні, що за всіма ознаками так само «гібридна».

На жаль, публічне висвітлення ходу реформ в Україні є епізодичним, кричущо недостатнім і, головне, несистемним. Вочевидь, це не пріоритетний напрям інформаційної політики держави. Скажімо, відповідне міністерство створювали, за словами одного з ініціаторів проекту, «з метою захисту інформаційного простору від російської пропаганди», себто як інструмент першої, а не другої війни –

ПУБЛІЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ХОДУ РЕФОРМ В УКРАЇНІ Є ЕПІЗОДИЧНИМ, КРИЧУЩО НЕДОСТАТНІМ І, ГОЛОВНЕ, НЕСИСТЕМНИМ

принаймні так було попервах. Утім, навіть без міністерства можна було б малою кров'ю задовольнити апетит суспільства щодо новин із другого фронту. Ну хоча б запровадити регулярні брифінги в Адміністрації президента й Кабміні за зразком США. А можна було б і самому главі держави виступати частіше, в нього це непогано виходить.

На початку 1980-х на Укртелефільмі зняли ігрову на диво вдалу стрічку про заколот у Білому домі (за чутками, його вшанував схвальним відгуком сам Рональд Рейган). Мене тоді буквально вбила одна фраза з діалогу: «Якщо ви завтра не виступите, американський народ питатиме, що робив цілий тиждень президент»... ■

Тернистий шлях

Механізм реєстрації приватного підприємства в Тбілісі займає 10 хв. Загалом процедура мало відрізняється від замовлення меню в McDonalds

Автор:
Єгор Фірсов

Україні останнім часом тільки й мови, що про реформи. Відрадно. Нарешті всім стало очевидно, що далі зволікати ніяк, і в суспільстві з'явився запит на зміни. Здається, зараз потребу в невідкладних перетвореннях усвідомлюють навіть бабусі й немовлята. Склалася така ситуація, коли без реформ уже не можуть ані верхи, ані низи.

Та водночас не приховую, що реформи в нас просуваються туго, бо здатність до спротиву в старого бюрократичного апарату ще доволі висока. Та що казати, певно, всі це бачать. Саботаж відбувається практично на всіх рівнях, і немає такої сфери, де реформи втілювалися б успішно. Колись мені здавалося, що народний депутат в Україні практично всемогутній напівбог, але зараз іноді хочеться кусати лікті від нестачі повноважень. Система не піддається.

Які головні причини невдач?

Перша величезна проблема – кадровий голод. Думаю, під-

приємці та керівники навіть маленьких колективів мене зрозуміють. В Україні колосальний дефіцит кваліфікованої робочої сили. Знайти відповідального, освіченого працівника – завдання часто нереальне. Особливо коли йдеться про держслужбу з її крихітними зарплатами. Потрібно брати на роботу й навчати нових людей, молодих, без досвіду держслужбовця. При цьому слід обіцяти їм у майбутньому гідні винагороди і прагнути до того, щоб оклади справді зростали.

Але нинішня система до цього просто не готова. І це друга причина гальмування реформ. Відсутність волі.

Нікому не кортить напружуватися, навчати новачків, ламати звичні схеми роботи (включно з корупцією). У підсумку бачимо картину, коли всі працюють за принципом «краще візьмемо старого перевіреного злодія, який не зіпсує борозни, і вміло створимо ілюзію бурхливої діяльності, ніж морочити мемо голову з якимись молодиками, що все одно будуть такі самі». На жаль, навіть оточення

нашого президента мислить схожим чином і підштовхує його до тих-таки кроків. Головами районних державних адміністрацій Петро Порошенко сьогодні із задоволенням призначає вчорашніх регіоналів, які адаптувалися до зміни режиму й за першої-ліпшої нагоди кричать: «Слава Україні!». У Дніпропетровській області очільниками РДА призначено 16 колишніх членів Партії регіонів. Це вже перебір. Із таким підходом жодних реформ, певна річ, не буде. Давно пора скасувати через не потрібність і самі РДА, хоча замість цього їх роблять годівницею для представників режиму Януковича.

Зі старими кадрами не побудуєш нового життя, хоч би яким болючим і складним був процес.

Єдиний можливий спосіб – радикальні скорочення штату чиновників та правоохоронців і одночасне збільшення зарплат тим, хто продовжуватиме роботу. Середній ланці управлінців потрібно платити не менше ніж 30 тис. грн. Тільки в цьому випадку можемо розраховувати, що корупція не буде такою всеохопною і люди йтимуть працювати справді заради зарплат, а не хабарів. Державна служба повинна бути престижною і збирати з усієї країни найкращі кадри. А як знайти найкращих на зарплату 2 тис. грн? Це просто неможливо.

Керівник області нині одержує близько 5 тис. грн. Кого ми обманюємо? Заради економії 40 тис. грн ми породжуємо корупцію, яка завдає нам шкоди на мільярди. Де живе обласний голова, як він їздить на роботу, яким коштом платить помічникам і т. ін. Не може чиновник, через руки якого проходять мільйони, отримувати з 2 тис. грн. Не потрібно слухати популістів. Тільки гідні оклади правоохоронців та управлінців справді допоможуть змінити ситуацію. І суспільству слід тиснути на владу, змушуючи її приймати такі рішення.

Я прихильник впровадження грузинського ліберального досвіду. Менше законів – більше порядку, як казав Лао-цзи. Необхідно давно скасувати пожежну інспекцію, санстанцію та інші пережитки радянських часів, які давно вже перетворилися на дойльні апарати для викачування грошей із підприємців. Але ж цим структурам неохота втрачати свій заробіток. Тому й гальмують щосили процес реформ, б'ються за власне існування. Як б'ються? Та дуже просто. Всім відомо, що в нас у країні по будь-якій вертикалі нагору передають частку від хабарів і поборів. Тепер стали передавати навіть більше, щоб зацікавити тих, хто ухвалює рішення на самісінській верхівці. Уже не знаю, деруть вони ці гроші з нещасних бізнесменів чи дістають зі старих «засіків».

Ще одна причина гальмування наших реформ – страх. Уряд боїться настроїти проти себе громадян. Боїться втратити залишки рейтингу, намагається вживати якнайменше непопулярних заходів. Від такого, звичайно, завжди тільки гірше, але прем'єрові цього не поясниш. Тому влада, як і раніше, не готова діяти радикально й прагне відбутися напівзаходами. Та й суспільство загалом теж боїться різних перетворень. Отож-бо виходить, що пасивні всі й незадоволені теж усі.

Найперше завдання сьогодні запустити бізнес. Щоб максимальна кількість людей працювала в приватному секторі й не озиралася на державу. Але й тут у нас, як виявляється, брак реформ. Адже нічого в роботі з підприємцями не покращилося. Та сама стара бюрократія, та ж таки тяганина й недосконалість податкового законодавства. Хоча готовий рецепт уже є. Це грузинський досвід. Винаходити нічого вже не потрібно, досить реалізувати ті інструкції, що існують. Не конче будувати якісь «палаці юстиції», як це робив Міхеїл Саакашвілі для більшого ефекту. Можна реалізувати грузинський спрощений механізм реєстрації приватних підприємців і в уже наявних будівлях. Аби лиш бажання...

Механізм реєстрації ПП в Тбілісі займає 10 хв. Загалом процедура мало відрізняється від замовлення меню в McDonalds. Упевнений, що аналогічний спосіб реєстрації бізнесу в нас відразу викликав би сплеск підприємництва.

Гадаю, ні для кого не секрет, що наша країна насправді зовсім не така бідна, як прийнято казати. Реальні доходи не відповідають декларованим. Великі обсяги готівки курсують «у чорну», повз бюджет – у конвертах, із рук у руки. Легалізувати всю цю грошову масу можна, якщо зробити максимально простим сам процес легалізації. Стимулювати людей офіційно оформляти свою діяльність і платити невеликий податок без усіляких проблем. А сьогодні бабусі, котрі торгують у метро пиріжками, звісно, бояться будь-якої реєстрації як вогню, бо не хочуть платити хабарів інспекціям та санстанціям. У підсумку пиріжки продаються, санстанція торговелю не чіпає, а втрачає тільки наш бюджет.

Реформи мають бути не тільки болючі, а й зручні. Тільки тоді в них є якийсь сенс. ■

К Н И Г А Р Н Я

13 – 19 квітня

чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

14 квітня, 18:00 – презентація другої частини проекту Ірини Славінської «Історії талановитих людей».

15 квітня, 18:00 – «Як колекціонувати марки». Презентація книжки Валерія Чередниченка «Про філателію всім» від видавництва «Смолоскип».

16 квітня, 18:00 – розмова навколо збірника статей Степана Бандери «...коли один скаже: Слава Україні!». Ініціатор – літературна агенція Discursus.

17 квітня, 18:00 – презентація книжки Анни Гавальди «Мені би хотілося, щоби хтось мене десь чекав». Переклад Євгенії Кононенко.

Модерує Лариса Денисенко.

Львів (просп. Свободи, 7):

16 квітня, 18:00 – Коло книжки для підлітків 14–16 років. Спільно з Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва, студентським центром «Гігель» та організацією «Пласт».

17 квітня, 18:00 – презентація книжки Дари Корній «Крила кольору хмари». Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

16 квітня, 18:00 – презентація роману Ольги Деркачової «Коли прокинешся».

17 квітня, 18:00 – презентація книжки Франсуази Барб-Галль «Як розмовляти з дітьми про мистецтво» за участю перекладачки Софії Рябчук.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

16 квітня, 18:00 – презентація книжки Юлії Смалі «Теплі історії з корицею».

Харків (вул. Сумська, 3):

13 квітня, 19:00 – дискусія «Дива у нашому житті. Матеріалізація книг». Модератор Сармад Алнажар.

15 квітня, 18:30 – лекція «Людина і її характер». Модератор Олеся Горбун.

Тернопіль (вул. Валова, 7–9):

17 квітня, 15:00 – Анета Камінська. Лекція на тему «Українська література очима поляків» (у рамках мистецького фестивалю «І»).

18 квітня, 14:00 – презентація книжки Григорія Семенчука «Море» (у рамках мистецького фестивалю «І»).

19 квітня, 12:00 – презентація книжки Олега Коцарева «Цирк» (у рамках мистецького фестивалю «І»).

19 квітня, 15:00 – творча зустріч Тараса Прохаська (у рамках мистецького фестивалю «І»).

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Микола Сунгуровський: «Зараз не можна проводити реформу армії, можна тільки вдосконалювати те, що існує»

Спілкувався
Дмитро
Крапивенко

Директор військових програм Центру Разумкова розповів *Тижню* про хід реформ у сфері національної безпеки та оборони, модернізацію війська і зміни, які можна провести в ЗСУ вже зараз.

У. Т.: Що вдалося зробити новій владі в реформуванні Збройних сил?

— У квітні минулого року було рішення Ради національної безпеки і оборони щодо підготовки та проведення комплексного огляду сфери безпеки в чотиримісячний термін. На жаль, бюрократична тяганина та саботаж завадили це зробити. Були певні спроби Кабміну запустити процес, але це більше скидалося на формалізм. Я особисто був свідком того, як до Міністерства оборони надійшло прохання посприяти у проведенні такого комплексного огляду, тим паче воно єдиний орган, що з кінця 2008 року його здійснював. Однак міністерство не захотіло брати на себе цю відповідальність. Усе закінчилося на виконанні конкретно оборонного аспекту комплексного огляду, але не всієї сфери безпеки. Зараз на порядку денному — реформа правоохоронної системи, яка мала бути втілена повсюди у сфері безпеки. Якщо рухатись у такому напрямку, тобто проводити окремо реформу оборони, правоохоронної системи, судів, ДСНС, у результаті дістанемо руйнування всіх вертикальних та горизонтальних зв'язків. Потрібно стабілізувати ситуацію і братися за ті реформи, які можливо втілити уже сьогодні. Наприклад, розпочати антикорупційні дії, чистку кадрів, покращувати системи їх підготовки, регламентувати процедури, які просто не працюють.

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКЕН

У. Т.: Наскільки війна є зручним моментом для змін в армії?

— Зараз не можна проводити реформу армії, можна тільки вдосконалювати те, що існує. Скажімо, за прикладом Сполучених Штатів запустити програму перегляду кадрової полі-

тики. Якщо офіцер добре проявив себе на полі бою, то він заслужив на підвищення та просування по кар'єрній драбині, якщо ж ні — має йти або на передову, або на пенсію. Нині можна також впроваджувати реформу щодо створення нових бойових

структур, наприклад штурмових підрозділів із бійців «Правого сектору».

У. Т.: Чи потрібно Україні відновлювати призов до війська на постійній основі?

— Контрактник не народжується контрактником, а потрапляє до Збройних сил із ринку праці. Має бути підготовлений кадровий резерв для поповнення контрактної армії. Якщо подивитись на темпи контрактизації, то щороку ми набирали майже 9 тис. призовників, із яких 8 тис. звільнялись за перший рік служби. Не було бази, соціального мотиву, щоб йти на контракт. Коли ми проводили опитування тих, хто його підписав, на першому місці серед відповідей опинилась можливість здобути професію, а не гроші за службу. Нормальний військовий фах багато чого вартий. Під час створення професійної армії (контракт не те саме, що професійна армія) потрібно збільшувати термін служби від року до двох або навіть двох із половиною. Коли людина служить рік, то вона півроку проходить початкову підготовку і ще півроку готується до звільнення. Добрий професіонал повинен опановувати навички довше. Для тих, хто служить у піхоті, оптимальними будуть два роки, для тих, хто працює з високотехнологічною зброєю та обладнанням, — більше. За рік опанувати цю професію неможливо. Ті фактори потрібно враховувати, але ніхто не хоче цього робити. Усі прагнуть популізму. Поки ми не перетворимо себе з електорату на народ, усі реформи марні.

У. Т.: Тобто зараз немає бачення, якою повинна бути армія?

— Ядро її має бути контрактним. Важко уявити собі доброго професіонала, що володіє навичками призовника. Це повинен бути не призовник. Ми не кажемо, що постійно житимемо у стані війни, прийде мирний час, коли Україна буде членом міжнародних систем безпеки, наглядатиме миротворчі сили, до яких входитимуть тільки контрактники. Потрібна добра воля, щоб потрапити до миротворчих військ. Тому ядро армії має бути контрактним, а призовники можуть бути використані

для укомплектування армії кухарями, перукарями тощо. На ці спеціальності можна просто найняти службовців, але робити це потрібно без корупції, яка існує. Були адекватні пропозиції щодо переведення харчування на аутсорсингову основу, але їх відкинули. Усе, що пропонують, можна зіпсувати корупцією. На одну компанію скидають усе держзамовлення й за відсутності конкуренції підвищують ціни у кілька разів таким чином, що можливості відмовитись немає. Так діє схема.

У. Т.: Чи виправдано є модернізація армії та її оснащення, оскільки вона досить витратна?

— Модернізації та розвитку армії заважає безлад у системі управління. Я брав участь у багатьох нарадах, і завжди одним із ключових було питання удосконалення системи управління, а потім — створення посади віцепрем'єра чи будь-якого органу, що координуватиме роботу. Система, про яку ми говоримо, — це віддзеркалення технологій організації системи. Якщо ви не бачите технології, то жодні органи не запрацюють. Спочатку потрібно побудувати цю технологію та відповісти на запитання, чим ми хочемо керувати. Якщо ви говорите, що потрібно керувати підприємствами, то я скажу, що головне — уміти управляти процесом створення постачання цього озброєння військовим, тобто всім життєвим циклом. Логічно є необхідність технології взаємопов'язаних дій, а тих, хто має це робити, ми можемо створити: посади, установи, органи тощо. Тоді стане зрозуміло, для чого проводимо реформи. Усі ланки мають взаємодіяти. Йдеться не тільки про повноваження конкретного органу. Будь-яку систему управління можна назвати такою, але вона від того не стане кращою чи гіршою. Нещодавно відбулася прес-конференція, на якій були присутні представники Укроборонпрому та Міністерства оборони. Якщо говорити про діяльність цих двох установ, то перша повинна забезпечити замовлення (отримати вимоги, номенклатуру озброєння та кошти, на які відбуватиметься реалізація замовлення), а друга — зробити держзамовлення. У попередні

БІОГРАФІЧНА НОТА

Народився 1951 року в Москві. Закінчив Оренбурзьке вище військове зенітне ракетне училище (1972); Київську академію протиповітряної оборони (1982), Вищу школу підприємництва при Київському інституті народного господарства (1991). Полковник запасу. Загальний військовий стаж — 31 рік. Від лютого 2000-го — позаштатний консультант Комітету з питань національної безпеки і оборони Верховної Ради України; від грудня 2006-го — директор військових програм Центру Разумкова

роки армію фінансували за принципом повної економії, коли з виділених грошей 86% йшло на утримання особового складу. Розмови про нормальну структуру, за якої 25% припадає на озброєння, нереальні. З мінімального бюджету ніколи не виділятимуться потрібні кошти на нього. Особовий склад потрібно забезпечувати продовольством. Менша сума неможлива, тому на озброєння зазвичай залишається до 6–7%. На поставлене мною запитання про те, скільки з прийнятих на озброєння зразків не потрапило в серію, дістав відповідь: «100%». Тобто в серію вони так і не пішли, як і до військ.

У. Т.: Чому вони не запущені в серію?

— Тому що грошей немає. Бюджет цього не передбачає. Запуск вимагає грошей на закупівлю тих зразків, які мають бути вироблені. Серія — випуск тієї кількості озброєння, що була замовлена Збройними силами, а коли замовлення немає, то і в бюджеті на це гроші не виділяються. Ми говоримо про такі системи, як «Ступня», оборонні гелікоптери, протиракетні установки, але якщо бюджетом ці витрати не передбачені, то й замовлення не буде.

У. Т.: Чи є зараз потреба в реформуванні Статуту? Як забезпечити його виконання?

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТКОВІ АРМІЇ ЗАВАЖАЄ БЕЗЛАД У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

— Це питання відповідальності. Вона повинна йти згори донизу. Якщо середня ланка відповідає за все, а верхня — ні за що, то середня не зацікавлена. Решта стосується виключно системних питань. Неможливо приводити у відповідність окремі положення, потрібно змінювати все з урахуванням зростання не лише форм бойових дій, а й структури самої армії. А вона ставатиме іншою тоді, коли ми проведемо комплексний огляд і запровадимо реальні реформи щодо створення тієї моделі, яку ухвалимо. І якщо її немає, то неможливо змінити й Статут. ■

Показовий рівень

Автор:
Богдан Буткевич

З перших днів приходу до влади нової-старої команди Порошенка – Яценюка – Турчинова від них очікували рішучих дій із реформування силового блоку та суддівської системи, які слугували каральним вістрям режиму Януковича. Слова «міліціонер», «прокурор» і «суддя» стали фактично синонімами хабарництва, підлабузництва та повної втрати обличчя. За понад рік, що минув від перемоги Майдану, реформи справді почалися. Принаймні Верховна Рада встигла прийняти кілька дуже важливих документів, що стосуються всіх трьох гілок державного механізму, повне втілення яких у життя цілком здатне забезпечити цілковиту їх видозміну. Очільники відомств також активно говорять про необхідність реформ. Однак доводиться констатувати: якщо не брати до уваги окремих успіхів, у більшості випадків справа не просунулася далі гарних документів та красивої картинки, бо зустріла шалений саботаж на місцях, що підживлюється слабкою політичною волею керівників держави.

МІЛІЦІЯ

Мабуть, найактивніше справи йшли в міліції, що не дивно, враховуючи одіозний імідж цього відомства, переслідування активістів-майданівців та їх убивства працівниками МВС. Упродовж перших півроку через початок прямої російської агресії та сепаратистські акції на Сході країни всі зміни в МВС – це хіба що ліквідація спецпідрозділу «Беркут», що був повністю дискредитований після Майдану, і перетворення Внутрішніх військ на Національну гвардію.

Та на початку листопада 2014-го міністр Арсен Аваков ре-

презентував Стратегію реформування органів внутрішніх справ. Відповідно до неї з 2015 по 2017 рік МВС у два етапи має стати європейською поліцією з нормальним, нероздутим штатом, високими зарплатами, чесними працівниками, зрозумілими функціями й гарантіями невикористання її в політичних цілях. А навесні 2015-го повинні бути прийняті основні законодавчі акти, на підставі яких має здійснюватися реформування.

Отже, поки що в МВС більшість вкладається в графік. Міністерство має складатися з п'яти підрозділів: Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби, Державної прикордонної служби, Національної гвардії та Національної поліції. 4 квітня Кабінет Міністрів розглянув та ухвалив чотири законопроекти щодо реформи МВС: «Про органи внутрішніх справ», «Про Національну поліцію», «Про сервісні послуги та сервісні центри Міністерства внутрішніх справ України», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху». Понад те, деякі з листопадових обіцянок уже виконані. Так, розформовано Управління по боротьбі з організованою злочинністю, ветеринарна й транспортні міліції, розпочато процес підготовки нової патрульної служби, проведено скорочення центрального апарату МВС.

Але водночас нічого не зроблено в плані децентралізації системи управління, про створення муніципальної міліції поки що мова не йде, не вирішено питання створення національної поліції тощо. Головна ж проблема – відсутність повномасштабної люстрації. Так, звичайно, чистка кадрів відбулася, до того ж і природна, особливо в Криму та на Донбасі, де десятки тисяч

працівників МВС зрадили присязі й перейшли на бік ворога. Однак у структурі міністерства, особливо на середніх щаблях, збереглося дуже багато одіозних людей старого режиму.

До позитиву слід зарахувати діяльність грузинського десанту в міліції в особі заступника міністра Еки Згуладзе, з приходом якого процес реформування зрушив із мертвої точки. Найближчим часом заплановано реформу МРЕВ, після якої цих центрів стане втричі менше, введення нової, диференційованої системи штрафів, реформу системи внесення застав для уникнення виходу на волю корупціонерів і терористів, підвищення плати міліціонерам тощо. Найближчі місяці покажуть, чи будуть реалізовані задекларовані наміри. Хоча вже зараз найбільшою проблемою є кадрова.

СУД

Ключовими проблемами судової системи в Україні завжди були хабарництво, політична залежність суддів і загальна їхня неефективність. Мабуть, найпершим гучним документом став

Патрульний автомобіль нової української поліції – своєрідна візитівка реформ у МВС. Саме його обговорення стало символом гласності змін у правоохоронних органах

ФОТО: УНАН

ухвалений у квітні 2014-го Закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», яким було затверджено порядок люстрації суддівського корпусу. На жаль, процес притягнення суддів до відповідальності, зміни керівних органів був майже заблокований і саботований на місцевому рівні. Стратегія розвитку країни президента Порошенка передбачає зміну до 70% суддів до 2020 року, але поки що цей показник і близько не досягнутий.

Наступним кроком у намагаючись реформувати суддівську систему стало створення восени Ради з питань судової реформи, до якої увійшли європейські та українські експерти-правники і яка, своєю чергою, розробила Концепцію судової реформи. Відповідно до неї 12 лютого 2015 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про забезпечення права на справедливий суд». Він закладає основи судової реформи й передбачає конкурсний відбір суддів, їхню тотальну переатестацію, містить чіткий перелік можливостей відсторонення і притягнення до дисциплінарної відповідальності. Відповідно до міжнародних стан-

дартів повинні регулюватися питання створення судів, оптимізації їхнього складу та діяльності, призначення суддів на адміністративні посади. Органи виконавчої влади не матимуть впливу на процедури створення судів і визначення кількості суддів. Закон також вносить зміни в організацію та порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що діятиме у складі кваліфікаційної та дисциплінарної палат.

Окрім того, 17 грудня 2014 року був ухвалений у першому читанні Закон «Про судоустрій і статус суддів». Наступними кроками, згідно з Концепцією, мають стати зміни процесуального законодавства, вдосконалення законодавства про адвокатуру та прокуратуру, безоплатну правову допомогу, законодавство про виконання судових рішень, а також проект змін до Конституції України в частині регулювання судівництва.

Однак слід зазначити, що наразі всі вказані позитивні кроки майже не стосуються реального судочинства. Українські суди й далі виносять безліч скандальних рішень, позаяк люстрація майже не торкнулася суддівського корпусу. Особливо якщо мова йде про керівні посади та системи Міністерства юстиції. Середні та нижчі ланки саботують реалізацію вже ухвалених законів. До того ж є питання і щодо самого законодавства, яке передбачає повне запровадження новаторських законів тільки після

також варто додати відверте небажання всіх трьох генеральних прокурорів, що змінилися за цей рік, перетворень у своєму відомстві, хоча й із різною мотивацією. Прокуратура лишається каральним інструментом у руках президента.

І це при тому, що 14 жовтня 2014 року Верховна Рада ухвалила новий Закон «Про прокуратуру», який містить кілька дуже позитивних моментів. Скасовується прокурорський нагляд за дотриманням і застосуванням законів (зокрема, у «приватному секторі» економіки), встановлюється конкурсна система заміщення посад прокурорів з метою збільшення незалежності прокурорів, передбачається функціонування таких органів прокурорського самоврядування, як Всеукраїнська конференція працівників прокуратури та Рада прокурорів України. Нарешті, встановлена норма про недопустимість усних наказів прокурорам у їхній діяльності.

Однак перші реальні зміни ми побачили тільки в березні 2015 року за генпрокурора Віктора Шокіна, коли було зменшено кількість районних прокуратур і стартувала професійна переатестація прокурорів. Також має розпочатися процес відкритих конкурсів на заміщення посад прокурорів у супроводі люстрації. Грузинський заступник Шокіна Давід Сакварелідзе обіцяє перші результати приблизно через півроку.

Знову ж таки найбільша проблема – саботаж виконання ухвалених законів на місцях. Але є й ще одна, не менш серйозна: новий Закон «Про прокуратуру» має набрати чинності 26 квітня 2015 року, але внаслідок технічно-юридичних недоліків його перехідних положень, а також свідомих бездіяльності колишнього очільника прокуратури Віталія Яреми ця реформа може не відбутися. Понад те, за твердженням експертів, не виключений правовий та інституційний колапс, коли старий закон утратить чинність, а новий не запрацює. Прокуратуру може бути паралізовано, адже в парламент внесено кілька законопроектів, які пропонують узагалі відтермінувати цей закон на кілька років. Тож питання реформування прокуратури зависло в повітрі. ■

НАЙБІЛЬША ПРОБЛЕМА – САБОТАЖ ВИКОНАННЯ УХВАЛЕНИХ ЗАКОНІВ НА МІСЦЯХ

початку повноцінного функціонування Вищої ради юстиції, котра вже рік не може нормально зібратися.

ПРОКУРАТУРА

Третьою головою правоохоронного блоку є прокуратура (докладніше в інтерв'ю Сергія Іванова, див. с. 18). Саме тут ситуація чи не найважча, адже і законодавча реформаторська база слабша за міліцейський та судовий блок, і система є ще більш усталено-монолітною. До цього

Сергій Іванов:

«Рік після Майдану – це рік втрачених можливостей щодо реформування прокуратури»

14 жовтня 2014 року Верховна Рада ухвалила оновлений Закон «Про прокуратуру». У ньому є кілька важливих новацій, пов'язаних з адміністративними функціями цього органу, але головні проблеми – досудове слідство та нагляд за іншими органами – залишилися, хай і в дещо урізаному вигляді. **Тижень** поспілкувався про те, що ж змінилося в українській прокуратурі за останній рік, із Сергієм Івановим, колишнім багаторічним слідчим прокуратури. Зараз він популярний блогер та активний учасник люстраційних процесів у ній.

У. Т.: Що змінилося і чи змінилося в українській прокуратурі за останній рік?

– Рік, що минув від перемоги Майдану, можна сміливо назвати роком втрачених можливостей щодо реформування прокуратури. Фактично жодних реальних змін системи не відбулося. Українська прокуратура не стала, як у США, перевалочним пунктом між слідчими органами та судом, де вона мала також представляти державу. Натомість залишилася майже на тих самих позиціях, як її створили чи не в часи Петра I, тобто так званого ока государевого. На жаль, вона досі на папері є декларативно незалежною, хоча і далі просто виконує команди згори. Бо коли президент, як у Росії, каже: «Я наказав прокурору», після цього його треба тягти до суду. Прокуратура має бути незалежним органом, до якого можна

**Записав
Богдан
Буткевич**

звертатися з поданням, але не давати накази. А Порошенко наступає на ті самі граблі, що і його попередники, намагаючись залишити її під своїм цілковитим контролем.

У. Т.: А що саме, на вашу думку, мало в першу чергу змінитися в прокуратурі?

– Насправді прокуратура рік тому мала виконати кілька речей: об'єднати всі справи по Майдану

в одне велике провадження, забравши в міліції всі розслідування, так само вчинити зі справами щодо сепаратизму, довести їх до суду й спокійно реорганізуватись. Однак, на жаль, наша влада вирішила, що їй таки потрібна прокуратура зі старими повноваженнями, може, в чомусь навіть більшими, ніж були. Ось вам цікавий момент: пан Ярема до останнього лобював повернення їй функції загального нагляду. Згадайте, скільки разів він казав про те, що, мовляв, не вистачає повноважень. Чому? Та тому що, як і в 2005-му, цей орган був потрібен у ролі молотка, який забиватиме виключно тих, хто не домовився з владою. Тим більше враховуючи, що МВС уже не підвладне президенту, а голова СБУ Наливайченко зайняв нейтральну позицію. Саме тому ні Порошенко, ні самі прокурори не поспішають позбуватися своїх повноважень, адже знову правоохоронні органи поділені між різними центрами впливу у владі. Прокуратура мала лишитися без свого головного корупційного важеля – проведення слідства. Однак виникає важливе питання: добре, не матиме вона слідчих функцій, а хто розслідуватиме ре-

зонансні справи? Адже Антикорупційне бюро в нас так і не працювало, міліція дієздатна тільки на папері, а фах слідчих СБУ навіть у часи моєї роботи в прокуратурі вважався найбільш низьким. Зараз ми його бачимо самі у справах щодо сепаратизму. Наприклад, проти донецько-луганської верхівки з Партії регіонів. Прокуратура має «пасти» як найбільший бастіон корупції в країні – впевнений, це обов'язково станеться, адже то вже просто суспільний запит, коли слово «прокурор» є тавром. Тобто фактично мова повинна йти про повну заміну всіх співробітників. Так, розумію, коли триває війна, такий варіант може, й не на часі, але інших немає. До речі, оплата в прокуратурі й так немала, тому охочих працювати там ніколи не забракне навіть за чесну зарплату. Приміром, тільки начальник управління – головний бухгалтер Управління планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, звітності, внутрішнього контролю та аудиту Генеральної прокуратури Єрхова у 2013 році заробила майже 400 тис. грн. Заступник голоvbуха – 270 тис. грн. І це при тому, що вони не є прокурорами. Прокурори отримують ще більше – цілком офіційно.

У. Т.: Пройдемося по особистостях. Як оцінюєте останніх трьох генеральних прокурорів, що змінилися на посаді за рік?

– Якщо оцінювати особистості, то Ярема прийшов у прокуратуру, абсолютно не розуміючи сутності її роботи. Шокін – це справді професіонал, який бажає щось робити, але він ретроград, який хоче посилювати преференції свого органу, а не підганяти його під реалії цивілізованого світу. Він уміє «рвати», бо все життя працював слідчим, у принципі, хоче карати й саджати, проте намагається посилювати позиції прокуратури, не здійснюючи жодного її оновлення. Але перебуває під повним впливом президента. Махніцький – це взагалі ніхто, такого генпрокурора не було, забудьте його ім'я. Він прийшов і мав реально посадити всіх, але «протикав» усе, за що отримав чимало грошей, – кажу про це відкрито. Такий собі Ющенко української прокуратури, який вбив сподівання на правосуддя,

БІОГРАФІЧНА НОТА

Сергій Іванов – український юрист, блогер, публіцист. Народився 1976 року в місті Сватове на Луганщині. За фахом юрист, закінчив Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. З 1998-го працював у органах прокуратури Луганської області. У 2008-му звільнився за власним бажанням. Працює юрисконсульт

упустив момент, коли все лайно з України вимести дуже просто, адже воно було налякане. Найадекватнішим прокурором за останні 20 років, згідно з моїми враженнями як рядового виконавця, був, хоч як дивно, Святослав Пісун. Він єдиний, хто намагався справді боротися проти бюрократизації відомства, всіх цих постійних поїздок на звіти тощо. І не допускав перетворення прокуратури на завод із заробляння грошей, як це сталося за Пшонки.

У. Т.: Зараз ведеться чимало розмов про тиск Заходу на Україну щодо реформування, насамперед правоохоронних структур.

– Політика Заходу щодо реформ дуже проста: вони контролюють і поступово просувають своїх людей, найчастіше грузинів. І саме з цим я й пов'язую свої головні надії – нам дають гроші й питатимуть суворо, за кожную копійку. Так, у МВС пролобіювали Еку Згуладзе, у прокуратуру – Давіда Сакварелідзе. Власне, з Давідом доводилося спілкуватися особисто, і можу сказати, що він навіть не приховує, що має дещо відмінні, ніж у Шокіна, погляди на прокуратуру. Він справляє дуже приємне враження – людина відверто говорить, що дає собі рік на зміни, розуміє, що голов-

Мовляв, не хочу брати гріха на душу. А там і до Європейського суду дійти не проблема. За словами того ж таки Сакварелідзе, саботаж змін просто колосальний. Тому тема грузинського десанту має всі шанси провалитися. Хоча, думаю, грузини щонайменше зможуть змінити якщо не систему, то значну частину людей, що теж немало. Я от дивився методологію, яку пропонує Сакварелідзе, – усе правильно, спочатку люстрація, а потім новий конкурсний набір.

У. Т.: Як ви оцінюєте останні резонансні справи і поведінку прокуратури в них?

– Затримання Бочковського та Стоєцького було дуже сумнівним із погляду погляду Кримінально-процесуального кодексу, адже арешт не підпадає під ті умови затримання, які в ньому прописані. Тому реакція прокуратури, а саме первинна відмова давати санкції на арешт, – то не тільки гроші, занесені за це, а й просто погана якість роботи міліцейських слідчих. Щодо Єфремова я вважаю, що розігрується «договірняк», тобто в нього є домовленість із владою, мовляв, когось треба ж дати натовпу. Тому його або виправдають, або застосують якесь символічне покарання, що дуже швидко буде зняте. Стаття 358 «Розпалювання міжнародної ворожнечі», яку йому «шиють», є безперспективною. Для мене дуже велике питання, чому не був арештований ніхто з його команди, ті, хто власноруч розпалював вогню та сепаратизм на Луганщині, всі ж перебували тут, у Києві. Чому випустили Харитонова? Чому не були арештовані Кравченко, Клінчаєв? Той самий Голенко, який кричав із натовпом «Росія!» на сходах Луганської ОДА? Адже їх треба було брати, змушувати здавати патрона, а взамін укладати з ними певну угоду. На жаль, по більшості цих справ уже заплачені дуже великі гроші. Є чимало питань навіть щодо вбивства у Волновасі есеїста Мандзика, адже досі навіть незрозуміло, з якої зброї це було зроблено, нам її не показують, не проведено багатьох процесуальних дій, без яких справа шита білими нитками. ■

ПРОКУРАТУРА ЗАЛИШИЛАСЯ МАЙЖЕ НА ТИХ САМИХ ПОЗИЦІЯХ, ЯК ЇЇ СТВОРИЛИ ЧИ НЕ В ЧАСИ ПЕТРА І, – ТАК ЗВАНОГО ОКА ГОСУДАРЕВОГО

ним завданням наразі є вичищення хоча б найодіозніших представників старої системи. Та, на жаль, навіть його зусиль може бути замало. Система, побудована в прокуратурі, повністю корумпована й дуже резистентна щодо змін. Якщо слідчий із певних причин не хоче розслідувати якусь справу, то в нього для цього найширші можливості. Навіть генеральний прокурор не зможе його так легко звільнити. А найпростіше піти до тієї політичної сили, щодо якої триває розслідування, й попросити її захисту.

Суміш примусу, зволікання та успішного досвіду сусідів

Економічні реформи в Україні зі скрипом набирають хід, але результату поки що не видно

Автор:
Любомир
Шавалюк

Якщо Революція гідності була покликана забезпечити гідне життя українців, то достойний рівень заробітку повинен бути неодмінним його атрибутом. Через понад рік після Майдану реальні доходи наших громадян помітно впали, а економічні реформи, що мають на меті кардинально збільшити їх рівень, тільки починаються. Влада виправдовує народне прислів'я, що характеризує українців, «довго запрягаючи» із початком ринкових перетворень. А от чи буде вона «швидко їхати», покаже час.

На сьогоднішні реформування економіки характеризується кількома загальними рисами, які визначатимуть його перебіг і впливатимуть на загальний успіх перетворень. По-перше, значна кількість змін відбувається під примусом, передусім із боку МВФ (кредитні програми) та ЄС (Угода про асоціацію). Досвід показує, що українці часто найкраще працюють тоді, коли над ними стоїть наглядач, тому ті жорсткі терміни та вимоги, які нам встановлюють західні країни та міжнародні організації, безумовно, сприяють розгортанню процесу реформування та підвищують шанси на його успіх.

По-друге, українська влада має чітке кількісне уявлення того, куди ми йдемо (рівень доходу та деякі інші макроеконо-

мічні параметри найкраще відображено в Стратегії-2020), але розмите якісне бачення того, яку країну будемо (які ключові галузі розвиватимемо, на який розмір бізнесу зробимо ставку, яку модель розвитку регіонів оберемо тощо). Цим їй дорікає багато економістів. Певною мірою вони мають рацію, але зважаючи на те, що реформи почалися широким фронтом і що передусім покликані «розчистити будівельний майданчик» для нової країни від уламків минулого, можливо, ці питання ще не на часі. До них обов'язково повернемося згодом, у разі успіху першого етапу реформ.

Інший побічний ефект орієнтації на кількість, а не якість – під реформами часто розуміють роботу з макроекономічними показниками, ручне, поверхове їх вирівнювання. Наприклад, збільшення надходжень до бюджету чи скорочення видатків, а не зміну якісних, структурних факторів, які визначають продуктивність економіки. Це хибні орієнтири, з якими можна зрентити лише косметичний ремонт системи, а не докорінну її зміну. Вони дуже дезорієнтують і гальмують процес змін, поглинаючи занадто багато соціальної енергії змін.

По-третє, часто складається враження, що влада чи деякі її представники не знають, що і як робити далі. Це нормально, адже вони ніколи не проводили

глибинних перетворень на рівні країни раніше. І це також стало б каменем спотикання на шляху реформування економіки, якби керівництво держави не навчилося дослухатися до порад успішних реформаторів із сусідніх країн і не довірилося їхній компетенції. Наявність чималої кількості іноземців на ключових посадах в Україні, а також радників, що мають реальне право голосу, – безумовний крок уперед, який вирішує проблему теоретичного незнання та браку практичного досвіду.

По-четверте, економічні реформи, як і перетворення в інших сферах, наражаються на дуже великий опір чиновників, олігархів і вовків в овечій шкурі, якими кишить влада, що загалом налаштована на зміни. Це дуже гальмує проведення перетворень, хоч і дає більше часу на те, щоб краще їх осмислити, спроектувати, врахувати всі «за» і «проти». Спротив цивільних диверсантів уже недостатній для того, щоб зупинити перетворення повністю, але ще досить вагомий, щоб сповільнити їх темп до мінімального, майже непомітного для суспільства.

ДЖЕНТЛЬМЕНСЬКИЙ НАБІР ЗМІН

У підсумку маємо визнати, що процес реформування економіки пішов. Він іде широким фронтом і торкається багатьох напрямів, на яких є свої перемоги та невдачі, тож доцільно згадати про кожен із них.

Кадрова реформа. Передусім центральні органи влади (АП, КМУ, НБУ тощо) почали масову заміну кадрів. Зрозуміло, що менеджмент середньої ланки, який працював за старої системи, при низьких зарплатах дуже часто мав свої корупційні інтереси, а отже, був захищений у тому, щоб провести «реформи» без реальних змін. Тому він мав бути замінений на молодих, працездатних, ефективних та енергійних. На сьогодні зміна керівників департаментів та управлінь торкнулася чи не кожного органу центральної влади. За словами високопосадовців, у деяких випадках їм довелося вибудовувати функцію рекрутингу буквально з нуля, адже раніше нові працівники приходили в Кабмін чи Нацбанк за вказівкою новопризначеного керів-

ника. Наявність чималої кількості іноземців на ключових посадах в Україні, а також радників, що мають реальне право голосу, — безумовний крок уперед

ника, їхню компетентність та відповідність функціональним обов'язкам на конкретній посаді ніхто не перевіряв. Ще чимало людей треба поміняти, і що більше, то вищий кадровий голод буде в країні. Однак процес пішов, і в тому, що ринкові перетворення в Україні незабаром дістануть належний, повністю укомплектований кадровий супровід, мало сумнівів.

Податкова реформа. Більшість змін до податкового законодавства було ухвалено під час голосування бюджету-2015 в останні дні минулого року та поправок до нього місяць тому. Їх вимагав МВФ, а основною метою було наповнити бюджет в умовах війни та економічного спаду. Звичайно, були і вкраплення структурних змін, наприклад усунення кількох податків та зборів, укрупнення решти до дев'яти, спрощення податкової звітності та зменшення часу на її заповнення, радикальне зниження ставки ЄСВ (за умови відповідного підвищення нарахованої зарплати), оподаткування пасивних доходів тощо. Однак ці зміни мають фрагментарний характер, вони не реформують податкової системи в цілому, орієнтованої на виконання фіскальної функції, тобто якомога більше наповнення бюджету, а не стимулювання економічного розвитку.

У новій програмі МВФ уряд продемонстрував рішучі наміри змінити вже найближчим часом саме податкову систему, а не окремі податки. До кінця квітня має бути розроблено план реформування Державної фіскальної служби (ДФС), метою якого буде реструктуризація мережі податкових і митниць та скорочення неефективних чиновників, створення бізнес-середовища, незалежного від політичних впливів та вільного трактування законодавства податківцями й митниками, якомога більша автоматизація роботи на митниці тощо. Нещодавні розслідування діяльності та звільнення керівників ДФС переконують в рішучості дій влади. Уряд очікує, що нова податкова система запрацює з 1 січня 2016 року.

Пенсійна реформа. Досі зміни до пенсійного законодав-

ства відбувалися разом із податковими перетвореннями й мали на меті зменшити дефіцит ПФ і його навантаження на бюджет, але не вирішували проблеми глобально. До таких змін належать зменшення пенсійних виплат працюючим пенсіонерам, оподаткування високих пенсій, збільшення трудового стажу для виходу на пенсію за вислугу років тощо. Для кардинального реформування системи потрібно працювати у двох напрямках: виведення зарплат із тіні (зменшення ставки ЄСВ — хороший крок, який, за попередніми даними, уже дав перші результати в I кварталі цього року) і стимулювання економічної активності, яке вбереже українську молодь від еміграції, зменшивши середнє навантаження пенсіонерів на одного працівника, та забезпечить зростання податкової бази для ЄСВ, але потребує всеосяжних економічних реформ. У новій угоді з МВФ уряд взявся до вересня 2015-го розробити комплексну реформу пенсійної системи та внести на розгляд парламенту відповідні законопроекти, щоб реформа запрацювала на початку наступного року.

Реформа державних фінансів. Мається на увазі зміна пропорцій і напрямів, куди спрямовують державні кошти. Передусім ідеться про збільшення прозорості держзакупівель. Торік в Україні було ухвалено новий відповідний закон. З лютого 2015-го запрацювала система електронних держзакупівель ProZorro, на яку переходить дедалі більше органів влади. За оцінкою Дмитра Шимківа, прозорі закупівлі мають забезпечити заощадження державних коштів на 10–20% і суттєво зменшити простір для корупції на ринку, обсяг якого становить близько 200 млрд грн на рік.

Також ідеться про фінансову децентралізацію. Стратегія-2020 передбачає, що через п'ять років питома вага місцевих кошторисів у зведеному бюджеті країни становитиме 65%. На сьогодні вона дорівнює близько 20%. І, як виявилось, навіть той невеликий ресурс, що, за різними оцінками, становить 25–45 млрд грн, який

влада заклала в кошторисі-2015 для збільшення доходів місцевих бюджетів, перевищує їхні можливості з освоєння коштів. Процес децентралізації потребує зміни підходів, мислення місцевої влади, побудови відповідної фінансової та виробничої інфраструктури, а відтак тривалого періоду для успішного завершення. Однак перші кроки в цьому напрямку вже зроблено, крига скресла. Сподіваємось, що темп проведення реальної децентралізації лише наростає.

Крім того, кардинального реформування зазнає система соціальної допомоги. Цього вимагає доведення тарифів на енергоносії та комунальні послуги до економічно обґрунтованого рівня та перехід відповідних галузей економіки до ринкових принципів функціонування. У бюджеті-2015 закладено 24 млрд грн на субсидії найбільш уразливим верствам населення. Ця сума, за оцінками міністра соціальної політики Павла Розенка, дає змогу пом'якшити удар від зростання тарифів по доходах близько 4 млн українських сімей. Щоб роздати таку суму стільком людям, система соціальної допомоги має запрацювати значно ефективніше, потрібно змінити програми допомоги. Її уряд береться зробити це вже цього року.

Окрім зазначених трьох напрямів структура видатків зведеного бюджету зазнає ще низки змін. Наприклад, у середньостроковому періоді планується довести видатки на оплату праці бюджетників до 9% ВВП за рахунок скорочення зайнятих та оптимізації процесів у держуправлінні. Капітальні видатки планують збільшити з 1% ВВП у 2014-му до 3% у 2018-му. Це створить матеріальну основу для модернізації інфраструктури в країні. Є й низка інших ініціатив.

Реформа фінансового сектору. Нацбанк уже активно працює над змінами, покликаними перетворити фінансовий сектор з інструменту висмокування грошей із народного господарства на джерело інвестицій та економічного розвитку. Ще торік почалося реформу-

На сьогодні розроблено поетапний план усунення регуляторних бар'єрів, який, зокрема, передбачає зменшення кількості контролюючих органів із 56 до 28, їхніх функцій – із 1032 до 680 до кінця першого півріччя поточного року

вання структури НБУ, в результаті якого його бюджет зменшиться удвічі вже 2015-го, а кількість працівників – на кілька десятків відсотків. У новій програмі МВФ регулятор бере на себе зобов'язання до кінця квітня розробити низку поправок до закону про НБУ, спрямованих на оптимізацію його структури, збільшення незалежності та покращення балансу.

Повним ходом іде процес реструктуризації банківської системи та виведення з ринку неплатоспроможних банків, а також тих, які відмивали гроші, конвертували безготівкові кошти для забезпечення потреб тіншового сектору економіки тощо. Ухвалено закон про посилення відповідальності пов'язаних із банками осіб, який має змусити фінустанови працювати більш прозоро. НБУ взявся підготувати зміни до законодавства та регулятивних документів, покликаних обмежити обсяги кредитування банками пов'язаних сторін. Адже такі позики

необхідних для реєстрації бізнесу, зі 143 до 85, а також полегшено їх отримання. Спрощено процедуру закриття бізнесу для фізичних осіб-підприємців. Запроваджено мораторій на планові перевірки бізнесу контролюючими органами. На сьогодні розроблено поетапний план усунення регуляторних бар'єрів, який, зокрема, передбачає зменшення кількості контролюючих органів із 56 до 28, їхніх функцій – із 1032 до 680 до кінця першого півріччя поточного року. Також уряд планує створити превентивний механізм, щоб нові бар'єри не з'являлися після того, як значну їх кількість усунуто.

Реструктуризація державної власності та приватизація. Уряд зробив перші кроки у напрямку реструктуризації та підготовки до приватизації державних підприємств. На найбільш з них призначено нових керівників, яких відбирала незалежна комісія на конкурсній основі. На сьогодні Кабмін працює над стратегією реформування державних компаній, яку повинні закінчити до кінця травня 2015 року, організацією їх інвентаризації, покращенням корпоративного управління на підприємствах, зменшенням ризиків для бюджету, які виникають через їхню неефективну діяльність. До кінця серпня планує провести інвентаризацію нерухомості, що перебуває в державній власності, щоб підвищити ефективність управління нею. У середньостроковому періоді планується суттєво скоротити перелік об'єктів, що не підлягають приватизації, підготувати більшість державних компаній до приватизації та реструктурувати решту.

Окрім названих горизонтальних реформ істотні зміни відбуваються в конкретних секторах економіки, зокрема енергетиці, аграрному секторі, інфраструктурі. Ці вертикальні перетворення, як і зазначені вище, спрямовані на те, щоб запустити механізм економічного розвитку, який згодом приведе до вищого рівня доходів кожного українця. Чи матимуть успіх розпочаті реформи, буде видно, зважаючи на терміни їх реалізації, вказані владою, вже на початку наступного року. ■

ПІД РЕФОРМАМИ ЧАСТО РОЗУМІЮТЬ, НАПРИКЛАД, ЗБІЛЬШЕННЯ НАДХОДЖЕНЬ ДО БЮДЖЕТУ ЧИ СКОРОЧЕННЯ ВИДАТКІВ, А НЕ ЗМІНУ ЯКІСНИХ, СТРУКТУРНИХ ФАКТОРІВ

дуже погіршують якість їхніх активів, додаючи значного несистематичного ризику кредитним корпораціям, і, як наслідок, призводять до масової неплатоспроможності фінустанов у кризові періоди.

Крім того, НБУ планує розробити стратегію реформування всього фінансового сектору, не обмежуючись банками. Йдеться про фондовий ринок, страхові компанії, інвестиційні та пенсійні фонди тощо. Роботу в цьому напрямку лише починають.

Дерегуляція та розвиток підприємництва. Окрім змін у податковому законодавстві, які полегшують бізнесу тягар роботи з державою, відбувається низка інших. Торік було зменшено кількість дозволів,

Як не хліба, то хоч видовищ

Ірина Бекешкіна про суспільні очікування змін, сприйняття реформ і неготовність до них влади

Під час нашого останнього грудневого дослідження, коли ми запитували людей, чи готові вони терпіти заради успіху реформ і як довго, 10% респондентів були готові терпіти, скільки буде треба і 33% сказали, що витримують ще рік-два. Загалом це 43%. Ще 40% тоді були не готові терпіти. Приблизно половина з них не вірила в успіх реформ, ще стільки само казало, що вже зараз не витримає (це насамперед бідне населення). Нещодавно було оприлюднено результати дослідження Центру Разумкова, проведеного в першій половині березня. Попри істотне порівняно з груднем минулого року погіршення матеріального становища, майже не змінилася 13% готові терпіти стільки, скільки того вимагається, а ще приблизно 29% погодилися жити в такому стані ще рік-два. Утім, необхідно зауважити, що це дані за період, коли населення ще не отримало нових комунальних рахунків, тож зараз доволі важко прогнозувати, як це позначиться на статистиці, як суспільство сприйме такі реформи і якою буде реакція на ці зміни.

А що показником правильності вектора руху влади завжди є рейтинги, то, наприклад, у «Народного фронту» він зменшився до 4–5% від виборчих 20%. Відповідно рейтинг особисто Арсенія Яценюка також упав. Населення вважає уряд відповідальним за проведення реформ, і цілком очевидно, що люди не задоволені тим, що відбувається. Насамперед це стосується підвищення цін. Наприклад, мені не зрозуміло, чому так різко, фактично за один день, більш ніж удвічі підскакнули ціни на вітчизняні продукти, що лежали на полицях магазинів, як-от на яблука – із 8 грн до 16 грн. Так само удвічі несподівано подорожчали крупи, незважаючи на те що вони мало залежать від курсу долара. У населення є безліч запитань, на які, на жаль, немає відповіді. Просто хтось дуже наживається на біді.

Записав
Роман
Малко

Ірина Бекешкіна, директор Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»

Нині падіння рейтингів характерне майже для всіх парламентських політичних сил. На тому самому рівні залишилися тільки «Самопоміч», менших втрат зазнали президентська партія і сам Порошенко. Зараз ми спостерігаємо падіння навіть у рейтингах Опозиційного блоку. Це означає, що люди не бачать політиків і лідерів, яким варто довіряти. Тому готові терпіти далі, доки не з'явиться альтернатива. Раніше вона була, політичне поле чітко, майже навпіл, ділилося на владу та опозицію, обирали з-поміж двох. Були ті, хто підтримував владу, і ті, хто не йшов на вибори. Оскільки співвідношення становило приблизно 50 на 50 (регіонально), то перемагали ті, кого більше прийшло на дільниці. Як правило, люди, які раніше підтримували владу, розчаровувалися, не йшли голосувати, отже, першість здобували ті, хто був в опозиції. Нині ж майже половина населення (насамперед – ті, хто свого часу симпатизував Партії регіонів) не готова робити волевиявлення.

за партійними списками на парламентських, і на президентських – першість здобували опозиціонери. На жаль, люди, яких надто довго годували цукерками обіцянок, зараз, коли треба лікуватися від набутих хвороб, а лікування дуже болісне (і жодних цукерок!), відчують справжній шок.

До того ж потрібно розуміти й місце та вплив у тих процесах партнерів чи донорів України, зокрема Міжнародного валютного фонду, з яким влада доволі тісно пов'язана. Можливо, якби цього зв'язку не було, вона й не була б змушена робити ті надто радикальні й болочі кроки. Але інакше Україна не могла б отримувати позики, а без них їй не обійтися. Залучення інвесторів теж неможливе без здійснення реформ, бо за нинішнього стану правоохоронної та судової системи ніякої гарантії для власності немає. Це не тільки питання війни, вона лише на Сході, у Центрі та на Заході її немає, але й у мирних регіонах рейдерство ніхто не скасовував.

Наразі бракує розуміння ситуації й розуміння того, що ми маємо величезні можливості, які ризикуємо втратити.

Що заважає проведенню реформ? По-перше, бракує волі. По-друге, у кожного урядовця є оточення з різними інтересами, є політичні сили, з якими потрібно домовлятися в парламенті, а вони висують свої вимоги. Це досить складний процес, зовсім не прозорий. Усе під ковдрою. Наприклад, немає ясності, чому досі не призначено голову Антикорупційного бюро. Адже минув уже майже рік, відбувся конкурс, визначені фіналісти. Тому що не ті? Ну вибачте, це конкурс. Коли влада рік нічого не робила для боротьби з корупцією, а потім раптово почала здійснювати арешти на засіданні Кабінету Міністрів, то це ніби кинути чимось у народ. Як не хліба, то хоч видовищ. Зрозуміло, що в такий спосіб вона прагне показати, наскільки активною є її боротьба з корупцією. Але це примітивно. ■

НАРАЗІ БРАКУЄ РОЗУМІННЯ СИТУАЦІЇ ТА РОЗУМІННЯ ТОГО, ЩО МИ МАЄМО ВЕЛИЧЕЗНІ МОЖЛИВОСТІ, ЯКІ РИЗИКУЄМО ВТРАТИТИ

В Україні багато років культивувався популізм, і очевидно, що зараз є політичні сили, насамперед Опозиційний блок, які користатимуться цим. У їхньому розпорядженні є певні можливості: і телеканали, і фінансові ресурси. Популізмом нас годували багато років, а будь-які вибори були своєрідним аукціоном: хто більше пообіцяє. Голосували за «обіцяльники», а коли ті виявилися неспроможними виконати те, про що казали, то підтримували опозицію. На всіх виборах (не враховуючи тільки кампанії 1999 року, коли Леонід Кучма переміг удруте) – і

Вільна енергетика та її вороги

Які шанси на успіх у реформуванні енергетичного сектору економіки

Автор:
Олесь Олексієнко

Реформа енергетичного сектору назріла в Україні давно. Адже саме його застиглість у пострадянській системі була чи не основним гальмом економічних і соціальних перетворень, робила державу вразливою до шантажу ззовні, затягувала її в боргову яму. Політики використовували й використовують популістські спекуляції, щоб заблокувати перехід до нормального ринкового середовища в енергетичному секторі. Зумовлена цим багатоступінчаста система ціноутворення, перехресне субсидування, цілковита непрозорість і монополізація виробництва, транспортування та збуту різних видів енергії робила енергетику клондайком для вимивання коштів держави (тобто платників податків) у приватні руки.

Реформі енергетичного сектору було присвячено окремий

МІЖ МОЛОТОМ ТА КОВАДЛОМ. Міністру енергетики доводиться реформувати галузь під тиском як політиків-популістів, так і зацікавлених у старих схемах чиновників та олігархів

розділ укладеної наприкінці минулого року коаліційної угоди. Він передбачав проведення «лібералізації та перехід на єдині для всіх споживачів принципи ринкового ціноутворення на газ та електроенергію з метою створення стимулів для їх економії». Тоді ж було зафіксовано намір правлячої коаліції забезпечити необхідні умови залучення інвестицій для проведення структурної модернізації енергетичної галузі, реконструкції об'єктів інфраструктури та збільшення власного видобутку газу, нафти й вугілля.

Однак, оскільки реформування сектору стало наслідком тиску обставин і зовнішніх сил (насамперед МВФ), то воно й далі напштовхується на явний і прихований опір олігархів та чиновників, що зацікавлені у збереженні корупційних механізмів, і відбувається повільно, непослідовно, зі збереженням лазівки для зловживань.

Уже зараз очевидно, що визначені в коаліційній угоді дед-

лайни не будуть витримані навіть приблизно. Так, у I кварталі 2015 року мала б завершитися гармонізація регуляторного середовища функціонування ринків природного газу та електричної енергії в Україні з нормами європейського Третього енергетичного пакета. Наразі більше шансів на це в газового ринку, стосовно якого відповідний закон був у березні проголосований у першому читанні й начебто має шанси бути ухваленим загалом уже найближчим часом. Менш визначеними є перспективи введення до норм Третього енергетичного пакета ринку електроенергії.

31 березня, коментуючи перспективи комплексного реформування сектору, заступник глави Адміністрації президента Дмитро Шимків заявив, що остаточно робота над реформою енергетики України повинна завершитися лише до 12 червня. Мовляв, на 10 квітня «будуть розроблені в усіх напрямках перші пріоритети, перші чернетки, бачення їх концепції», на 30 квітня – «проміжні результати, проведена оцінка, моделювання, що стосуються енергоефективності, тарифів» тощо.

До 10 квітня Міненерговугілля має розробити і внести на розгляд КМУ: 1) проект галузевої програми реформування вугільної галузі; 2) проект Державної цільової економічної програми розвитку атомно-промислового комплексу України на 2015-2019 роки; 3) законопроект «Про обов'язкове відокремлення видів діяльності в електроенергетиці»; 4) законопроект про внесення змін до Закону України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» з урахуванням пропозицій Секретаріату Енергетичного співтовариства.

ТАРИФИ ТА СУБСИДІЇ

Слід віддати належне нинішній владі: попри складну соціально-політичну ситуацію в країні, вона таки наважилася на давно назріле й життєво необхідне для оздоровлення української енергетики приведення тарифів для різних категорій споживачів до ринкового рівня. Тарифи на газ зрівнялися на позначці 7,19 грн/м³ майже для всіх категорій (для населення їх було значно підви-

ФОТО: УНІАН

щено, а для комерційних споживачів знижено). Цей крок позбавив необхідності фінансувати корупційний дохід облгазів, які раніше продавали в кілька разів дорожче комерційним споживачам пільгове паливо «для населення».

Але, на жаль, залишився корупційний виняток у вигляді пільгового тарифу на газ для підприємств теплокомуненерго (ТКЕ). Від 1 квітня для них він становитиме лише 3 грн/м³, що зберігає ризик перепродажу іншим категоріям споживачів уже за ціною 7,19 грн/м³. Крім того, внаслідок збереження пільгової ціни для ТКЕ та соціальних 200 м³/місяць для населення на час опалювального сезону залишається, хоч і значно зменшений, дефіцит Нафтогазу (за оцінками цього року він може сягнути \$3–4 млрд проти \$8 млрд торік).

Не вистачило нинішній владі політичної волі піти на такий самий рішучий крок у встановленні цін на електричну енергію, як і на газовому ринку.

По-перше, збережено корупційний тариф на споживання населенням від 100 до 600 кВт•год електроенергії за місяць. Скільки саме використовує той чи той споживач (100, 200, 400 чи 550 кВт•год), знатиме лише постачальник. Таким чином, приватні обленерго можуть і надалі продавати електрику, нібито використану цією категорією споживачів (тариф на яку від 1 квітня встановлений на рівні 63 коп./кВт•год) по 140,7 коп. споживачам із затратами понад 600 кВт•год за місяць.

По-друге, приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня триватиме два роки, що негативно позначиться на стані української електроенергетики та її здатності диверсифікувати джерела постачання палива, проводити необхідну модернізацію.

Якщо враховувати трикратну девальвацію гривні, яка сталася зараз, то збільшення доларової ціни на електроенергію навіть до квітня 2017 року дорівнюватиме не більш ніж 15% порівняно із 2013 роком, причому за умови, що до того часу курс утримуватиметься на нинішньому рівні. Наразі ж ціни на електроенергію в доларах у нас, попри квітневе підвищення, є не те, що не біль-

шими, а навпаки у 2–2,5 рази нижчими, аніж у 2013-му. При цьому ціна усіх видів палива (від ядерних зборок до газу й значної частини вугілля), а також необхідного для модернізації галузі обладнання номінується саме у валюті.

Ще гірша ситуація із цінами на газ внутрішнього видобутку. Так, для Укргазвидобування ціна реалізації була збільшена лише до 1590 грн (\$68) за 1 тис. м³, що в кілька разів дешевше, ніж імпортований газ. За такої ціни розраховувати на критично необхідне для зміцнення енергетичної безпеки держави стрімке нарощення внутрішнього видобутку годі. А отже, Україна й надалі змушена буде купувати дорогий газ за кордоном.

Непродуманою виявилася й реформа системи субсидій. Зрозуміло, що, максимально спростивши їх надання, влада намагалася знизити рівень соціального невдоволення й загрозу масових неплатежів за новими тарифами. Однак у нинішньому вигляді принципи субсидування абсолютно демотивують від ощадливості у використанні газу та електроенергії, енергозбереження й утеплення житла. Хоча мало бути навпаки.

Надання субсидії ніяк не пов'язане з тим, наскільки марнотратно використовують тепло. Понад те, якщо її отримувач утеплить помешкання, це призведе до скорочення не його витрат, а обсягу субсидії. Аналогічна ситуація і з використанням електроенергії: встановлення енергоощадних побутових приладів чи ламп замість затратних за нинішніх умов субсидування недоцільне. Врешті, субсидії можуть отримати навіть власники кількох квартир (які за певними винятками мають дохід від їх здачі в оренду), але не можуть на неї розраховувати ті, хто витратив упродовж останнього року понад 50 тис. грн, зокрема й на утеплення власного житла.

Різко спростивши отримання субсидій і не встановивши ефективних критеріїв їх надання, уряд спровокує зростання споживання газу та електроенергії навіть порівняно з минулим роком. І весь тягар оплати підвищених тарифів ляже на державний бюджет.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ТА ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЯ

Важливим досягненням року, що минув після повалення режиму Януковича, стала реальна диверсифікація джерел постачання імпортованих первинних джерел енергії. Це стосується насамперед газу, але так само актуально й щодо вугілля (наприклад, із його 0,48 млн т, імпортованих у січні – лютому 2015 року для потреб ТЕС і ТЕЦ, також лише 25% становило російське вугілля, решта надійшла із ПАР, Польщі та інших країн). У I кварталі 2015 року із 5,8 млрд м³ імпортованого газу лише 2,16 млрд м³ надійшло з Росії, а 3,65 млрд м³ було придбано в ЄС. Таким чином, частка Газпрому впала до 37%. Попри досягнення домовленостей із РФ про 100-відсоткову знижку на газ у II кварталі 2015 року, міністр енергетики Демчишин запевнив у намірі продовжувати імпорт палива з ЄС за наявними контрактами. А норма закону «Про ринок газу», який зараз готується до ухвалення в цілому, передбачає, що частка одного джерела не повинна перевищувати 30% імпорту блакитного палива.

РЕФОРМУВАННЯ ЕНЕРГОСЕКТОРУ СТАЛО НАСЛІДКОМ НАСАМПЕРЕД ТИСКУ ОБСТАВИН ТА ЗОВНІШНІХ СИЛ

Ще у травні 2015 року Україна приєдналася до європейської Платформи руху і запасів газу в газосховищах. У 2014-му Кабмін прийняв рішення про реформування НАК «Нафтогаз України». Пропонується виділити з нього акціонерні товариства «Українська газотранспортна система» та «Українські газові сховища». Згідно з коаліційною угодою до кінця 2015 року мали відбутися комплексна реорганізація НАК «Нафтогаз України» та сертифікація оператора ГТС із метою відокремлення діяльності з видобування, транспортування, зберігання й постачання природного газу та забезпечення прозорого й безперешкодного доступу до газотранспортної інфраструктури.

5 березня Верховна Рада України проголосувала в першому читанні законопроект «Про ринок природного газу». ■

Найближчим часом імовірно його ухвалення в цілому. Якщо закон таки буде прийнято у квітні, то 1 жовтня він набуде чинності, а до 1 червня 2016 року оператор ГТС має бути повністю відокремлений від постачальника, тобто Нафтогазу.

Законопроект передбачає, що ринок природного газу функціонуватиме на засадах вільної добросовісної конкуренції і на принципах забезпечення високого рівня захисту прав та інтересів споживачів; вільного вибору постачальника; рівності прав на провадження зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з купівлею-продажем та постачанням природного газу; невтручання держави у функціонування ринку, за винятком випадків, коли це є необхідним для забезпечення загальносуспільних інтересів; гарантування рівних прав доступу до ГСУ. Ціни на роздрібному та оптових ринках визначатимуться з урахуванням енергетичних характеристик природного газу. Зміна постачальника за ініціативою відповідного споживача має бути завершена в термін, що не перевищує трьох тижнів від дня надання повідомлення таким споживачем про намір змінити постачальника.

Паралельно із законодавчим реформуванням газового сектору важливу роль у його лібералізації відіграють зусилля Кабміну щодо повернення під контроль державної компанії розподільчих газогонів, які урядом Азарова у 2012 році були передані фактично у власність облгазам (більшість із яких контролюється структурами Дмитра Фірташа).

В електроенергетиці, відповідно до коаліційної угоди, відокремлення передачі та розподілу електроенергії від інших видів діяльності суб'єктів, які здійснюють діяльність на тому самому ринку, має відбутися до 2016 року. Натомість до липня 2015-го має набуті чинності не менш важливий Кодекс електричних мереж. Для споживачів електроенергії цей документ важливий тим, що скасовує «Правила приєднання до електромереж», які нині діють, і вводить нові. Вони дадуть споживачеві значно більше прав і мають покласти край корупції.

Реформування ринку електроенергії нагтовхується на протидію ДТЕК Ріната Ахметова та

ФОТО: УІНАН

Як і в інших країнах Європи, реструктуризація вугільної галузі нагтовхнеться на рішучий спротив шахтарів. Чи вистачить владі твердості йти до кінця?

кількох великих акціонерів українських обленерго, котрі в такому випадку втратять нинішнє монополіне становище на ринку.

У ПОШУКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕТЧЕР

Україні складно відбувається й реструктуризація вугільної галузі. Відповідно до коаліційної угоди протягом 2015–2016 років потрібно було б приватизувати всі вугледобувні підприємства й ліквідувати або законсервувати до 2019 року всі шахти, які не вдалося б приватизувати. До II кварталу 2015-го мала б набуті чинності заборона державної підтримки для модернізації/технічного переоснащення старих шахт, а також будівництва нових та переданих в оренду чи концесію. Від II кварталу 2015 року передбачалася лібералізація ву-

РЕФОРМУВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ НАГТОВХУЄТЬСЯ НА ПРОТИДІЮ ДТЕК АХМЕТОВА ТА ВЕЛИКИХ АКЦІОНЕРІВ ОБЛЕНЕРГО

гільного ринку: впровадження біржової форми торгівлі вугіллям (електронні торги) з метою переходу до ринкового ціноутворення на енергетичне вугілля; перехід на прямі договори продажу, ліквідація ДП «Вугілля України».

Нещодавно Володимир Демчишин заявив, що державне під-

приємство «Вугілля України» буде ліквідовано способом банкрутства уже незабаром. Відтак шахти та їхні об'єднання зможуть прямо продавати паливо споживачам. Програма діяльності КМУ передбачала приватизацію 37, консервацію 24 та закриття 32 збиткових шахт протягом 2015–2019 років. Наразі Кабінет Міністрів затвердив перелік тих, які підлягають приватизації у 2015-му: відокремлений підрозділ Шахтоуправління «Нововолинське» ДП «Волинське вугілля», Шахта «Південнодонбаська № 3», Шахта «Дмитрова» ДП «Красноармійськвугілля», Шахта «Центральна» ДП «Красноармійськвугілля», відокремлений підрозділ ДП «Львіввугілля» та ін. Є у списку й пакет акцій 16,5% Шахти ім. Засядька.

Однак припинення у 2015 році дотування видобутку вугілля та підготовка до закриття шахт нагтовхнулися на опір шахтарів та фактичних власників державних копалень. Шахтарські профспілки пригрозили масштабними акціями протесту й навіть захопленням влади в Києві, якщо влада не змінить підходу до вугільної галузі. Гостроти ситуації додавала активна гра на цій темі ДТЕК Ріната Ахметова, котра, володіючи як шахтами, так і основними споживачами вугілля в країні – ТЕС, почала домагатися різкого (у півтора раза й більше) підвищення цін на вугілля й вироблену ТЕС електроенергію.

Попри публічні заяви міністра енергетики Володимира Демчишина про достатність раніше встановлених тарифу на електроенергію та ціни на видобутку в Україні вугілля, врешті йому, схоже, таки довелося поступитися перед тиском ДТЕК. Зокрема, у ЗМІ з посиланням на учасників ринку потрапила інформація, що за результатами I кварталу тариф на теплову електроенергію для ТЕС буде підвищено майже на 40%. Так само, за інформацією джерел, буде підвищено й ціну на вугілля газової групи, що спалюється при її виробництві, до 1500 грн/т. Із Міненерго почали надходити сигнали про можливість повернення до часткового дотування державою видобутку вугілля, що піддає сумніву імовірність проведення найближчим часом реформи в цій проблемній галузі. ■

До Дня Незалежності Держави Ізраїль

SHACHAR ELNATAN Trio

Ark Ovrutski – bass

Brandon Lewis – drums

(Israel - USA)

Тріо Шачара Ельнатана

Арк Овруцький – бас, Брендон Льюїс – ударні

(Ізраїль-США)

За підтримки Посольств США, Держави Ізраїль в Україні
та Міжнародного Джазового Абонементу

Посольство США в Україні
U.S. Embassy in Ukraine

Посольство Держави Ізраїль
в Україні

PARTER **ua**
287 87 87

Тиждень

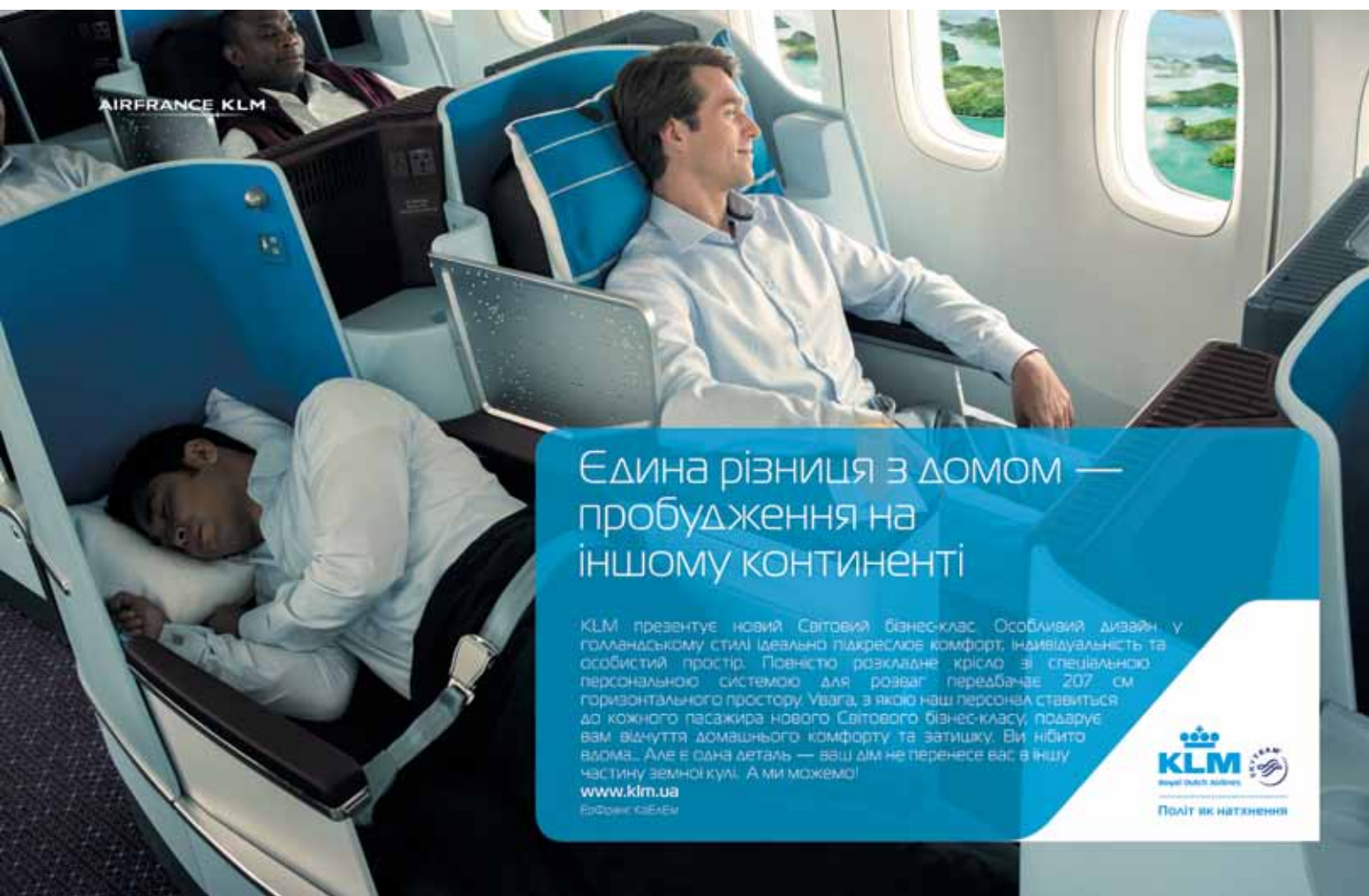
26 19:00
квітня

ЖИВИЙ
ЗВУК

МІЖНАРОДНИЙ
ДЖАЗОВИЙ
АБОНЕМЕНТ
MDA.COM.UA

Jazz Time
ДЖАЗ КОЖНОГО ЧЕТВЕРТА

Єдина різниця з домом —
пробудження на
іншому континенті

KLM презентує новий Світовий бізнес-клас. Особливий дизайн у голландському стилі ідеально підкреслює комфорт, індивідуальність та особистий простір. Повністю розкладне крісло зі спеціальною персональною системою для розваг передбачає 207 см горизонтального простору. Увага, з якою наш персонал ставиться до кожного пасажирів нового Світового бізнес-класу, подарує вам відчуття домашнього комфорту та затишку. Ви нібито вдома... Але є одна деталь — ваш дім не перенесе вас в іншу частину земної кулі. А ми можемо!

www.klm.ua

Бізнес-клас KLM

Політ як натхнення

Вилікуватися самим

Радянська медицина гордо позиціонувала себе як безплатну. Проте на практиці все виходило як в анекдоті тієї доби: «Здрастуйте, безкоштовний лікарю!» – «Добридень, невиліковний хворий!». Система, яка первісно створювалася, щоб забезпечити всім громадянам рівний доступ до медичних послуг, виродилася в те, що ми вже давно спостерігаємо. Як же так вийшло і, головне, що з цим робити?

Якщо на друге запитання відповість коротка (докорінно реформувати), то з першим не все так просто. Модель Семашка – система охорони здоров'я, запроваджена в СРСР, – для свого часу була надпередовою. Її апологети люблять згадувати про великі досягнення: подолання страшних епідемій, збільшення середньої тривалості людського життя від 1926-го до 1972-го на 26 років (попри голод, репресії та війни!), та її доступність медичної допомоги спочатку справді була не лише номінальною.

Лікарі довго працювали фактично на ентузіазмі й загальній пошані. Але поступово запал згасав. Бюрократичний апарат брав до уваги кількість ліжок-місць, докторів та медсестер: її збільшення і вважалося поліпшенням, та й самі медики були зацікавлені в «добрих» показниках. Зазвичай пацієнтів тримали в лікарнях максимально довго, бо від ліжко-днів залежав обсяг виплат персоналові. До речі, оскільки радянський трудящий мав оплату не за результат, а за проведення на роботі час, то людям доводилося годинами просиджувати в чергах до лікарів, щоб отримати бюлетень тимчасової непрацездатності. Багато хто зловживав своїм правом на оплачуваний лікарняний, а самотні пенсіонери могли викликати лікаря додому під будь-яким приводом просто тому, що їм бракувало уваги... ККД солідного фінансування, яке радянська медицина мала до початку Перебудови, був доволі низьким через неефективний розподіл: кількість медиків та лікарень суттєво позначалася на їхній якості, гонитва за ліжко-місцями не залишала

Автор:
Атанайя Та

Недореформована вбога медицина змушує пацієнтів покладатись на себе та «нетрадиційні методи лікування»

ФОТО: УНІАН

вільних фондів на закупівлю необхідного обладнання (у деяких медзакладах навіть водогону не було!), а оклад лікаря залежав від наукового ступеня, кваліфікації та спеціалізації, утім, аж ніяк не від результатів праці...

Звичайно, ці негативні явища набували щороку більших масштабів. Ось уже радянські лікарі почали брати приносини за додаткові послуги, а потім і за виконання своєї звичної роботи... А коли економіка СРСР дала серйозну течу, тоді як медичні технології у світі почали стрімко розвиватися, з'ясувалося: модель Семашка вичерпує себе, і її крах – лише справа часу. Зміни були необхідні. Інакше просто колапс.

Почувши слово «реформа», так звана консервативна більшість хапається за серце. Медики не виняток. Багато з них вважає, що система Семашка була неефективною, але треба було просто її трішки підрихтувати (а головне – виділити більше грошей!) – і все налагодилося б... Медична реформа по-українськи вирізняється багатовекторністю. Насамперед це пояснюється тим, що покоління реформаторів змінюються, а з ними й візія кінцевого результату. Проте ситуація така важка, що рухатися справді доводиться в багатьох напрямках водночас. На жаль, комплексного підходу вітчизняний медичний реформі довго бракувало – вона зазвичай відбувалася хаотично, ривками, і досі не можна просто так узяти й зрозуміти, куди ж прямує наша медицина.

А втім, кроки в її реформуванні достатньо чіткі. Наразі ми спостерігаємо злагоженість зусиль МОЗ та парламентського Комітету з питань охорони здоров'я, їхнє практично однакове бачення потрібних результатів та способів досягнення мети.

Сімейна медицина. Одна з найперших новацій медичної реформи є випробувана на території України ще в далекому 1987 році. Наші медпрацівники здебільшого зустрічають її вороже, бо вважають поверненням у часи земських лікарів. Насправді сімейний лікар відрізняється від земського не лише розмірами дільниці (все-таки не про 150х150 верст ідеться) та кількістю пацієнтів (останній іноді приймав півтори сотні за день, а перший опікується загалом 1500). Річ у підході. Пригадуйте тих легендарних володарів на Давньому Сході, котрі платили своїм лікарям лише будучи здоровими? Сімейний лікар теж може розраховувати на бонус тільки у випадку, коли його пацієнти не хворі. Він надає комплекс первинної медико-санітарної допомоги, а це 80% усієї потрібної. Загальновідомо, що набагато простіше виправити становище на ранніх стадіях, ніж реагувати тоді, коли недугу запустять. Тому лікар-сімейник кидає свої сили на профілактику й діагностику, а якщо ситуація все-таки вийшла з-під контролю, відправляє пацієнта до вужчого фахівця чи до лікувально-профілактичного закладу. Сімейний лікар надає допомогу як у гострих, так і в хро-

нічних станах, підтверджуючи своєю роботою тезу про те, що, коли хтось у родині хворіє, лікувати треба цілу родину. Крім того, він завжди зважає на спадковість, житлово-побутові умови, психологічний мікроклімат у домі пацієнтів тощо.

Сімейна медицина давно зарекомендувала себе як одна з найефективніших стратегій підвищення результативності системи охорони здоров'я загалом, котра, окрім іншого, допомагає забезпечити раціональніший розподіл бюджетних асигнувань у медичній галузі. Адже реформування саме первинної ланки медико-санітарної допомоги дає найшвидший і найвідчутніший результат.

Звичайно, лікарем цієї ланки може бути не лише сімейник – ним є, скажімо, той-таки педіатр, але його «цільова аудиторія» значно вужча. Ідеться про створення нормального конкурентного поля. Сімейник – це універсал, покликаний лікувати не хворобу, а людину. «Краса» ситуації в тому, що на нього треба вчитися спеціально аж шість років, а в наших реаліях фахівців часто відправляють на чотиримісячні чи дев'ятимісячні курси: фактично це «зліт-посадка». І зазвичай на сімейних лікарів перекваліфікуються люди, котрі не розуміють суті саме такої медицини...

Перехід від фінансування ліжок до фінансування послуг. Держава не відмовляється від своїх фінансових зобов'язань щодо лікарень, але вже готова врахувати, що, по-перше, сучасні методи терапії дають змогу або в багато разів пришвидшити термін одужання, або взагалі уникнути госпіталізації, по-друге, ще з радянських часів ліжко-місця часто створюють мало не в комодах задля потрібної статистики. Отже, суму зарплати лікаря слід прив'язати не до 400 тис. ліжко-місць, завантажених на 30%, а до обсягу реально наданих послуг. Таким чином, «гроші йдуть за пацієнтом», і медик отримує оплату за протоколом лікування кожної конкретно взятої людини.

Наразі систему готують до того, щоб уже бюджет-2016 був орієнтований на фінансування послуг, а не ліжко-місць.

Децентралізація, надання фінансової та адміністративної автономії лі-

кувальним установам. Самоврядування лікарень, зокрема, допомагає їм легалізувати ті прибутки, які вони де-факто мають, але лікарі просто розцінюють їх як надбавку до своєї зарплати. Врешті-решт, ми давно навчилися платити за надання медичних послуг, тепер черга медиків навчитися використовувати ці кошти для загального добра лікарні. Бо якщо вони не вкладатимуть достатньо в закупівлю нового обладнання, ремонт приміщень, підвищення власної кваліфікації, то пацієнти понесуть свої гроші до іншого медзакладу...

Дерегуляція. Мається на увазі встановлення простих і чесних ліцензійних правил гри, котрі унеможливлять бізнес чиновників на зловживаннях державною печаткою. Міністр охорони здоров'я Олександр Квіташвілі, обійнявши посаду, довго не розумів, чому, маючи, з одного боку, людей, котрі потребують ліків, а з другого – списки препаратів ВООЗ та ЮНІСЕФ, котрі дають змогу вибрати найефективніші з них за протоколом лікування, наша номенклатура купує надто дорожчі аналоги в якихось непевних постачальників, бо тільки «свої» можуть отримати необхідну ліцензію... Наразі українське МОЗ налагоджує закупівлі через ООН з допомогою міжнародних експертів, котрі вивчатимуть потреби й формуватимуть технічне завдання. А вже за списком потрібних медикаментів, який вони складуть, відбуватимуться відкриті тендери в режимі онлайн, і всі претензії можна буде оприлюднити відразу, в процесі закупівель.

Соціальне страхування. Насправді саме собою воно не є вирішенням усіх проблем. Навіть якщо залучити в наявну систему охорони здоров'я більше коштів – на додачу до тих 46 млрд на рік, котрі розподілені (точніше розпорошені) по всій українській медичній галузі, то за нинішньої моделі й додаткові кошти розсіються так, що звичайний українець їх не відчужує. Тому МОЗ поставив собі мету за 2015 рік зібрати статистичні дані про кількість і географію надання медичних послуг у нашій державі. Паралельно економісти розраховують реальну вартість кожної медичної послуги. Бо поки що ми платимо стільки, скільки скаже

лікар, і ніхто не розуміє механізмів ціноутворення. По закінченні обрахунків на сайті МОЗ з'явиться інформація про те, скільки й чому саме стільки коштує кожна процедура.

Після цього держава зможе оцінити свої фінанси і сказати, який саме обсяг медичної допомоги кожному вона готова взяти на себе, а який уже покриватиметься за рахунок медичного страхування. Послуги, які оплачуватиме уряд, коштуватимуть однаково на всій території країни, а охочі дістати обслуговування вищого класу просто покриють різницю із власної кишені. Але в будь-якому разі держава має видати людині ваучер на потрібну послугу, щоб та могла піти з ним до будь-якої вподобаної клініки. Таким чином, лікарні будуть фінансово зацікавлені в тому, щоб пацієнти зверталися саме до них.

Щодо того, як саме проводитимуть страхування, на цей момент цілковитої певності в реформаторів немає. Точно можна сказати лише одне: воно не буде обов'язковим. МОЗ планує покласти турботу про нього на роботодавців, які купуватимуть у при-

СИСТЕМУ ГОТУЮТЬ ДО ТОГО, ЩОБ УЖЕ БЮДЖЕТ-2016 БУВ ОРІЄНТОВАНИЙ НА ФІНАНСУВАННЯ ПОСЛУГ, А НЕ ЛІЖКО-МІСЦЬ

ватних страхових компаній поліси для своїх працівників (цю статтю витрат має бути звільнено від оподаткування), а парламентський Комітет з питань охорони здоров'я просуває страхування трьох рівнів (державне – гарантований базовий безоплатний пакет медичних послуг та медикаментів, обласне – розширений пакет, приватне – пакети від страховиків).

За всього оптимізму не випадає пророкувати швидкі й безболісні реформи нашої системи охорони здоров'я. Але насправді лікар потребує лише двох речей: нормальних умов роботи й достойної оплати праці. Якщо медична реформа це йому забезпечить, то ми нарешті зможемо користуватися доступною і якісною медициною, не перетинаючи державного кордону. Хіба заради цього не варто докласти зусиль? ■

Від написання до втілення

Ухвалення нового Закону «Про вищу освіту» вже називають одним із прикладів реалізації реформ в Україні. Проте вітчизняна освіта не зводиться виключно до вищої школи і прямо залежить не тільки від ухвалення законопроектів, а й від їх практичного втілення в життя

ПРОЕКТ, ЯКИЙ СТАВ ЗАКОНОМ

Одним із найбільш очікуваних суспільством рішень ВРУ торік було ухвалення нового Закону «Про вищу освіту» № 1187-2. Боротьба за нього тривала від 2010 року як реакція на ініціативи міністра освіти часів Януковича Дмитра Табачника (очевидно, він розраховував сидіти у своєму кріслі мало не вічно). З оновленням складу Верховної Ради та приходом нового президента країни ухвалення закону, який принаймні намагається наблизити реальність української освіти до європейських і світових, стало реальністю. Він запроваджує низку новацій у вищій школі. Передусім згідно з документом, який набув чинності 6 вересня 2014 року, рівень роботи галузі контролюватиме незалежний орган – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Це один з органів управління у відповідній сфері, створений за європейськими взірцями, постійна колегіальна структура, що має повноваження реалізовувати державну політику у відповідній царині. Агентство перебере на себе певні регуляторні та контрольні функції Міністерства освіти і науки України, замінить Вищу акредитаційну комісію (ВАК) та Державну акредитаційну комісію (ДАК). Воно вестиме аналіз якості освітньої діяльності ВНЗ, здійснюватиме ліцензійну експертизу, формування єдиної бази спеціальностей, затвердження стандартів вищої освіти, акредитацій спеціальностей. Раз на рік ця інституція має оприлюднити результати своєї роботи.

Українські виші набувають академічної, фінансової та господарської автономії. Кожен із них тепер має право впроваджувати власні освітні та наукові програми, відкривати рахунки, отримувати кредити, керувати май-

Автор:
Оксана
Степаненко

ном та землею. Вони зможуть засновувати наукові парки та підприємства, що займаються наукою чи інноваціями. Усі ВНЗ країни за ухваленням у липні 2014 року Законом «Про вищу освіту» зобов'язані публікувати на власному сайті документи про свої фінанси, майно, зокрема кошториси, звіти про їх виконання, розподіл зарплат тощо, аби таким чином забезпечити прозорість. Ректори, декани, завідувачі кафедр обиратимуться на посади на п'ять років і не зможуть їх обіймати більш ніж двічі.

Новий закон про вищу освіту прописує відповідно до західних стандартів структуру освітньо-кваліфікаційних рівнів, яких буде п'ять: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії (замість кандидата наук), доктор наук. Скасовано рівні акредитації вищих навчальних закладів. Натомість існуватимуть чотири типи вишів: університети, інститути, академії та коледжі. Технікуми, училища й консерваторії

відтепер, очевидно, діятимуть під іншими назвами.

На студентів та викладачів зменшиться навчальне навантаження: від 900 до 600 год на ставку та 30 год замість 36 на кредит. Вступ до ВНЗ відбуватиметься лише через зовнішнє оцінювання. Система держзамовлення у вишах має стати конкурентною. Окрім того, буде розроблено механізм електронного вступу й автоматичного розміщення держзамовлення. Всю інформацію про видані дипломи ВНЗ мають вносити до Єдиної державної електронної бази з питань освіти. Доступ до неї повинен здійснюватися через офіційний сайт Міносвіти.

Студентське самоврядування має значно посилитися, і новий закон створює для цього всі умови, а стипендії встановлено на рівні прожиткового мінімуму. Зникає норма, відповідно до якої студенти зобов'язані відпрацювати за направленням три роки, якщо вони навчалися коштом-

Демократичність навчального процесу – одна з головних рис європейської освіти, якої бракує українській школі

держави. Дисертації на ступінь доктора філософії або доктора наук та відгуки опонентів перед захистом розміщуватимуть на сайтах вишів, аби зробити цю процедуру прозорою і в такий спосіб боротися з можливим плагіатом. Також гарантованим стає цільове фінансування наукових розробок в університетах, які дістають статус національного або дослідницького. Діятиме передбачене Болонською системою кредитно-модульне вимірювання навчального навантаження, як то відбувається в університетах Європи й решти світу, що стане базовою засадою для пошуків академічного життя. Гарантованою мовою викладання у вишах є державна, тобто українська. Для підвищення міжнародної академічної мобільності вищі здобули право частину дисциплін вести англійською чи іншими іноземними мовами, але забезпечивши при цьому знання здобувачами відповідного предмета й української.

Хоча новий закон і справді прописує норми, які реформують вітчизняну вищу освіту, під питанням лишається його імплементація. Із першими проблемами, які мало не вилились у грандіозний скандал, МОН зіткнулося тоді, коли під час запровадження автономії університетів (вищий навчальний заклад сам вирішує, які предмети є обов'язковими) під загрозою виключення із програм опинилися дисципліни філософського, історичного та українознавчого спрямування, тобто було уможливлено результат, прямо протилежний духові нового закону про вищу освіту. Проблеми виникатимуть і в інших царинах, зокрема фінансовій та адміністративній. Питання полягає в тому, аби зміни, які відображено в новому Законі «Про вищу освіту», не блокували норми інших документів, які регулюють фінансову сферу, управління майном тощо.

ПЛАНИ НА МАЙБУТНЄ

Докорінна реформа всієї освіти, а не лише вищої, стала одним із першочергових на виконання пунктів президентської Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», опублікованої в січні 2015 року. Освітняни випередили події на кілька місяців. Наприкінці жовтня 2014 року МОН презентувало

проект Концепції розвитку освіти на період 2015–2025 років, підготований стратегічною дорадчою групою при МОН, до якої входять представники Коаліції неурядових організацій «За освітню реформу». Технічну та фінансову підтримку Стратегічної дорадчої групи фінансово забезпечує Міжнародний фонд «Відродження». Цей документ після завершення фази громадського обговорення буде подано на розгляд уряду.

Автори згаданої Концепції наголошують, що Україні потрібна системна реформа освіти, яка має бути предметом суспільного консенсусу, розуміння того, що педагогічний процес є одним із основних важелів цивілізаційного поступу та економічного розвитку. Впродовж 23 років незалежності України в її освітньому секторі накопичувалися численні проблеми системного характеру, основними з яких є занепад матеріально-технічної бази, старіння професійних кадрів, мала заробітна плата, зниження соціального статусу працівників галузі. Окрім того, проблемами системи є неефективна, надміру централізована й застаріла система управління та фінансування, дедалі більша нерівність у доступі до якісних знань, надмірна комерціалізація освітніх послуг, корупція та «диломна хвороба», зниження якості освіти й падіння рівня підготовки вихованців, моральне старіння методів і методик навчання тощо.

Структуру вітчизняної освіти має бути приведено у відповідність до потреб сучасної економіки та інтеграції України в європейський економічний і культурний простір. Тривалість навчання в школі та навчального року відповідатиме типовій європейській. Зміст освіти також має бути реформовано. Впродовж 2015–2017-го заплановано розробити і впровадити національний curriculum для 12-річної школи, а також увести єдині стандарти й індикатори знань, умінь і навичок у галузі ІКТ для учнів та викладачів, сумірні з міжнародними показниками, зокрема PISA in Computer Skills, індустріальними міжнародними тестами Microsoft Certified Educator тощо. Автори концепції пропонують законодавчо легалізувати сімейну та індивідуальну освіту, спростити й чітко

регламентувати процедури навчання в екстернаті, змінити принципи фінансування малокомплектних шкіл способом вачеризації шкільної освіти.

Також упродовж 2015–2017 років буде розроблене і впроваджене нове покоління стандартів вищої освіти на основі компетентностей з урахуванням модельних стандартів євробакалаврів та євромагістрів, а у 2020–2025 роках здійснюватиметься поступова відмова від стандартів вищої освіти.

Реформовано буде також систему підготовки й перепідготовки педагогічних та управлінських кадрів в освітньому секторі, забезпечено високі соціальні стандарти для працівників освітньої сфери. Також між 2015–2025-му відбудеться реорганізація систем управління, фінансування та менеджменту освіти способом децентралізації, дерегуляції, запровадження інституційної, академічної та фінансової автономії

СТРУКТУРУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ МАЄ БУТИ ПРИВЕДЕНО У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО ПОТРЕБ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

навчальних закладів, дотримання принципу їхньої відповідності за результатами освітньої та виховної діяльності.

Очевидно, що загальний сенс перетворень, запропонованих Концепцією розвитку освіти на період 2015–2025 років, може відбитись у новому проекті закону «Про освіту», над розробкою якого нині активно працює парламентський Комітет з питань науки і освіти. Такий закон діє в Україні з 1991-го й відтоді ще якісно не оновлювався. До структури майбутнього документа вже включено статті, які нормуватимуть державну політику й мову в царині освіти, а також визначатимуть можливі форми останньої. Як складеться доля цього законопроекту й чи ухвалить український уряд Концепцію розвитку освіти на період 2015–2025 років, покаже час. ■

Мовчання муз

Без відповідальності й бажання щось змінити навіть найкращі стратегії та концепції державних реформ в українській культурі приречені припадати пилом у глибоких міністерських архівах

Автор:
Ганна Трегуб

Системні зміни в галузі культури потрібно запроваджувати одночасно з реформуванням економічних, політичних та безпекових механізмів функціонування держави як такої. Не секрет, що культура, влада і вплив взаємопов'язані. Тому поступально займатися культурою в Україні потрібно було ще від 1991 року паралельно з демократизацією та люстрацією. Здорове, прагматичне будівництво нації за європейськими зразками неможливе без прискіпливої уваги до всього, що відбувається в царині культури, бо саме за нею державу ідентифікують поза її межами. Якби в Україні від початку незалежності існувала національна програма «хліба і видовищ», ми не лише нагодували б, а й здивували б увесь світ.

МЕМОРАНДУМИ ПРО НАМІРИ

25 грудня 2014-го міністр культури В'ячеслав Кириленко повідомив, що вперше в історії незалежної України охорона культурних закладів стала захищеною статтею державного бюджету, а видатки на культуру 2015 року

Одеський художній музей, колишній палац Потоцьких, як і значна частина інших пам'яток культури, занепадає без фінансування та реформ

збільшено в 3,5 раза – до 2,3 млрд грн. Далі розпочався процес призначення нового менеджменту в національних музеях. Якщо про перші зміни говорили менше, то про другі не почув хіба що лінивий. Утім, на старт структурних реформ у галузі культури такі дії навряд чи тягнуть.

Єдиної стратегії реформування української культури у вигляді конкретного документа нині не існує. Проте є ціле гроно стратегій і концепцій різної етимології, які прописують ці зміни. Зокрема, у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», що схвалена Указом президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 року, згадку про культуру містить розділ про мету реалізації зазначеного документа та вектори руху. Є так званий вектор гордості, який передбачає «забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт». Як тут не згадати жарг: «Я українець, я не хочу нічого робити, я хочу пишатися»? Справді, створена в Адміністрації президента Стратегія окремим рядком прописує реформу державної політики у сфері культури, формування і просування бренд-меседжів про країну, зокре-

ма що Україна – держава з визначними культурними та історичними традиціями. У підсумку 20 фільмів українського виробництва повинні вийти в широкий прокат у 2020 році, й саме це має стати одним із індикаторів успішної реалізації згаданого вище документа.

Показово, що про українську культуру не йдеться в розділах про розвиток і безпеку українського суспільства. Біда в тому, що Стратегія дуже чітко відображає ставлення влади до культури як такої, спільну парадигму мислення можновладців, відповідно до якої в згаданій царині робляться певні кроки. У цій картині світу культура не є динамічною, цікавою, потрібною, важливою, дотичною до реального життя. Нею знову ж таки можна знехтувати, як нехтували в минулі десятиліття за різних президентів та очільників Мінкульту, за різних складів РНБО. А якщо культура – явище ефемерне, то й зусилля для подолання корупції в цій галузі докласти не треба.

На рівні Міністерства культури України, одним із головних завдань якого, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 495 від 3 вересня 2014 року «Про затвердження Положення про Міністерство культури України», є забезпечення, формування та реалізація державної політики у сфері культури та мистецтва, ведеться мова про створення принаймні двох документів. Один із них – «Культура 2025. Довгострокова національна культурна стратегія», що зараз перебуває у стадії організації секторних, тематичних семінарів і круглих столів для обговорення її проектів та плану дій із реалізації. У Дорожній карті цього проекту (до створення якої долучився Рагнар Сіл, керуючий партнер Creativity Lab, радник міністра культури Естонії) про-

писано, що в результаті будуть розроблені два документи: «Довгострокова національна культурна стратегія 2015 – 2025 – основні принципи» і «План дій щодо реалізації довгострокової національної культурної стратегії». Обидва вони мають бути затверджені або указом президента, або законом України у жовтні – грудні 2015 року. В ідеалі «Довгострокова національна культурна стратегія» має реалізовувати низку цілей. Зокрема, «переосмислити місце культури з другорядного (компетенції лише Міністерства культури та відповідних підрозділів) на центральне через демонстрацію її ролі в стабільному розвитку країни та підкреслення необхідності включення питань культури і креативності до порядку денного інших міністерств та зацікавлених сторін». Далі йдеться про укладання «договору про роль культури між різними рівнями державної влади національними, регіональними і місцевими органами влади», формування «довгострокового бачення перспектив розвитку культури і креативності України, котре виходитиме за рамки поточної ситуації, натовість підкреслюючи потенціал культури у розвитку економіки, зміцненні ідентичності та соціального порозуміння». Паралельно мають бути розроблені чіткі правила ефективного урядування в культурі «шляхом визначення принципів формування рішень у культурній політиці в умовах прозорості, залучення всіх зацікавлених сторін та їх співпраці», а також окреслені «короткострокові пріоритети та основні заходи для посилення культурної та креативної галузі й для відновлення згуртованого суспільства через конкретні і необхідні реформи у сфері культурної політики».

24 березня було анонсовано, що В'ячеслав Кириленко 6 квітня презентуватиме Стратегію реформування культури. Проте, як повідомили **Тижню** в прес-службі Мінкульту, документ ще на доопрацюванні, а презентація переноситься на невизначений термін. Незрозуміло, чи він якимось чином дотичний до законотворчої діяльності в межах «Довгострокової національної культурної стратегії «Культура 2025», чи має існувати паралельно з нею.

Проте не Мінкульт є єдиним обходиться в українській культурі. 4 березня на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності було репрезентовано проект Концепції реформування культурної сфери в Україні, автором якого є голова згаданого комітету, нардеп Микола Княжицький. Концепція пропонує реформу державного адміністрування, адаптацію до законодавства ЄС, реформу фінансування галузі культури та вдосконалення системи підтримки українського продукту, зокрема створення Інституту кінематографії.

БЕЗ СТРАТЕГІ У СВОЇЙ ВІТЧИЗНІ

Будь-які реформи – це конкретні дії, які треба виконати в певний строк. Вони повинні мати початок і кінець, конкретну мету й передбачати можливі ризики. Є ще кілька ключових компонентів: відповідальність і бажання. На жаль, у запропонованих концепціях та стратегіях розвитку української культури усе це не було чітко артикульовано. Власне, як і те, що в результаті можливих реформ має докорінно оновитися стиль менеджменту культури, котрий повинен перейти на підприємницькі рейки, як це є в країнах ЄС, на який нині, принаймні на словах, орієнтується Україна у своєму подальшому розвитку.

Нещодавно мала нагоду відвідати зустріч медійників із міністром культури та віце-прем'єром із гуманітарних питань В'ячеславом Кириленком. Міністр звернувся до журналістів, які висвітлюють культурну тематику, з питанням: а як зробити так, щоб спілкування Мінкульту й ЗМІ стало продуктивнішим, адже в комунікації щось явно порушено? Чи то журналісти не бачать хороших і корисних справ міністерства, чи то саме воно з якихось причин не може донести до медіа й відповідно до громадськості, що робить справді необхідні для української культури кроки.

Розказати про те, які кроки Мінкульт і сам міністр особисто роблять для того, щоб добиватися від українських парламентаріїв, Мінфіну, Мінюсту ухвалення потрібних для культури рішень, зокрема про бої за фінансування не на життя, а на

смерть, могла б електронна сторінка його прес-служби. Власне, від пана міністра про стратегічні зміни в галузі культури пролунало лише кілька речень. Стратегія, тобто загальний план дій на довготривалу перспективу, з'являється тоді, коли є чітке усвідомлення, якого результату хочемо досягти в ідеалі у тій чи іншій царині. Досі такої візії немає, тож про засадничі позитивні зрушення в українській культурі фактично не йдеться. Тому й про коректні тактичні заходи, зокрема про прискіпливий внутрішній аудит у культурних інституціях від національних музеїв і заповідників до консерваторій, говорити не випадає, так само як очікувати зваженого підходу до пошуку джерел фінансування української культури поки що марно.

«Може, якось обійдеться. Та, власне, якось воно буде, бо не може бути так, щоб не було ніяк» – у нашій державі, здається, саме таке ставлення до культури. Якщо в одне місце понад 25 років скидати різне сміття та відходи без розбору, то матимемо щонайменше локальну екологічну катастрофу, яка не дасть змоги нормально жити нічому живому. Це працює справцює і в культурі. Гора проблем, які накопичува-

ЄДИНОЇ СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВИГЛЯДІ КОНКРЕТНОГО ДОКУМЕНТА НИНІ НЕ ІСНУЄ

лися протягом чверті століття, меншою не стає, лякає своїм масштабом і спонукає ставити низку незручних запитань. Чи усвідомлює держава, у якому стані перебуває українська культура? Хто і що до такого стану її довело? І, головне, що потрібно зробити, аби вивести її з колапсу й на перспективу ожити? Чому це критично необхідно? Але ж ні, нам би хоч якось у найближчому майбутньому вирулити, ніч протримати і день прожити. А питання перспективи, зокрема різних культурних стратегій, культури як складової національної безпеки, нехай лишаються в довгій шухляді міністерського столу. ■

Вільні кияни підземелля

Подорожуючи далекими країнами, ми подеколи навіть не усвідомлюємо, що й наше подвір'я може містити великий світ. Часи постсоціалістичного капіталізму створили безліч можливостей для життя у столичному мегаполісі

Автор:
Катерина
Новікова

Подружжя віком близько 60 років швидко і якісно робить ремонти квартир. Взагалі-то вони обоє двірники на сусідніх ділянках і підміняють одне одного до 15-ї години, а ввечері та у вихідні займаються дрібними ремонтами. Він за фахом електрик і родом із буковинського села, а вона колишній будівельник із Полтавщини. Живуть разом віднедавна й дітей не мають. Добре одягнуті, доглянуті та з дорогими гаджетами. Мешкають у вагончику, який залишився після турків, що будували готель неподалік.

Через мізерний заробіток ніхто не йде працювати двірником. Кмітливий голова житлового кооперативу відремонтував приміщення колишнього сміттєзбірника й оселив там двох чоловіків-безхатченків. Вони працюють за житло. І виявилися дуже добрими двірниками.

Від певного часу я стала помічати ввечері у своєму під'їзді охайних юнаків, що стояли під лампою, вдивляючись в екран мобілки. Запитала про них у сусідки з першого поверху, яка тримає руку на пульсі життя нашого невеличкого будинку в центрі міста.

«Та це з «мусорки». – Звідки? – Зі сміттєзбірника в нашому дворі, а до цього чотири роки жили в «бомбику». – Де? – У бомбосховищі».

То була родина нашого двірника, дебелого чоловіка років 50 із сином, племінником і худорлявою, невеличкого зросту подругою життя. Тітоньки «на

варті» все про них знають: мовляв, казали про себе, що з Одеської області, а вона прописана в Донецькій; розповідали, що купили хату на Одещині й виїдуть туди жити, але вже кілька років навіть не навідується. Тим часом син двірника досягнув повноліття і не отримує паспорта, без якого неможливо офіційно працевлаштуватися.

Утім, це проблема для нас, ми надто залежні від усіляких формальностей. А вони люди свободи. Щойно родина заселилася в «бомбик», до них приїхала 20-річна донька двірника. Дівчина вийшла заміж і до самих пологів жила з ними в підземеллі. І, вагітна, вправно ходила крутими сходами. Потім виїхала й знову повернулася – вже з чоловіком та маленькою донькою.

Охоронці паркінгу у дворі розповідали, що дворічна дитина днями могла не виходити на сонце. Двірник щиро дивувався: «А навіщо? Я ж їй плазму купив та мультики!». Лише зрідка батьки виводили дівчинку ввечері на вулицю. Побачивши її, залякану й тиху, охоронці пригощали апельсинами та цукерками. А сусідка купила м'якого ведмедика. Це була справжня дитина підземелля, адже мати виносила її під землею, а потім сонце їй замінив телевизор.

Яким чином офіційно працевлаштований двірник ЖЕКу опинився в підземеллі? Насправді йому та родині надали кімнату в трикімнатній комунальній квартирі в тому са-

ФОТО: СТАНОСЛАВ КОЗЛОК

мому кварталі. Проте він облаштувався у «бомбику» і якось дістав на це дозвіл в адміністрації. Подейкували, ще здавав кімнату в комуналці за 600 грн. Чому він не жив у квартирі? Знову ж таки обмеженість нашого поневоленого тісними суспільними рамками розуму, адже у квартирі слід дотримувати загальних правил, а в підземеллі вони мали у своєму розпорядженні понад 10 кімнат. Справжні апартаменти! Роби що хочеш!

Однак на свободу в час її становлення чигає безліч небезпек. Підвела любов до чарки. Домівка двірника була відкрита для гостей – вхідним квитком слугувала пляшка. Подеколи безхатченки жили в нього, сплячучи спиртним або відпрацьовуючи. Дружні пиятики часто закінчувалися бійками і сварками. Якось побита жінка ввечері вибралася з підземелля, а охоронці, пожалівши її, викликали швидку. Тим часом кремезний двірник знову затягнув супутницю життя до себе, а лікарі не наважилися спускатися вниз. Після цього інциденту ЖЕК виселив родину без попередження: пригнали трактор із причепом і вивезли всі речі на звалище.

Але родина не розгубилася після втрати «хоромів» і «маєтку» й одразу переселилась у будівлю колишнього сміттєзбір-

Через мізерний заробіток ніхто не йде працювати двірником. Кмітливий голова житлового кооперативу відремонтував приміщення колишнього сміттєзбірника й оселив там двох чоловіків-безхатченків

ника. На відміну від втраченої розкоші «бомбика» будиночок мав три відсіки, які вміщали тільки ліжко. Раніше це приміщення обжив син двірника – він навіть повісив тюль на двері й спав, насолоджуючись теплом і свіжістю літніх вечорів. Тепер двірник обшив стіну клейонкою і прилаштував телевізійну антену.

Підземна ідилія була безпородно втрачена. Донька з чоловіком переїхали до кімнати двірника в жеківській комуналці, а потім до гуртожитку. Племінник вирішив розпочати нове життя і також оселився з дівчиною в гуртожитку. Для цього він улаштувався працювати в сусідньому міні-маркеті на касі, а в іншому неподалік – вантажником.

Однак постає логічне запитання щодо зручностей, адже ані «бомбик», ані «мусорка» не пристосовані для проживання. Проте це проблема лише для нас, геть розбещених комфортом. А вони люди «не горді». У під'їзді є туалет із мийкою, котрий колись зробили спочатку для консьєржки, а потім ним користувалися охоронці паркінгу, на який перетворилося подвір'я. Можна, зрештою, і «мийний» день влаштувати у гуртожитку в доньки.

Жити в центрі престижно й вигідно. Заробити можна скрізь. Треба лише уважно роздиви-

тися й, головне, розслабитися – робота сама знайде вас. І двірник не перевантажував себе обов'язками. Він виявився винахідливим: брав у субпідряд безхатченка, який за прихисток у «бомбику» й пляшку працював замість нього. Це ж краще, ніж на лавці мерзнути. Син зазвичай сидів у дворі, курих, пив пиво, теревених з охоронцями і грався мобількою. Гуляє собі – аж тут трапиться якась заможна пані, якій важко підніматися сходами з покупками в будинку без ліфта. Сусідка хотіла віддати йому речі свого сина, але бачить – двірник перебірливий, одягається в дороге.

Пізніше син влаштувався в сусідньому дворі охоронцем. Племінник також згодом став працювати двірником. Жінка двірника була дуже товариська, купувала поїсти охоронця і за півпляшки вина чи горілки прибирала під'їзд. Подеколи заходила до сусідки поскаржитися на долю, позичити дрібні гроші чи залишити паспорт на зберігання в надії виїхати й змінити своє життя. Врешті вона також знайшла роботу в кафе в «Ашані», де вручну мила посуд.

Щовечора двірник із жінкою здійснювали ритуал: обходили смітники у кварталі. Поверталися з величезними мішками макулатури та брухту. У центрі міста і смітники багаті, адже часто викидають цілком добрі

речі. Потім дещо можна навіть продати на товчку. Наприклад, каструлі за 5 грн чи килимок за пляшку. Двірник хвалився, що знайшов був навіть добрий пилосос. Він його розкрутив, виїняв 5 копійок із двигуна й пилосос знову запрацював. Помешкання облаштовували з меблів і килимів зі смітників. Надибали електричну плиту, докупили холодильник, фритюрницю і пекли пиріжки. Двірник розказував, що часом навіть траплялися зовсім нові пляшки з дорогим алкоголем.

Заможна жінка із сусіднього двору придбала газонокосарку для свого квітника й дозволяла користуватися нею. Тож двірник косив траву за гроші. Однак недовго, бо замість підірвати у запалі зрізав під нуль. А ще працював у господарстві батьків Вовки-солдата (бо в камуфляжі), охоронця паркінгу у дворі. Той сам із Троєщини, а господарство в селі. Двірник копав картоплю за кілька мішків, які отримував восени. Тому Вовка-солдат усіляко захищав дешевого працівника від невдоволених сусідів. І сина його влаштував на роботу: добу в міні-пекарні й добу охоронцем у сусідньому дворі на паркінгу.

Урешті ЖЕК вирішив звільнити недбалого двірника за невиконання обов'язків, але того вхопило серце і він пробув місяць у лікарні. А під час лікарняного не можна скорочувати. Потім оформив собі інвалідність із пенсією. Знову складно звільнити й вигнати інваліда другої групи. «Менше пити треба!» – кинула йому сусідка. «Це важка робота на холоді звела мене!» – відрізав їй двірник.

Родині двірника пропонували замешкати в селі зі старою людиною в хаті – задарма, аби тільки бути для неї товариством. Не погодилися. У селі треба працювати, щоб жити. А місто – це хлібне місце. Тут добре. Ба навіть птахи з лісу летять сюди, у вир життя, на багаті смітники.

Урешті сусіди домоглися свого і родину таки відселили. Але колишній двірник заходить на подвір'я, балакає з охоронцями й зі смутком дивиться на втрачений підземний рай у серці мегаполіса. ■

Парадокс землі

Навколо цього ресурсу оберталось все доіндустріальне господарство. Сьогодні він стримує зростання

Історія економіки показує нам, зокрема, як людство поступово втрачало пієтет у ставленні до землі. Французькі фізіократи XVIII століття вважали її основою запорукою багатства. Адам Сміт називав, разом із працею та капіталом, одним із трьох чинників виробництва, які давали продукцію. Трохи згодом Томас Мальтус помітив обмеженість землі як ресурсу, адже врешті через експонентне зростання населення вона мала дійти до катастрофи.

Замість пасивно чекати кінця західні країни знайшли способи співіснування з дефіцитом земельних ресурсів: якісь із них були геніальні (хмарочоси, штучні добрива, залізниця, передмістя), а якісь – огидні (виселення пригноблених і колонізованих). Удосконалення транспорту дало змогу перекинути на віддалені землі роботу, яку раніше виконували поблизу: згадаймо про вирощування врожаїв на іншому кінці

світу чи про облаштування робітничих «спальних кварталів» у передмістях. Збільшення продуктивності праці допомогло виробляти більше товарів на меншій кількості ферм.

Цінність землі відносно ВВП невідомо падала (**див. «Спад»**). До другої половини XX століття в багатих країнах вона настільки відійшла на другий план як ресурс, що майже не згадувалася в підручниках з економіки. До 1970-х деякі провидці, спостерігши зниження собівартості й збільшення потужності інформаційних технологій, переконали себе, що земля та місце розташування незабаром так само не означатимуть нічого в реальності, як на той момент у підручниках.

Однак дуже скоро дефіцит землі нагадав про себе. І питання тут не в загальній її нестачі як такої, а в дефіциті в конкретних точках – містах, на які припадає

непропорційно велика частка світового виробництва. Висока ціна землі там – неминуча супутниця успіху. Але водночас вона й наслідок дисбалансів, які дорого обходяться світові. За деякими оцінками, вони з'їли понад 13% ВВП США від 1960-х.

ВІД НЕТРІВ ДО ЕЛІТИ

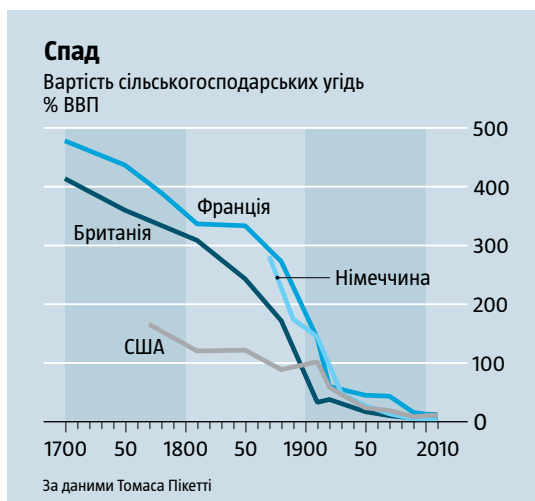
Повернення актуальності земельного ресурсу впливає із двох ключових явищ. Перше, хоч як це парадоксально, стосується революції комп'ютерів і комунікацій, ознаки якої почали з'являтися уже в 1970-х. У певному сенсі вона «поклала край відстані», як передбачала колишня журналістка The Economist Френсіс Кернкрос. Тепер кордони й океани не становлять перешкод для ланцюгів постачання; клієнт може подзвонити до служби підтримки на інший континент. Але якщо фактор відстані й зник, то локації – аж ніяк.

У середині XX століття чимало великих, колись жвавих міст багатого світу почало зменшуватися. Але вже в 1980-х у деяких із них цей процес повернувся навспак. Професор економіки Едвард Глейзер (Гарвардський університет) і Джакомо Понцетто, науковий співробітник аналітичного центру CREI з Барселони, вважають, що це зумовлено стрімким зростанням прибутковості деяких наукоміських галузей завдяки інформаційним технологіям. Тепер фінансові трейдери можуть оперувати більшими сумами і працювати з більшим пулом інвесторів, а програмісти – легко й недорого продавати свій продукт на світовому ринку. Розворот у бік наукоміського бізнесу збагатив ті міста, де продукують ідеї.

Цю думку підтверджує дослідження економістів Тора Бергера (Лундський університет) і Карла Бенедікта Фрея (Оксфордський університет). До 1980-х років статистичного зв'язку між рівнем кваліфікації робочої сили конкретного міста і схильністю цих людей до інновацій у роботі не було. Але від 1980-х нові категорії професій почали виникати значно частіше там, де були висококваліфіковані працівники, ніж там, де їх не існувало. Крім того, Глейзер і його колега Меттью Ресіджер установили тісний зв'язок між населенням міської агломерації та продуктивністю працівників у її межах. Схоже, що люди швидше накопичують знання в містах, де є багато наукоміських галузей.

Найбільші міста стали центрами інновацій, із якими важко конкурувати іншим територіям. Велике скупчення населення на певній площі збільшує для нього можливості працевлаштування й потенційний прибуток. Як наслідок – від Бангалора до Остіна, від Мілана до Парижа земля стала дефіцитним і цінним ресурсом; економічний потенціал гектара на фермі в Кентуккі набагато нижчий, ніж у Кременієвій долині, що в окрузі Санта-Клара. А Санта-Клари на всіх не вистачить.

Проте можна було б набудувати ще таких санта-клар, якби не інший, тривожний фактор, що ховається за «другим прищестям» землі: дедалі більші обмеження з боку регуляторів землекористування. Наприклад, у тому самому окрузі є місто Маунтін-В'ю, де роз-

ташовано кілька компаній – світових технологічних лідерів. Але майже половина житла в цьому місті – приватні будинки для однієї родини; густота населення ледве перевищує 2300 осіб на квадратний кілометр. Це втричі менше, ніж у не надто густо залюдненому Сан-Франциско.

Збільшення контролю за землекористуванням зрозуміти неважко. Розростання міст, яке сприяє пожвавленню місцевого бізнесу, має свою ціну, і це засвідчило їх стихійне зростання в XIX столітті. Перенаселені міські нетрі стали розсадниками злочинності й епідемії; від забруднення повітря та води однаково страждали й бідні, й багаті. Влада почала запроваджувати нові правила для забудовників у містах, а згодом і поза ними: обмеження на висотність і проекти споруд, установлення максимальної густоти населення й мінімальних вимог до паркування, виділення зелених зон, де заборонялося будь-яке будівництво. Правил постійно ставало більше, вони поширювалися в містах по всьому світу.

Коли економіка великих міст вийшла із кризи середини XX століття, зростання відновилося. Ще ніколи населення центральних районів Лондона і Нью-Йорка не було настільки великим. А зі збільшенням попиту на якісне житло проявилися не передбачені ніким наслідки цільної забудови, яка розрослася в більшості великих міст.

Це питання не здивувало б Девіда Рікардо, видатного економіста початку XIX століття й до того ж друга Мальтуса. Ще коли земля посідала основне місце в

науці, спостереження підказали йому ідею ренти – шалених прибутків, що падають в кишеню власників дефіцитного ресурсу.

Через перебої з постачанням харчових продуктів зростали ціни на продовольство, розмірковував Рікардо, а це спонукатиме землевласників пускати дедалі більше площі під землеробство. Але дорога агропродукція вигідна їм усім. Який-небудь поміщик, власник високопродуктивних угідь, раптом різко починав багатіти. І не завдяки запровадженню інновацій, а тому, що людству потрібно більше того, чим йому пощастило володіти. Те саме відбувається у великих містах світу сьогодні.

За даними, які зібрав професор економіки Єльського університету Роберт Шиллер, вартість будівництва нового житла (з поправками на інфляцію) у США зараз приблизно така сама, як у 1980-х роках. Навпаки, вартість купівлі нових помешкань із поправкою на інфляцію за той самий період збільшилася на 30% (під час «бульбашки» нерухомості 2000-х років ціни на житло дуже зросли, а потім знову впали). В окремих містах це зростання було ще вищим. Від 1993 до 2013 року ціни в Бостоні й Сан-Франциско в реальному вираженні піднялися на 60% (див. «Зростання»).

ВІД ЕЛІТИ ДО НЕТРІВ

Економісти, які займаються цим питанням, зазвичай вважають, що зростання витрат на житло – результат зростання витрат на

ЛЮДИ ШВИДШЕ НАКОПИЧУЮТЬ ЗНАННЯ В МІСТАХ, ДЕ Є БАГАТО НАУКОМІСКИХ ГАЛУЗЕЙ

землю. На думку Девіда Елбоя з Університету штату Іллінойс і Габрієля Ерліха з Бюджетного управління Конгресу США, в Америці земля становить третину загальної вартості житла (у деяких великих містах – близько половини). Що більша частка її у вартості житла, то вищу ренту отримують землевласники.

Якби було знижено нормативні обмеження на висоту й густоту забудови, для задоволення певного рівня попиту знадоби-

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

лося б менше ділянок. Це знизило б ренту, яку отримують землевласники, адже будь-яке зростання попиту можна було б швидко задовольнити за допомогою нової забудови. Подібно до того як різке збільшення продуктивності сільськогосподарського виробництва призвело до зниження відносного економічного впливу сільських землевласників у XIX і XX століттях, пом'якшення суворих обмежень стосовно забудови спричинилося б до зменшення частки багатства, отриманого від нерухомості, в економіці. Працівники й інвестори отримували б більше доходів від економічної діяльності.

Натомість будівельні норми утримують продуктивність міської землі на низькому рівні при захмарних витратах. У 2005 році д-р Глейзер, Рейвен Сакс (Федеральний резерв США) і Джоєф Джурко (Пенсильванський університет) провели дослідження з метою встановити, скільки до вартості нерухомості додають обмеження пропозиції, зумовлені нормативами. У 1998 році цей «тіньовий податок», як вони його називають, дорівнював близько 20% у Вашингтоні та Бостоні та близько 50% у Сан-Франциско й на Манхеттені. Відтоді ситуація, безумовно, лише погіршувалася.

Схожа робота економістів Пола Чешира й Крістіана Гілбера (Лондонська школа економіки) показує, що на початку 2000-х цей нормативний тіньовий податок сягав приблизно 300% у Мілані й Парижі, 450% у Лондонському Сіті й 800% у районі Вест-Енд британської столиці. Отож левова частка вартості комерційної нерухомості в найважливіших з економічного погляду містах Європи зумовлена нормативами, які ускладнюють будівництво.

Лондонським фінансистам, яким доводиться платити високу оренду за офіси, співчувати може й важко. Але підсумковий ефект цих витрат більше зачіпає бідних, аніж багатих. Візьмімо американських домовласників. Той факт, що 60% сімей володіють нерухомістю, здавалося б, означає, що підвищення цін на житло й роздута вартість землі виявилися сприятливими для великої частини середнього класу. Проте професор економіки Нью-Йоркського університету Едвард Вольф заува-

жує, що через одночасне збільшення іпотечного боргу середній клас не зміг значно покращити своє матеріальне становище (**див. «Перетасовка житлової нерухомості»**). Тим часом бідніші американці, що винаймають житло, постали перед захмарними цінами, які серйозно й надовго збільшили для них вартість життя.

Багатство у житловому секторі відіграло вирішальну роль у зростанні нерівності. Увагу до цього привертає економіст Томас Пікетті з Паризької школи економіки у своєму бестселері «Капітал у XXI столітті». У недавній статті аспірант Массачусетського технологічного інституту Меттью Ронлі зазначає, що збільшення частки національного доходу, яку отримують не працівники, а власники капіталу, є однією з основних причин подорожчання платежів власникам житла. Дохід від капіталу в житловому секторі становив лише 3% усього в 1950 році, зате нині – приблизно 10%.

На багатьох нових ринках землевласники також забирають земельну ренту. За даними компанії CBRE, яка працює з комерційною нерухомістю, Пекін і Нью-Делі входять до десятки найдорожчих

ринків офісної нерухомості у світі, а Куала-Лумпур і Джакарта – до тих, де відбувається найшвидше підняття цін. Регіони з надзвичайною швидкістю зростання часто мають критичну вагу для країн, що розвиваються, відповідно незадовільне регулювання ринків нерухомості може завдати значної шкоди. У великих містах Індії бюрократична тяганина з дозволами, щільний контроль за орендними платежами й суворе нормування землекористування значно викривили моделі зростання та розподіл благ від нього.

Збільшення ренти, яку отримують господарі нерухомості, стимулює корупцію і призводить до марнування ресурсів. Землевласники намагаються посилити обмеження на забудову, а політики, вибірково затверджуючи проекти, наживаються на можливості йти назустріч конкретним прохачам. У країнах, де політична корупція вже стала проблемою, таке відродження землі може стати особливо руйнівним. Газета Times of India в жовтні 2014 року писала, що через хабарі, необхідні для проходження різних етапів планово-дозвільної процедури в центрі Мумбаї, основні витрати на будівництво збільшуються наполовину.

Утім, можливо, найгірший наслідок такого повернення землі – це гальмо для економіки загалом. Один із головних способів збільшити продуктивність праці (а отже, й багатство) – переміщення людей та ресурсів із малопродуктивних секторів до ефективніших. У бізнесі це означає розорення гірших компаній і розростання кращих. Щось подібне має відбуватися і з містами. Там, де робітники працюють із високою віддачею, дефіцит трудових ресурсів веде до швидкого зростання плати. Це приваблює кадри з інших міст. Коли люди мігрують і знаходять нову, високооплачувану роботу, виграє вся економіка.

«МОНОПОЛІЯ»: З ЕКОНОМІЧНО ЗАСТІЙНИХ РАЙОНІВ ДО ДІЛОВИХ ЦЕНТРІВ

Але нині цей процес у багатьох країнах зупиняється. Щоб робітники переїхали до Сан-Франциско, де їм світить вища заробітна плата, їм потрібно виграти аук-

ціон на помешкання, яке дасть доступ до місцевого ринку праці. Участь у цих торгах підіймає витрати на житло, аж доки залишиться конкретна кількість працівників, зацікавлених у переїзді й отриманні наявних квартир. Зарплата, яка повинна приваблювати інших, натомість потрапляє до рантьє, а несправедливість може спровокувати протести, як це в Сан-Франциско вже було. Багато хто вважає за краще трудитися деінде на нижче оплачуваній роботі, тому що завдяки дешевшому житлу на руках залишається більше грошей. У підсумку трудові ресурси знаходять собі низькопродуктивні ринки, від чого страждає економіка загалом.

Професори економіки Чан-Тай Шей (Школа бізнесу при Чиказькому університеті) та Енріко Моретті (Університет Каліфорнії в Берклі) спробували підрахувати масштаби наслідків. На їхню думку, якби не жорстке обмеження забудови у районі Каліфорнійської затоки, зайнятість могла б піднятися приблизно вп'ятеро. У ще не опублікованій статті вони підраховували подібні викривлення по всій країні від 1964 року й дійшли висновку, що американський ВВП у 2009-му був аж на 13,5% нижчим від можливого. За нинішнього рівня виробництва такі дисбаланси з'їдають понад \$2 трлн за рік, або приблизно \$10 тис. на особу.

Але є і добра новина: дефіцит землі в містах світу – переважно штучна проблема. А погана в тому, що від цього проблема не вирішиться. Виправлення суворого земельного регулювання належить до найбільш політично

заангажованих питань. Багато в чому це схоже на інші складні проблеми, як-от стосовно торгівлі або імміграції. У підсумку суспільство отримує новий імпорт або приплив населення, а відтак і загальну користь. Але ті, хто опинився на узбіччі ділової активності через конкуренцію або кого лякають культурні зміни, почуваються постраждалими й організовують спротив. А він, коли йдеться про землю, буде широким.

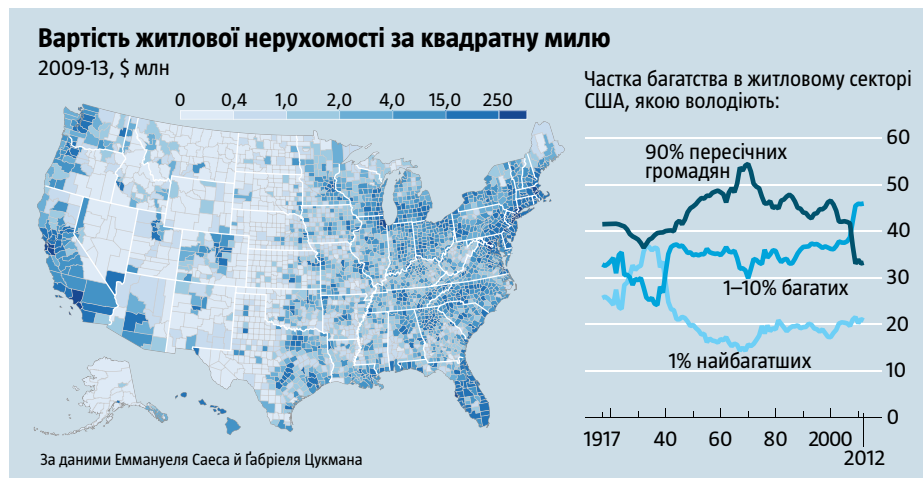
Існують способи цьому зарадити. Держава може надавати конкретну допомогу постраждалим від густої забудови, як уже робить це у випадку з потерпілими від лібералізації торгівлі. Виділення частини податкових надходжень від нової забудови для компенсації за завдані незручності землевласникам у великому районі навколо відповідних об'єктів допоможе послабити опір новим будівельним проектам.

Можна також прислухатися до поради Генрі Джорджа, американського послідовника Рікардо, який у 1880-х роках обґрунтував податок на вартість землі. У ньому є чимало теоретичних плюсів. Більшість фіскальних платежів розхолоджує, викривлює або витісняє економічну діяльність, змінюючи стимули на полях. Але земельний податок не може зменшити пропозицію землі. Він став би стимулом для економічної активності, караючи тих, чия земля непродуктивна. І податкова база завжди на місці, адже місто не можна перевезти кудись до Люксембургу.

Мер Нью-Йорка Білл де Блазіо сподівається, що оподаткування вартості незайнятих ділянок допоможе боротися із занепадом у Бронксі та інших місцях. Але земельний податок має практичні проблеми, і найсерйозніша з них, певно, – це те, що за самою своєю природою він найбільше вдарить по багатих із зв'язками. Навіть такий фіскальний пурист, як Естонія, де земельний податок було запроваджено в 1993 році, додала до нього численні категорії включно з пільгами для домовласників.

Щасливим власникам нерухомості може, окрім того, не сподобатися інший очевидний підхід до проблеми: швидше й потужніше сполучення, яке дасть змогу охопити більші території. Деякі способи покращення транспортної системи (як-от платний проїзд через зони з інтенсивним рухом) можуть бути дешевими, але створення нової інфраструктури, особливо у великих містах, – справа довга й витратна, в чому вже переконалися ветерани будівництва Великого Бостонського тунелю. Crossrail, нова гілка лондонського метро, – найдорожчий інфраструктурний проект у Європі на сьогодні.

Що ж іще здатна запропонувати технологія зараз, за браком реактивних ранців? Можливо, з часом вона зробить із місцем розташування те саме, що зробила вже з величезними відстанями, і таким чином зніме цю проблему. Віртуальна реальність і соціальні мережі разом можуть дати переваги густоти населення, але без тісняви. Так, це важко уявити, але, мабуть, не важче, ніж колись Девідові Рікардо – хмарочос або підземний поїзд. ■

Політичний пріоритет, економічний ризик

Зони вільної торгівлі на піку популярності – особливо серед політиків

Руанда розробила стратегічний план щодо спеціальних економічних зон (СЕЗ). М'янма відкривається світу й готується запровадити їх у себе. Країни, які давно були «за», від Китаю до Об'єднаних Арабських Еміратів, починають грати по-крупному. Плани Індії в цьому напрямку, за словами одного міністра, «революційні» й можуть додати 2% до її ВВП. СЕЗ – останній писк моди в країнах, які намагаються поживити торгівлю і збільшити

ють перекося в економіці. Інші їхні мінуси – необхідність вкладати кошти в побудову місцевої інфраструктури та недоотримані податкові надходження. Розрахунок робиться на те, що ці недоліки перекриє зростання робочих місць і торгівлі. Насправді багато СЕЗ не виправдовують себе. Показники їхньої продуктивності ненадійні, тому що важко сказати, де економічний ефект є наслідком роботи СЕЗ, а де – інших економічних факторів. Але неофіційні дані свідчать, що за по-

СЕЗ мають довгий родовід: перші зони вільної торгівлі з'явилися ще у Фінікії. Першу сучасну зону відкрили в ірландському аеропорту Шеннон 1959 року, але ідея зажила популярності в 1980-х, коли її підхопив Китай. Нині є понад 4 тис. СЕЗ (див. «Гавань в анклаві»). Проведене у 2008 році дослідження встановило, що в них працює 68 млн осіб. Зони мають різні форми: від базових «експортних виробничих» до «міст із самоврядуванням» – міських зон,

Шеньчжень – найуспішніший випадок функціонування СЕЗ. Китай заснував її в цьому місті 1980 року, перетворивши його на центр експорту

інвестиції. З'являються навіть «гавані» в «гаванях»: нещодавно, наприклад, це сталося на Кайманових островах. «Кожна країна, яка не мала [СЕЗ] 10 років тому, зараз або вже має, або планує відкрити її», – каже старший економіст Світового банку Томас Фарол.

Надто завзятих міністрів торгівлі може дещо остудити звернення до історії. СЕЗ (анклави, у яких експортери та інші інвестори дістають податкові, тарифні й регуляторні стимули) створю-

казниками успішності вони поділяються на три загальні категорії: одиниці випадково, але справді успішних; дещо більше тих, які мають незначний позитивний баланс витрат і результатів, а також довгий шлейф провальних зон, які або так і не запрацювали, або мали неефективне управління, або ті, де інвестори поквалилися скористатися податковими пільгами, не створивши значної кількості робочих місць чи не одержавши помітних надходжень від експорту.

які встановлюють власні норми в різноманітних сферах, що стосуються бізнесу.

Найуспішніший випадок – це Китай, який у 1980 році вирішив створити таку зону в Шеньчжені. Це перетворило місто на центр експорту. Відтоді по всій країні з'явилися десятки СЕЗ. У березні голова КНР Сі Цзіньпін розпорядився прискорити темпи їх відкриття. Інші добрі приклади – Об'єднані Арабські Емірати, Південна Корея і Малайзія. Філіппіни заслужили похвалу своїми

спеціальними зонами PEZA, котрі пропонують іноземним інвесторам спрощений процес отримання дозволів, як розповідає старший економіст Азійського банку розвитку Вей Шанцзін.

Більшість економістів погоджується, що СЕЗ прискорили процес лібералізації Китаю, який випробовував у них занадто радикальні для загальнодержавного рівня реформи. У Домініканській Республіці вони допомогли створити значний виробничий сектор, тоді як раніше країна залежала переважно від сільського господарства.

Комплексний вплив СЕЗ на торгівлю ще до кінця не зрозумілий. У статті, опублікованій 2014 року економістами Університету Париж-Дофін, зроблено висновок, що при певному даному рівні тарифного захисту вони збільшують експорт для країн, у яких розміщені, а також для інших, які постачають проміжні товари або комплектуючі. Це пояснює, чому Світова організація торгівлі загалом терпить СЕЗ, навіть якщо багато з них порушують її правила щодо субсидій. Проте автори статті зауважують, що такі зони інколи дають державам привід зберігати протекціоністські бар'єри для всієї економіки.

Навколо СЕЗ з'являються і прозаїчніші проблеми, наприклад засилив бюрократії та погано оплачуване чиновництво (інколи ці два явища спостерігаються одночасно). Часто недофінансовуються залізничі, автомобільні шляхи й порти, які мають сполучати зону з рештою світу. Через це мають труднощі багато африканських СЕЗ. Скажімо, сенегальська, зазнала фіаско через надмірну забюрократизованість, високі тарифи на електроенергію та віддаленість від нормального порту.

Забудовники покинули 61 зі 139 схвалених СЕЗ в індійському штаті Махараштра через мінливість політики, непрозорі перевірки й невпевність економічних перспектив. За даними одного опитування, компаніям у СЕЗ цієї країни інколи доводиться мати справу із 15 різними службами. Стримують інвесторів також загрози протести місцевого населення проти придбання землі під зони.

Крім того, деякі країни заснують СЕЗ з іншою метою: щоб

здобути голоси, які підтвердять, нібито вони впроваджують реформи, але не здійснювати повної лібералізації. Часткова також дає змогу зберегти частину рентних платежів, отриманих в інших місцях завдяки захисту бізнесу від конкуренції.

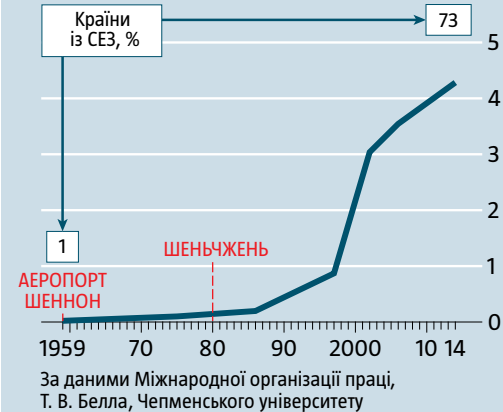
Деякі політики бачать у зонах лазівки для хабарництва. У 2005 році близько 60% компаній в індійських СЕЗ повідомляли про вимушені «нерегулярні» платежі адміністраціям зон. Минулого місяця прем'єр-міністр України заявив, що виступає проти СЕЗ – через корупцію. Створенню СЕЗ у Нігерії заперечило опиралася митна служба, яка не хотіла втрачати свій вплив. Ще одна проблема – використання зон для відмивання грошей способом роздування вартості експорту.

Схоже, що поняття СЕЗ має ще й природні межі. Те, що успішно діє у промисловому виробництві, може не спрацювати в інших секторах. Шанхайська зона вільної торгівлі, відкрита у 2013 році й орієнтована на фінанси, лише розчарувала. Економісти нарікають, що в її межах, наприклад, не можна коригувати китайські правила контролю за капіталом без наслідків для всієї економіки. Можливо, саме через це влада діє обережно: за результатами нещодавнього опитування, три чверті американських компаній у Шанхаї сказали, що не бачать жодних переваг у цій зоні.

Це не заважає Піднебесній затверджувати плани відкриття нових фінансових СЕЗ. Уряд також заохочує зони за кордоном: він допомагає створювати їх шести африканським країнам. Хоча китайськими СЕЗ керує держава, дедалі більше зон можуть мати приватних власників і управління. На Філіппінах приватних зон уже вдвічі більше, ніж державних. Ця тенденція може посилитися, якщо прижизняться міста із самоврядуванням та інші так звані зони спеціального управління. Їх задумують як анклавів, що пишуть власні правила у всіх питаннях бізнесу: від трудового регулювання до антикорупційного законодавства, «щоб дивитися на закони як на послуги, котрих вимагають компанії», – каже Лотта Моберг, економіст Університету Джорджа

Гавань в анклаві

Спеціальних економічних зон у світі, тис.

Мейсона. У них конкуренція забезпечуватиметься ефективніше, ніж у зонах, орієнтованих на податкові стимули, вважає Шенкер Сінгтам, засновник Enterprise Cities.

Сінгтам веде перемовини про створення об'єктів у Домініканській Республіці, Колумбії, Марокко, Боснії, Індії та Омані. Але

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ – ОСТАННІЙ ПИСК МОДИ В КРАЇНАХ, ЯКІ НАМАГАЮТЬСЯ ПОЖВАВИТИ ТОРГІВЛЮ І ЗБІЛЬШИТИ ІНВЕСТИЦІЇ

Нині є понад 4 тис. СЕЗ, але невдовзі їх може стати більш ніж 5 тис.

вони переважно ще на початковій стадії. Найсучасніший проект міста із самоврядуванням, якому допомагає група американських лібертаріанців, мають створити в Гондурасі. Однак, іще навіть не почавшись, він уже кишить суперечностями: багато гондурасців бояться дістати «державу в державі», дійну корову для бізнес-інтересів. У більшості країн такі напівдержавні проекти зазвичай стикаються з політичними труднощами.

Незалежно від того, стануть популярними такі вільні зони чи ні, варто чекати нових експериментів. Південна Корея і Таїланд будують екопромислові парки. Інші країни розглядають можливість пристосування ЗЕС під потреби груп біженців. Добре це чи погано, але кількість таких зон невдовзі може перевищити 5 тис. ■

На Схід чи на Захід

Автор:
Ярослав Пешек, Чехія

Думки чеського суспільства щодо багатьох політичних тем істотно різняться. Зокрема президентові Мілошу Земану не вдається виконати обіцянки зробити все можливе для досягнення єдності свого народу. Адже саме його публічні виступи стали однією з причин конфліктів у суспільстві. Проте в цьому немає нічого нового. Чехи часто розділяються, коли опиняються під геополітичним тиском: одні стають на бік Сходу, інші – Заходу. Так було тоді, коли над Чехословаччиною нависала загроза з боку нацистської Німеччини в 1938 році, і за німецької окупації у 1939–1945-му, а також під час Празької весни 1968-го, коли закінчився наступ радянських танків.

Здавалося, якщо Чеська Республіка від 1999 року є членом НАТО і з весни 2004-го – Європейського Союзу, то питання її вектора в міжнародній політиці вже давно вирішені. На жаль, як виявилось, ні. Останні події знову викликали напружені дискусії і навіть протести.

Світові інформагенції повідомили, що під час урочистостей з нагоди 70-ї річниці закінчення Другої світової війни Москву відвідає лише один президент із країн ЄС, а саме Мілош Земан. Пояснювати цю заяву чеській громадськості мусила не лише Адміністрація, а й прем'єр-міністр. Безперечно, чеський лідер міг би вшанувати пам'ять 150 тис. загиблих визволителів Чехословаччини набагато людяніше й політично далекоглядніше, якби залишився вдома. Адже більшість його співвітчизників дуже критично поставилася до його рішення асистувати Путіну на Червоній площі.

Інша обговорювана подія – чотириденний прохід конвою американської армії через Чеську Республіку наприкінці березня – на початку квітня, коли військові поверталися з навчань у країнах Балтії до бази в західнонімецькому місті Фільзек. Уряд Чехії схвалив переміщення території держави солдатів США, пояснюючи це тим, що йдеться про співпрацю відповідно до зобов'язань, які випливають із членства у НАТО. І все одно акція привернула до себе посилену увагу, зокрема лівих ЗМІ, а комуністичні провідники навіть закликали виходити на протести й блокувати пересування конвою.

Загалом землями Чехії пройшло 120 бронемашин та 520 вояків американського 2-го механізованого полку. Траси й магістралі для них вибирали так,

щоб якомога менше порушити й ускладнити рух. Американці ночували й відпочивали в казармах чеської армії, а також ушанували пам'ять військово-вслужбовців Сполучених Штатів, які 70 років тому звільняли від нацистів територію Західної та Південної Чехії. Зазвичай такі військові переходи здійснюють за допомогою залізниці: це привертає меншу увагу громадськості. Американські бронетранспортери викликають на вулицях чеських міст посилені емоції, зокрема, й тому, що їхній прохід вважають демонстрацією військової сили та присутності США в Центральній Європі. Іншими словами, мова про застереження для Москви. Прозахідно настроєна частина населення вітала американців із чеськими прапорами в руках. Прихильники Росії збиралися протестувати.

Суть протиріч криється в різниці поглядів та відповідно оцінок ролі СРСР і США у звільненні Чехословаччини 1945 року. Важливе значення тут мав, зокрема, 40-річний негативний досвід співжиття з радянським режимом аж до 1989-го. Для Чехії розпад радянської імперії не катастрофа, а радше навпаки.

Більшість чеського населення притримується думки, що Радянський Союз дуже допоміг подолати нацизм, тому ми так вшановуємо пам'ять червоноармійців. Однак не можна погодитися з

думкою, що в Другій світовій війні переміг СРСР і це дає право Російській Федерації втручатися в політику тих держав, на землю яких ступив чобіт її вояка. Велику тривогу серед європейців викликали слова посла РФ у Копенгагені, який нещодавно погрожував дан-

ському урядові, що Москва спрямує ядерні ракети на цілі в Данії, коли та приєднається до натовської системи ПРО.

Погроз і тиску Кремля останнім часом було стільки, що нинішню ситуацію можна розглядати як прагнення викликати міжнародний конфлікт. Така політика не лише дестабілізує найближчих сусідів Росії, а й негативно впливає на ситуацію в Європі загалом. Звичайно, Захід повинен адекватно відреагувати. Адже росіяни мають усвідомити, що путінська агресія може довести їхню країну до трагедії. Зміна політичного курсу Кремля – основна передумова життя в мирі й злагоді для всіх у Європі. Ми хочемо не боятися Росії, а поважати в ній солідного й достойного партнера. ■

**СУТЬ ПРОТИРІЧ КРИЄТЬСЯ
В РІЗНИЦІ ПОГЛЯДІВ ТА
ВІДПОВІДНО ОЦІНОК РОЛІ
СРСР І США У ЗВІЛЬНЕННІ
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ
1945 РОКУ**

Дві вершини

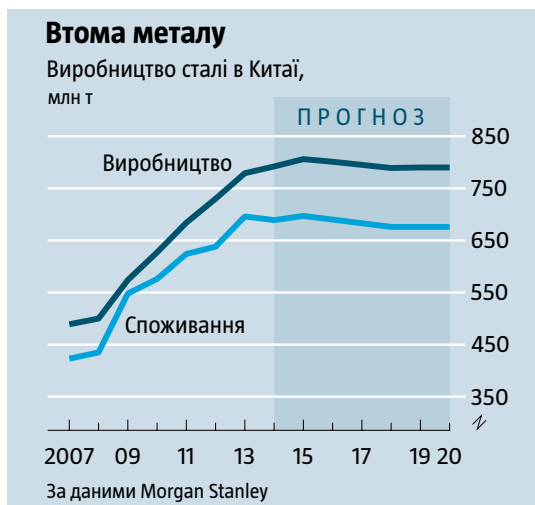
У Китаї можуть незабаром почати зменшуватись обсяги виробництва сталі та попит на неї

Три десятки років Китай був раєм для сталевара. За роки гарячкового зростання економіки й урбанізації країна мала величезний апетит до сталі. Із початку століття споживання його в Китаї зростало в середньому на 15% щороку, і торорічні 689 млн т становили майже половину всієї сталі, яку використали у світі.

Незабаром потреба в залізі може зменшитися. Щорічне зростання китайської економіки знизилося від двозначних показників приблизно до 7%. Величезні інвестиції в інфраструктуру, які уряд Піднебесної запустив для стимулювання сповільненої світовою фінансовою кризою економіки, йдуть на спад. Ринки нерухомості по всій країні швидко охолоджуються, а забудовникам лишається головний біль через кредити, набрані на будівництво.

З усього цього можна зробити висновок, що Китай уже впритул підійшов до «сталевого піка». Аналітики інвестиційного банку Morgan Stanley вважають вершиною рік, коли споживання й виробництво в країні сягають найвищої точки, а відтак повільно зменшуються (**див. «Втома металу»**). Голова Китайської асоціації заліза і сталі Чжан Гуаннін недавно заявив, що «виробництво сталі в Китаї вже сягнуло піка».

Ці аргументи стали неприємним сюрпризом для кількох великих компаній, на які припадає більша частина світового видобутку залізної руди – сировини для виплавки сталі. Австралійський гірничодобувний гігант BHP Billiton заявляє, що в Китаї попит на сировину стабільно зростає ще кілька років. Генеральний директор британської Rio Tinto Сем Волш прогнозує, що виробництво сталі в Китаї продовжить зростання і зрештою сягне 1 млрд т за рік (для порівняння: у 2014-му воно становило близько 823 млн т). Але це можуть бути лише спроби видати бажане за дійсне. За деякими оцінками, ці

та інші гірничодобувні компанії від 2011 року разом витратили на розробку нових родовищ залізної руди \$120 млрд.

Про те, як ослаблення попиту на сталь у Китаї позначається на гірниках, свідчить австралійська компанія Fortescue, котрій минулого місяця довелося скасувати випуск облігацій на \$2,5 млрд. Ще за кілька днів до того вона намагалася залучити цю суму на ринку позик. Найбільший державний конгломерат Китаю СІТІС недавно оголосив про зменшення чистого доходу за минулий рік майже на 18%, почасти через проблеми на ринках заліза і сталі. Йому довелося визнати збитки на \$2,5 млрд від знецінення активів у масштабному проєкті з видобутку залізної руди в Австралії через відставання від графіка й перевищення кошторису.

Які ще наслідки окрім підірвання обґрунтованості інвестицій такого штибу може мати китайський «сталевий пік»? Перелік можна почати з торгових воєн. Не маючи внутрішнього ринку для збуту всієї своєї продукції, виробники сталі в КНР збільшують експорт, що викликає занепокоєння виробників у інших країнах, які звинувачують їх у демпінгу. За оцінкою консалтингової компанії

MEPS, торік Китай експортував понад 90 млн т сталі, що перевищує річне виробництво всієї сталеплавильної індустрії США й на 50% китайський експорт за попередній рік. 2015-го вивіз сталі з Піднебесної продовжить стрімке зростання.

Західні виробники сталі вимагають від своїх політиків захистити їх від хвилі дешевого імпорту з КНР. 25 березня ЄС заявив, що запровадить антидемпінговий збір до 25,2% на різноманітні китайські й тайванські вироби з нержавіючої сталі після того, як європейська асоціація виробників сталі Eurofer звинуватила підприємства цих двох країн у протиправному демпінгу. Наступного дня керівники американських сталеплавильних компаній вирушили на Капітолій вимагати від конгресменів ужити аналогічних заходів. Якщо Китай не знайде способів зменшити свій експорт (цього може посприяти, зокрема, нещодавно скасоване вдшкодування експортного мита для певних сортів леґованої сталі), скарги можуть дійти до Світової організації торгівлі.

Але більше від «сталевого піка», не виключено, постраждає сама Піднебесна. Її сталеплавильна галузь надзвичайно роздроблена, кричущо неефективна й обтяжена надлишковими потужностями. Пекін намагається змусити численні підтримувані державним коштом компанії до консолідації, але невіддатливі провінційні чиновники, які прагнуть зберегти в себе робочі місця, зводять ці зусилля нанівець. Є інформація, що Міністерство промисловості готує нову спробу реструктуризації сталеплавильної галузі країни через спрощення механізму банкрутства для проблемних заводів.

Про бажання центральної влади витіснити слабких учасників ринку свідчить її недавнє рішення зняти багаторічну заборону для закордонних інвесторів на володіння контрольними пакетами акцій місцевих сталеплавильних підприємств. Але за нинішніх обставин іноземці навряд чи кинуться скуповувати їх. До того ж, хоча ключові для галузі постаті, як-от Чжан Гуаннін, і визнають, що найкращі часи китайського сталеваріння минули, економічна логіка в цьому бізнесі запанує ще не скоро. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Сини ображених батьків...*

До 1960-х років Україна залишалась аграрною країною, більшість її населення становили селяни. І за будь-якого політичного режиму селянство було фундаментом соціальної піраміди, маючи при цьому найменше прав

Українська історична наука як у XX столітті, так і досі залишається надзвичайно заполітизованою. Можливо, це неусвідомлений спадок радянської історіографії. Революція 1917–1921 років постає в ній здебільшого як боротьба тих політичних сил, які претендували на здобуття вищої влади в країні, тому селянська складова фактично залишилася недооціненою. Хтось розглядає революцію як продовження Великої (світової) війни, хтось – як виключно національно-визвольні змагання, ігноруючи, по суті, її соціальні чинники.

Радянські історики були змушені трактувати події революції крізь призму офіційної партійної програми. Їх цікавив не об'єктивний аналіз соціальної боротьби як важливої складової революції, а насамперед необхідність легітимізувати право комуністів на довічну владу. Більшовики (а слідом за ними, звісно, й радянські історики) трактували роль селянства у подіях революції 1917–1921 років відповідно до своєї доктрини. Більшість селян розглядалася ними як трудящі, але не зовсім повноцінні (як, скажімо, пролетарі), як другорядні, менш варті, бо вони, мовляв, малокультурні й духовно відсталі, а також політично не-свідомі і взагалі дрібна буржуазія. Така оцінка селянства правлячою партією, по-перше, залишала численне селянство на соціальному дні нової – радянської – спільноти, по-друге, унеможливлювала об'єктивне дослідження цієї верстви.

Образ селянина, розтиражований більшовицько-радянською пропагандою, був створений у середовищі російської демократично-соціалістичної інтелігенції кінця XIX – початку XX століття, від якої комуністи виводили свій політичний родовід.

Автор:
Дмитро
Архирейський

* Самоназва багатьох повстансько-селянських загонів України під час революції 1917–1921 років

Прогресивна, якою вона вважала себе, інтелігенція селянам, звісно, лиха не бажала, навіть навпаки, проте ставилася до них зверхньо, як до дорослих дітей, яких треба навчити розуму. Селянам було відмовлено в самостійності, самодостатності, самосвідомості; всі їхні проблеми мали вирішити інтелігенти – зазвичай суто міські жителі, які навіть теоретично не знали сільського життя. Утім, на думку прогресивної інтелігенції, селян зрештою можна було чогось навчити.

Зверхність більшовиків щодо селян була величезною, адже комуністи вважали себе передовим загonom найпрогресивнішої час-

тини трудящих – пролетарів, тому їхня партія вперто ставила селянство перед дилемою: або слухатися в усьому нову, «народну» владу, або страждати від покарань. Ставши владою, більшовики – очевидно, свідомо – взяли до вжитку ще один образ селянина, створений царським чиновником-урядовцем: селянин як неповноцінний член родини, якому постійно потрібен опікун у вигляді держави. Такий селянин не здатний був чогось навчитися і стати самостійним індивідумом, він погано розумів власні інтереси, був наївним, простим і навряд чи міг стати інакшим. Отже, держава (цар, поміщик, чиновник, поліцей-

Молоді селяни, Київщина, початок XX століття. Фото з Музею Івана Гончара

стер тощо) благородно обтяжувала себе вічним опікунством над селянством і, звісно, економічним зиском від такого опікунства. Більшовики перейняли хід думки щодо економічного зиску, але не бажали бути опікунами.

Українська діаспорна історіографія набагато краще розумілася на земельному питанні, адже її родоначальники були безпосередніми учасниками революційних подій і представляли соціалістичні партії, у тому числі партію українських есерів, яка відстоювала інтереси саме селянства. Проте історики діаспори також у цілому недооцінювали соціальну складову революції, зосереджуючись здебільшого на національно-політичних та військових сюжетах українського державотворення.

Ще під час революції апологети національної ідеї якось абстрагувалися від українського селянина з його реальними потребами, за інерцією дивлячись на нього очима дореволюційного російського інтелігент-демократа. Як наслідок – селянство у скрутний час не підтри-

мало Центральну Раду, Директорію, а проти гетьмана Павла Скоропадського з його «здоровим» консерватизмом узагалі повстало. Хіба ж міг після цього образ сільського дядька бути позитивним для історика діаспори? І тільки заднім числом, уже після масових репресій комуністичної влади проти українського села наприкінці 1920-х – у 1930-х роках, з'ясувалося, що селяни були природними носіями української ідентичності, отже, історіографічний образ їх мав бути позитивним.

Більш об'єктивно та повно українське селянство першої третини ХХ століття висвітлюють сучасні вітчизняні історики, звільнені від ідеологем радянського минулого. Останнім часом дослідники все частіше говорять навіть про цілу аграрну революцію першої чверті ХХ століття, підкреслюючи важливість розв'язання земельного питання на російському імперському й постімперському просторі в контексті подальших перспектив. Хоча, відверто кажучи, дисбаланс у вивченні державно-національної, військово-політичної та соціально-економічної складових революції 1917–1921 років не подолано й досі. Селянство, як і за радянського часу, розглядається здебільшого як масштабний соціальний контекст національно-політичної боротьби, а не як самостійне явище, здатне рішуче впливати на хід революції. Схоже, що традиційні образи селянина, створені на зламі ХІХ–ХХ століть і сповна використані під час революції, досі впливають на наукову свідомість багатьох дослідників.

ХРОНІЧНЕ БЕЗЗЕМЕЛЛЯ СЕЛА

На початку ХХ століття під впливом світових тенденцій, пов'язаних із науково-технічним прогресом, процесами політичної та соціально-економічної модернізації, селянство Російської імперії почало рішучу боротьбу за покращення своєї долі. Активна позиція селян Наддніпрянської України проявилася, зокрема, в участі в Полтавсько-Харківському повстанні 1902-го, революціях 1905–1907 та 1917–1921 років.

Невирішеність аграрної проблеми стала однією з основних причин революції 1917-го. Ра-

дянська пропаганда представляла білогвардійців суцільно дворянами та поміщиками, хоча це не зовсім так. Ставлення лідерів білого руху до селян визначалося швидше їхньою політичною інертністю, соціальним догматизмом, а не поміщицькою неусвідомленістю. У кожному разі неусвідомлення білогвардійським рухом суті й значення аграрної проблеми (аграрна реформа Петра Врангеля відверто запізнилася, та й не всі поборники «єдиної та неподільної» погоджувалися з бароном щодо запропонованого ним розв'язання земельного питання), ігнорування білими вже наявних революційних соціально-економічних змін і зверхне ставлення до селянства в сукупності з недооцінкою національних потреб українців (а більшість їх на початку ХХ століття була, пам'ятаємо, саме селянами) та інших народів колишньої Російської імперії прирекли цю політичну силу на поразку.

Яскравим і переконливим свідченням потужної соціально-аграрної складової революції 1917–1921 років в Україні слід вважати так звану отаманщину – явище, істориками недооцінене так само, як і селянство.

**ПОКЛАДАЮЧИСЬ
ЛИШЕ НА СЕБЕ, СЕЛЯНИН
БУВ САМОСТІЙНИМ
І В ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКАХ
ІЗ МІСТОМ, І В СВОІХ
ПОГЛЯДАХ НА ДЕРЖАВУ**

Ким же насправді були селяни України часів революції і чого вони прагнули?

Споконвічним інтересом селян була земля, якої їм для нормальної господарської діяльності не вистачало ні після аграрної реформи 1861 року, ні після аграрної реформи 1906–1917-го, ініційованої Петром Столипіним. Не вистачало тому, що численність цієї верстви на початок ХХ століття відчутно зросла, родинні наділи селянської землі постійно дробилися, через що знижувалася загальна рентабельність більшості селянських господарств. Звісно, в селянському середовищі активізувалися процеси соціальної

диференціації, чому істотно сприяла реформа Столипіна. Селяни поділялися на безземельних, малоземельних (чи незможних), середніх та заможних господарів.

Можна до безкінечності говорити про економічну недовідність існування величезної кількості слабких селянських господарств, неспроможних зробити сільське господарство держави рентабельним у цілому, проте не треба забувати, що царський режим не пропонував для найчисленнішої категорії населення імперії якийсь альтернативний спосіб життя. Влада навіть не змогла зробити для селян України привабливою програму переселення на Схід імперії. Тому, мало покладаючись на державу, яка в село фактично нічого не інвестувала, натомість вимагаючи податки, продовольство та новобранців для армії, селяни прагнули добитися економічної самостійності.

Загальні процеси політизації та модернізації, які охопили Російську імперію на початку XX століття, так чи інакше зачіпали й село. Неправда, що селяни нічого не вчилися. Перед Світовою війною у всіх більш-менш значних селах України були школи, осередки «Просвіти», бібліотеки, самодіяльні театри. В авангарді освітньо-культурної діяльності села перебували селянські діти, які завдяки освітнім реформам 1860–1870-х років здобували в містах вищу освіту й поверталися в село вчителювати. Вчилися селяни не тільки простої грамоти, вони опановували складну для того часу сільсько-господарську техніку, навчалися новим технологіям, звикаючи бути самостійними геть у всьому, навіть у своїх економічних зв'язках із містом, а також у поглядах на можливу модель відносин із самою державою. Тут, звісно, без підказок зацікавлених політичних партій не обходилося, проте селянин звикав міряти все на власний розсуд. І національного свідомістю сільські дядьки відчутно прониклися напередодні революції 1917 року, хоча перебільшувати її рівень усе ж не варто.

Одним із відомих стереотипів, за яким часто порівнюють українських і російських селян, є індивідуалістичні риси менталь-

Махновський рух підтримувався значними масами селян, і це могло означати повний збіг життєвих інтересів українського селянства й політичних цілей махновського командування

ності українців і колективістські – росіян. Певним чином це відповідає дійсності, але абсолютизувати ту відмінність не варто. Так, український селянин був значно більшим індивідуалістом, ніж російський, але невдача реалізації столипінської реформи в Україні продемонструвала всю силу місцевої сільської громади. Український селянин традиційно був громадянином, тільки не в державному сенсі, а в сенсі відданості своїй громаді. Коли держава спробувала розколоти реформою селянську громаду, всіляко підтримуючи заможних селян за рахунок решти жителів села, громада доклала максимум зусиль, аби нейтралізувати урядові впливи. Тільки гуртом село могло протистояти державній несправедливості, тільки у своїх традиціях, у тому числі соціальних, селяни знаходили необхідну моральну силу. Скільки не нацьковували більшовики під час революції незможних селян на заможних, використовуючи штучні для села гасла класової боротьби, проте радикально розколоти українську сільську громаду вони так і не змоглися. Сталін зробив висновки з невдачі Леніна, тому з кінця 1920-х років уже не розколював, а просто добивав самостійну громаду, перетворюючи селян на слухняних і залежних від держави колгоспників.

ПРОБЛЕМИ СЕЛА В РУКАХ САМИХ СЕЛЯН

Звісно, відданість селян своїм традиціям, у тому числі соціальним, можна вважати архаїзмом, консерватизмом відсталого села, яке чинило нерозумний і впертий опір прогресу і т. ін. Тільки хіба ж українське село початку XX століття відмовлялося від прогресу як такого? Тут слід точніше розставити акценти: консервативно селяни ставилися до того, що потенційно могло їм нашкодити; те, що було для них корисним, вони в цілому сприймали. Схильність українських селян до громадських традицій у синтезі з господарським індивідуалізмом ще до революції 1917 року почала приносити дивовижні результати у вигляді селянської кооперації. Відомо, що селянське господарство Південної України, наприклад, почало працювати на експорт і кооперація значно посилила економічну конкурентоспроможність селянства. Загальне ж зростання селянської економіки було неможливе без достатньої кількості землі. Перерозподіл землі, аби кожний хлібороб отримав її достатньо для збільшення ефективності власного виробництва, став справжньою ідеєю фікс для більшості селян.

Значну роль у справі самоорганізації селян відіграла Перша світова війна. Мільйони українських селян отримали військовий

досвід, тисячі селянських синів України за свій героїзм і навички одержували офіцерські звання. Але, ризикуючи життям, селяни-фронтовики сподівалися на остаточну реалізацію своєї ідеї фіксування. Проте, доки йшла війна, держава в будь-якому форматі – монархічному чи республіканському, російському чи українському, не поспішала з вирішенням аграрної проблеми. Ось тоді, в повній відповідності до тогочасних революційних реалій, селяни взяли цю справу у свої руки: взимку 1917–1918 років в Україні було здійснено так званий чорний переділ землі, підкріплений наявною на руках селян-фронтовиків зброєю.

Цей чорний переділ не сподобався насамперед поміщикам, які спробували повернути свою власність під час гетьманування Павла Скоропадського і в 1919 році під час нашествия білих. Реакція українського селянства достатньо відома: в цілому вдалі повстання проти політичних режимів. Чорний переділ не сподобався і жодній політичній партії включно з лівими, включно з українськими, адже селяни наважилися на це за власною ініціативою, не питаючи дозволу в політиків. Зрозуміло, що політичні наративи того часу рясніють негативними оцінками дій селянства. Інша справа, що український національний політиком знайшов внутрішні сили переосмислити ситуацію і спробувати порозумітися із власним селянством, на відміну від червоних і білих росіян.

Дореволюційний економічний, кооперативний досвід селян, а потім фронтовий, революційний змушували їх не просто пристосовуватися до нових реалій, а думати про організацію майбутнього життя. Алогічно думати, що українські селяни часів революції були інтелектуально неспроможні відірватися від звичних традицій, серед яких не було досвіду організації політичного життя. У тодішній Україні взагалі було мало людей з таким досвідом. Приклад Нестора Махна – з його програмою побудови бездержавного ладу, основою якого мала бути соціальна, економічна й, головне, політична кооперація окремих селянських громад, керованих реально виборними, а

не самопризначеними, як за більшовиків, радами, – доводить достатню політичну зрілість українського села. Утопічно це було чи ні, наскільки під впливом ідей анархізму перебував сам Махно, наразі абсолютно неважливо; нас цікавить лише той факт, що махновський рух, маючи такий політичний проект, підтримувався значними масами селян, і це могло означати повний збіг життєвих інтересів українського селянства й політичних цілей махновського командування. Тоді в Україні повстанських отаманів було чимало, вони були різні, але їхня більшість представляла саме селянство, отже, повністю чи частково вони поділяли й політичні погляди Нестора Махна.

ЗДОБУТКИ І ПОРАЗКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ

Образ останнього, як і образ українського селянина, як пам'ятаємо, був надзвичайно спотворений ворожою пропагандою. Наприклад, махновцям, як виразникам волі селянства, приписували якусь біологічну ненависть до міста як такого. За логікою радянських пропагандистів це й мало доводити споконвічну культурну та політичну відсталість селян, за якими був потрібний культурний і політичний нагляд. Що в цьому міфі є правдивого? Так, махновці інколи бешкетували у захоплених містах, траплялися випадки мародерства, але таких погромів, які влаштовували у містах білі козаки, махновці собі не дозволяли. Не влаштовували вони проти міст і масовий терор у дусі червоних чекістів. А те, що вони не затримувалися в містах, будучи переважно селянами, свідчить радше про особливості їхньої військово-партизанської тактики. Коли ж затримувалися в містах, як, наприклад, у Катеринославі у листопаді – грудні 1919 року, то знаходили час і можливість відновити багатопартійне життя (із вільними зібраннями, мітингами, друкованими виданнями, що у принципі неможливо було ні за червоних, ні за білих), пояснити місцевим пролетарям, що ті самі мають подбати про самоорганізацію виробництва і т. ін. Працювали ринки, крамниці, навчальні заклади, музеї. І це

був прояв біологічної ненависті махновців до міста?

Навряд чи селяни мріяли про знищення міста, адже воно було потрібне селу. Тільки не як осередок державного апарату (чиновник, комісар, генерал та ін.), отже, зверхник, а як рівноправний економічний партнер. Селянину того часу треба було кудись збувати свою сільськогосподарську продукцію і звідкись брати промисловий реманент, техніку тощо. Селянин чудово усвідомлював місто як культурний та освітній центр, потрібний і селу. Він чудово розумів і переваги транспортної інфраструктури – інша справа, що війна, яку вів селянин-повстанець, значною мірою коригувала ці його погляди.

Революцію 1917–1921 років українські селяни тактично виграли і стратегічно програли. Так сталося, що їхні соціально-економічні прагнення були більш пріоритетними, ніж національно-політичні, і Леніну вдалося їх обдурити, запропонувавши поступки в економічній та національно-культурній сферах і не пустивши в політичну. Можливо, пересічному селянину далеко не все подобалося в країні станом на 1921 рік, проте коли він порівнював ситуацію з початком 1917-го, то бачив певні пере-

РЕВОЛЮЦІЮ 1917–1921 РОКІВ УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ ТАКТИЧНО ВИГРАЛИ І СТРАТЕГІЧНО ПРОГРАЛИ

ваги, а головне, в нього була реальна земля, нехай формально її власником вважалася тепер держава. Політична наївність селян не дозволила їм розгледіти взаємозв'язок між політикою та економікою і прорахувати наслідки неспівського компромісу із правлячими більшовиками. Більш пасіонарна частина селянства усе розуміла, тому й продовжувала повстанську боротьбу проти нових можновладців де до середини, а подекуди й до кінця 1920-х років. Державна пропаганда нав'язувала населенню штамп про революційну сутність нової влади, в чому й сумнівалися повстанці наприкінці революції. Ось чому вони вважали себе синами ображених, обдурених наперед батьків. ■

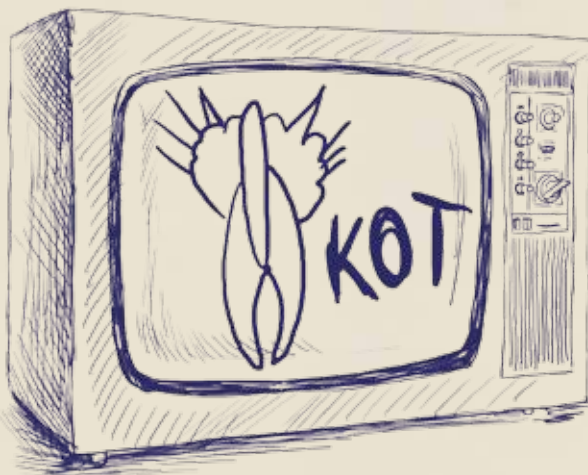
Наказано радіти

Автор:
Лесь Терен

Головною подією минулого тижня в Криму стало, безперечно, припинення мовлення від 1 квітня кримськотатарського телеканалу АТР. Це аж ніяк не перший засіб масової інформації на півострові, заглушений окупантами. Але жоден із попередніх випадків не діставав настільки гучного розголосу, зокрема й міжнародного, бо АТР, на відміну від інших, був не однією із барв на політичний палітрі думок, а, по суті, єдиним загальнонаціональним каналом для цілого окремого народу. Не маючи рівних у регіоні ані за професійними даними журналістів, ані за технічним оснащенням, АТР давно вийшов за межі вузькоєтнічного проекту й здобув широку багатонаціональну аудиторію як у Криму, так і далеко поза межами краю. Але після його офіційного проголошення «ворожим» доля телеканалу була вирішена. В останній вечір мовлення тисячі глядачів зі сльозами на очах стежили за ефіром, плекаючи наївну надію, що кати в останній момент таки змилюються над жертвою. Звісно ж, дарма. Рівно опівночі телеекран перетворився на чорну дірку. Окупанти тут нічим не здивували, а от що справді стало неочікуваним, то це погано прихована зловтіха колишніх кримських колег-медійників. Жодної підтримки чи співчуття журналістам з АТР не висловила навіть кримськотатарська редакція державного «обласного» телебачення. Авжеж, там тепер жадібно очікують притоку кадрів такого класу, про який раніше й не мріяли. Втім, намарно. Бо атеерівці заявили, що працюватимуть як і раніше, хоч і без телеефіру, але через інтернетне та супутникове мовлення.

Багато кримських татар, зокрема похилого віку, скаржаться, що із припиненням потоку рідної мови з домашнього телевізора, який був звичним «тлом» у багатьох оселях, нібито щось обірвалось у душі, викликаючи відчуття тривоги та самотності. Це той самий біль, що мучить і наших дідусів, і бабусь від минулого року, коли у Криму замовкло українське д्रोнове радіо. «Брехунець» ніби й не був найпершою річчю в господарстві, його не дуже поважали, з ним не погоджувались і вголос сперечались, але, коли він замовк після кількох десятків років мовлення, знести цю тишу виявилось важко.

Проте не журіться, нащени! «Старший брат» іде на поміч. Хочете мови, то буде вам мова. Аксьонов, лицемірно поремствувавши із приводу закриття телеканалу (нібито його власники навмисно саботували перереєстрацію із провокативною ціллю очорнити Росію), «заспокоїв» підданих обіцянкою, що АТР на екранах замінить КОТ:

«крымскотатарское общественное телевидение» (гострі на язык користувачі соцмереж – представники корінного етносу півострова відразу зауважили подібність цієї аббревіатури до рідного слова «кът», що означає, перепрошуємо, «дупа»). Запопадливі проросійські діячі кримськотатарської національності гаряче підтримали ініціативу. Авжеж, бо вони тепер за кремлівський кошт нарешті дістануть омріяний необмежений доступ до вух аудиторії! Тож тепер промивання мізків у Криму відбуватиметься і кримськотатарською мовою.

Із таким самим завзяттям купка колаборантів аплодувала й іншій ідеї: скасувати традицію жалобних заходів у пам'ять про депортацію кримськотатарського народу 18 травня 1944 року. «Міністр інформації» Полонський запропонував, щоб 18 травня кримські татари не проводили жалобних акцій, а приватно «пом'янули» жертв удома та «на цвинтарях». Вочевидь, хлоп'яга уявляє собі ті поминки чимось на кшталт «родітельской субботи» з горілкою на могилах. Бо про які цвинтарі може йтися, якщо поховання депортованих розкидані по всій Середній Азії та вздовж залізничних колій? За словами Полонського, пам'ять про трагедії прищеплює народові комплекс меншовартості. Натомість «міністр» призначив іногородцям нову, «позитивну» дату для святкування: 21 квітня 2014 року. Це день, коли Путін підписав «закон» про «реабілітацію жертв депортації» (як той «закон» виконується, ми всі добре бачили на прикладі й закриття АТР, і безлічі інших заходів відверто расистського ґштубу).

«Поминать нужно тихо, а радоваться – громко», – проінструктував тубільців чиновник. Усі ці «позитивні» пропозиції насправді означають одне: 18 травня нікому не буде дозволено збиратися більше, ніж утрюх. Варта уваги тут ще й така деталь. 21 квітня майже збігається з іншою жалобною датою в історичній долі корінного народу півострова – захопленням Кримського ханства Російською імперією в 1783 році. Адже саме 19 квітня (8-го за старим стилем) Єкатеріна II підписала указ про анексію тієї

держави. Протягом останніх 20 років проросійські організації Криму незмінно святкували цю дату як «день воссоединения с Россией». Нині її навіть офіційно включено до «списку пам'ятних дат Республіки Крим». Ці заходи завжди мали вигляд неприхованого антитатарського шабашу, з рясною риторикою щодо «визволення Криму з-під турецько-татарського іґа». Не цілком зрозуміло, чи ця ініціатива Полонського про «нове національне свято» – свідоме знущання з корінного народу, чи просто наслідок невігластва. Але, здається, окупанти не сумніваються у своїй здатності примусити кого завгодно «громко радоватися», коли їм це потрібно. ■

«ДНР» і «мультизона»

Автор:
Станіслав
Васін

Як відомо, питання про мультивалютну зону на території «республік» порушували вже давно. Ще від вересня керівництво «ДНР» погрожувало ввести в обіг «червінці», які вже стали тут сумновідомими, щоб компенсувати нестачу паперових гривневих купюр. Після економічної блокади окупованих територій загальна маса національної валюти справді істотно зменшилась, і от, нарешті, керівництво «республіки» видало указ про введення в обіг поряд із гривнею російського рубля.

Для цього процесу, як і для більшості нововведень на території «ДНР», відразу стали характерними репресивність і суворота регулятивність, адже самі торговельні точки не поспішали переводити свої ціnnики в еквівалент російської валюти. Крім того, виникала й низка технічних питань на кшталт двох касових апаратів для чеків у гривнях та рублях або курсу, за яким треба розраховувати щоденний коефіцієнт для товарів і послуг, бо ж обидві валюти, і українська, й російська, вкрай нестабільні, тощо. «Народна рада ДНР» спустила на місце спеціальну групу з «аудиторів» і «податкових інспекторів», які дохідливо пояснювали власникам магазинів і торговельних мереж просту істину: або ви працюєте за нашими правилами без зайвих запитань, або не працюєте зовсім. Як наслідок – у Макіївці було закрито кілька невеликих торговельних точок, чий власники не поставилися з належною серйозністю до прохання «ДНР» виставляти ціни на свої товари, зокрема і в рублях. Зрозуміло, привід для такого «якісного» аудиту й податкової перевірки обирали інший, але приклад закритих конкурентів справді змусив більшість магазинів писати ціни не тільки в гривнях, а й у рублях.

Буквально через кілька днів після видання указу про «мултивалютну зону», а саме після 25 березня, «міністерство фінансів ДНР» видало ще одну постанову, суть якої зводиться до двох аспектів. По-перше, рішенням «центрального республіканського банку» була встановлена фіксована маржа між курсами купівлі та продажу рублів, що в принципі не викликало б жодного подиву, якби ця маржа не дорівнювала 00 руб. 00 коп. Інакше кажучи, якщо раніше фіксований курс російської валюти в Макіївці та Донецьку становив 4–5 грн за 10 руб., то тепер це одне число – 5 грн і для придбання, і для збуту. І тут-таки «міністерство» відразу закріпило у свідомості місцевих бізнесменів іще одну думку, щоб більше не доводилося роз'їжджати містом зі спеціальними роз'яснювальними бесідами. На сайті «міністерства фінансів ДНР» була вивішена інформація про те, що «валютно-обмінні операції в парі валют російський рубль – українська гривня проводяться виключно за фіксованим курсом, що встановлений Центральним

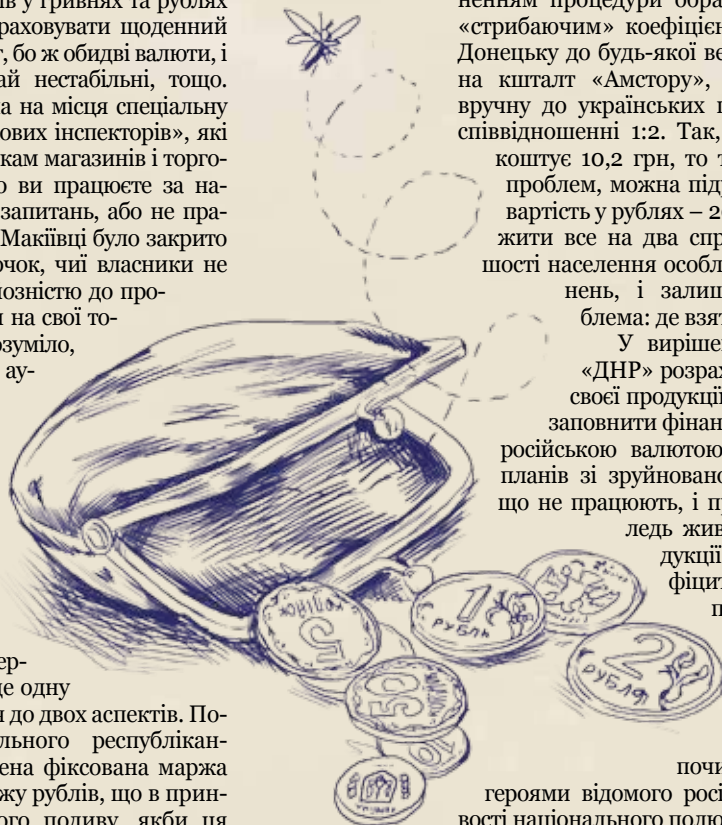
Республіканським Банком Донецької Народної Республіки». Насправді маємо ось яку ситуацію.

Голосливі заяви «міністрів ДНР» про те, що проблема введення російських рублів не просто назріла вже давно, а й багато в чому регулюється діями самих жителів «республіки», – це не більш ніж чергове інформаційне «вкидання», що має закріпити думку, нібито в кожного другого тамтешнього мешканця й без того в кишені вже рублі, а не гривні. Насправді такий вигідний курс для тих, хто все ще не наважувався здавати російську валюту в місцеві обмінні пункти, повинен лише підштовхнути до насичення й без того «наповненого» фінансового ринку «ДНР» рублями, бо ж реальних причин для підвищення за ніч ціни купівлі від 4 грн до 5 грн немає.

Безумовно, цей захід має водночас вимушений характер, зумовлений усе-таки істотним ускладненням процедури обрахунку націнки товарів зі «стрибаючим» коефіцієнтом. Тепер, зайшовши в Донецьку до будь-якої великої торговельної точки на кшталт «Амстору», можна побачити додані вручну до українських ціnnиків російські ціни у співвідношенні 1:2. Так, якщо кілограм картоплі коштує 10,2 грн, то тут-таки, вже без жодних проблем, можна підрахувати і його фіксовану вартість у рублях – 20,4 руб. Необхідність множити все на два справді не викликає в більшості населення особливих претензій та затруднень, і залишається одна-єдина проблема: де взяти ці російські рублі?

У вирішенні питання керівництво «ДНР» розраховує на помітний експорт своєї продукції до РФ, що має допомогти заповнити фінансовий ринок «республіки» російською валютою. Однак потенціал таких планів зі зруйнованою економікою, шахтами, що не працюють, і продовольчою сферою, яка ледь животіє, коли більшість продукції або перейшла в розряд дефіциту, або її виставляють на полицях з уже явно вичерпаним терміном придатності, викликає хіба що подив та великий скепсис. А саме «республіканське» керівництво починає стійко асоціюватися з героями відомого російського фільму «Особливості національного полювання», що приймали свої рішення, керуючись якоюсь абсолютно незрозумілою для оточення логікою, нерідко за пляшкою алкоголю.

Нарешті, є ще один аспект «республіканських» нововведень. Через відсутність фінансової маржі між російськими рублями в «ДНР» і наявністю її на території, що підконтрольна Україні, в майбутньому цілком може постати питання про так званий фінансовий туризм, коли куплені в Україні за середнім курсом 4,5–4,7 руб. здаватимуть уже на території «республіки» за бетонною ціною 5,0 руб., що теоретично відкриває необмежені можливості для валютних спекуляцій. ■

Автор:
Олена
Стяжкіна

Ти хто такий?

Запитання початку дев'яностих «хто ти такий?» було образливою спробою поставити людину на місце. Вказати їй, що без малинового піджака, «даху» від якого-небудь Чіріка, Самвела, директора шахти чи заступника мера вона не має права на слово, а тому повинна мовчки терпіти відсутність зарплати чи віддавати «бригаді» відсоток із заробленого. Згодом малинові піджаки й крісла «червоних директорів» було конвертовано в політичні та управлінські кар'єри, а «дахом» стали не Самвели, а президенти та прем'єри. І тут з'ясувалося, що «говорити» – це важлива функція для творення правильного іміджу. Десь на тому етапі народилася генерація «експертів», а з нею і практика, згідно з якою вміння складати букви у слова та речення було достатньо, щоб вважати себе фахівцем у всьому. З часом «малинові» та «червоні» трохи цивілізувались, опанували нехитру риторичку «експертів» та вже самі з'являлися серед аналітиків, щоб на наступному етапі стрибка у владу публіка їх не забула.

Так сформувався стиль, який затягнув у своє коло і колись пристойних людей, і журналістів, і, звісно, публіку. Стиль дався легко, бо він не передбачав ані відповідальності за слова, ані подекуди навіть наповнення їх змістом.

Оскільки справжня політика зводилася до дербану країни, зовні прийнято було транслювати ефектні шоу за участю «експертів» та «еліти». Стиль формував культуру споживання спрощених та вихолощених смислів. А самі смисли вже мало кого цікавили. Тому раз на півроку експертно-аналітична команда технічно перевдягалася просто в польоті, «білі» поступалися місцями «чорним» і навпаки. Може, десь за лаштунками обмінювалися «чернетками», щоб не пропадало добро?

За 23 роки спікери встигли забути, хто вони, яку освіту здобули, ким працювали (якщо працювали) і в якій галузі були фахівцями. Належності до табору «патріотів» чи «професіоналів» було досить, щоб транслювати кілометри порожнечі – байдуже, критики чи обіцянок. Бо ж стиль.

І він нікуди не подівся. Він затягує все нових людей, які за місяць-два кам'яніють в образах «експертів» та «лідерів думок». Було б добре, якби ці відносно «нові» люди говорили від свого імені. Тільки від свого. Однак ні. Вони знову транслюють думки то армії, то Донбасу, то бізнесменів чи аграріїв. Затим витворюється парад голих королів, але ніяк не народжується хлопчик, який їм про це повідомив би.

Так, це дуже важливо – почути та зрозуміти незадоволення військових «експертів», яким не подобається спосіб організації армії. Але хто він – цей експерт? Який послужний список має? Чим відзначився? Чому не на фронті?

Зрозуміло, що не обов'язково вміти плавати, щоб навчити цього когось. Але «поважна публіка» має знати, хто виголошує військові стратегії і де його

того вчили. Те саме і про дипломатію, і про бізнес, і про медицину. Про все.

До речі, свого часу всі студенти університетів вивчали медицину. А студенти медичних вишів над ними потішалися. «Не існує медицини «взагалі». Є анатомія, нормальна та патологічна, є фармакологія, є хірургія, що, своєю чергою, ділиться на достобіса хірургій... Що ви там вчите?»

Що ми там вчимо, коли узагальнюємо, генералізуємо і при тому забуваємо, фахівцем у якій галузі колись були?

Що таке «успішний бізнес» за часів Януковича? Бізнес, створений на бюджетних потоках? То чи потрібний такий досвід зараз? Кого слухаємо?

Хто такий «представник обманутих вкладників»? Це така професія? Спеціальність? Таке уособлення решти вкладників банків? У який момент історії цих людей стали настільки однаковими, що від імені «всіх» можна говорити?

Донбас теж. Коли від імені Донбасу промовляють ватажки терористів – це, хоч як дивно, зрозуміло. У них така робота: сформувати зцементований намертво образ огидного люду, щоб на віки вічні закласти мінні поля розколу та розбрату. Однак коли «аналітики-патріоти» роблять те саме, це стиль. Бо сьогодні треба сказати так, а завтра можна буде й інакше. І жоден когнітивний дисонанс у поважної публіки завтра не виникне. Бо ми так звикли.

Фахівці «широкого профілю» формуються не тільки через бажання персони вийти з тіні та піднятися над головами простих людей. Голого короля створює почит.

Це ж комфортно: мати телефончик «на всі руки майстра» і тягати його з шоу на радіо, з радіо на інтерв'ю. «Зайку-всезнайку» народжують журналісти й громадські діячі, а в пору політичних жнив на них полюють ті, хто складає списки партій під вибори.

Бовкати язиком – це спосіб творення кар'єри. І спосіб руйнації держави. Бо «широкі профілі» хтозна ким призначених експертів та керівників зараз нікому не потрібні. Вони шкідливі й небезпечні. Плавання у стилі попудизму ще десяти років давати меться взнаки в країні. Невміння розбиратися в суті проблеми, заміна навички заглиблюватися звичкою бігти по поверхні й далі створюватимуть ілюзію простих рішень і швидких зрушень.

Девальвація смислів та слів – це більший виклик, ніж девальвація державної валюти. Щоправда, для спасіння смислів не потрібні вливання МВФ. Достатньо випробовування малиновим піджаком. Відягнути його. Підійти до дзеркала. Противним бандитським голосом спитати у себе: «Ти хто такий?». І після чесного визначення своєї суб'єктності можна починати вішати. Не від імені всіх, хоча й не без узагальнень, звісно. Але всі генералізації – тільки через реальні досвід і фах, які мають ознаки дійсних досягнень – тих, що не бояться ані «малинового піджака» сьогодні, ані запитань наших дітей завтра. ■

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)[™]

САЙТ МЕНЮ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валога, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україну

Діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com VISA MasterCard IBOX ПриватБанк

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSIM.ua

U.T.T. & C.S.C.

Тарифи діють на 02.02.2015. Додаток на дзвінки: 11.000.1896
482.2012001 та 11.000.1896 на 12.000.1896